MUSIKALSK
REAL-ORDBOK

INNEHOLDENDE
KORTFATTEDE FORKLARINGER AV DE
VIKTIGSTE ORD, SOM FOREKOMMER I
NOTER OG MUSIKALSKE AVHANDLINGER

REDIGERT AV
OTTO WINTER-HJELM

NORSK MUSIKFORLAG A/S
OSLO
641

Wilhelm Hansens Etabl., København

Förord till den elektroniska utgåvan

FORORD

For ikke å gi nærværende ordbok et utilbørlig omfang og derved legge hindringer i veien for dens størst mulig utbredelse, har jeg vært nødt til å behandle de enkelte artikler i størst mulig korthet, selv om jeg allikevel har beflittet mig på å være nøiaktig og fremfor alt korrekt i enhver ordforklaring. Det er mitt håb at det, som her savnes, kun søkes af dem, hvis musikalske forkunnskaper allikevel gjør det nødvendig for dem å benytte en utførlig instrumentasjonslære, musikkhistorie eller estetikk, og at enhver annen vil kunne nøies med det som er utgitt som veiledning i det daglige behov.

Otto Winter-Hjelm.

A.

A er den Tone i den naturlige Skala, der giver omtr. 440 Svingninger i hvert Sekund. Den angives af de brugeligste Stemmegafler og kaldes nøiagtig enstrøgen **a**. Den er Grundtone til **A**-dur og **A**-moll; 6te Tone i C-dur, tredie Tone i F-dur o. s. v. Enstrøgen **a** er Normaltone for Orchesterstemning. De forskjellige Benævnelser, store **A,** lille **a,** en-, to- og tre-strøken **a,** se Octav. Desuden er **a** en italiensk og fransk Præposition, der benyttes i

flere Forbindelser, saaledes:

a battuta, efter Taktslaget, i Takt.

a cappella skrives sædvanlig urigtig *a capella;* 1) enten: i Kirkestil, blot for Sangstemmer; 2) eller de ledsagende Instrumentalstemmer i Enklang med Sangstemmerne; 3) eller endelig Musikstykket udført dobbelt saa hurtig som Noteværdierne angiver, fordi Koret alene skulde synge hurtigere, end naar det sang med Menigheden. Se »alla breve«, der derfor ogsaa kaldes »*alla Cappella*«.

a capriccio, frit i Henseende til Tempo, Takt og Foredrag.

a due (for to) betegner enten: 1) at to Strygeinstrumenter spiller hver sin Tone af noterede Dobbeltgreb eller 2) at to Blæseinstrumenter samtidig udfører Noter, der er noterede for blot en Blæser, **A due corde** betegner, at Dobbelttoner ikke maa fordeles paa to Spillere, men udføres paa et Instrument.

A-dur er den Tonart (Skala), der begynder paa **a** og faar 3 Kryds (♯).

a la mesure = *a battuta*.

a livre ouverte = *a vista*.

A-moll, Toneart (Skala) uden Fortegn, der begynder paa **a** (se: moll).

apiacere = *ad libitum*.

a prima vista = *a vista*.

a punto d'arco, med Spidsen af Buen.

a quatro, for fire Stemmer (*a quatro voci*); **a quatre mains,** for fire Hænder (*a quatro mani*).

a tempo, betegner Gjenoptagelse af det strænge Tidsmaal efter en forudgaaende Afvigelse derfra.

a tre (*a trois*), trestemmig; **a trois mains,** for tre Hænder.

a une corda eller *una corda*, paa en Streng. I Pianofortemusik betegnes hermed Anvendelse af venstre Pedal (Forskyvningspedalen).

a vista, fra Bladet, d. e. at spille eller synge et Noteparti uden forudgaaende Forberedelse (at »spille fra Bladet«).

a voce (*vaatsche*) **sola,** for en Stemme alene.

Abassamento betegner, at den Haand, der udfører de saaledes betegnede Noter, føres under den anden Haand [[** mgl punktum? **]]

Abbreviatura, Forkortning; f. Ex. *cresc.* for *crescendo*, eller Noteskriften.

Abgesang, en Del af Mestersangene (se Mestersang og Minnesang).

Abstrakter, tynde og flade Fliser af Træ, der i Orgler forbinder Tangenterne med de tilsvarende Ventiler, der slipper Vinden ind i Piben, naar Tangenten anslaas.

accarezzevole, indsmigrende, kjælent.

accelerando, udt. *attschelerando* (*accel.*), hurtigere.

Accentuation, Betoning, Fremhævelse af enkelte Toner, enten vilkaarlig eller efter Taktarternes rytmiske Beskaffenhed, **Kirkeaccenter** er Afsyngelsen af Altertexterne (Kollekt, Epistel m. m.). Se Quantitet. **Concentus** er Afsyngelsen af Responsier (Svar) o. s. v. ved Kor eller Menighed.

Acciaccatura, det allerkorteste Forslag.

Accidentaler, er de Fortegn (♯ ♭ o. s. v.), der forekommer i Løbet af et Musikstykke, uden at have sin Plads ved Begyndelsen al Linjesystemerne.

Accolade, (tysk *Klammer*), en ret eller vingeformet Streg, der forbinder to eller flere Linjesystemer.

Accompagnement, ledsagende Stemmer til et Solo-Parti, eller Ledsagelse af Sangmusik ved Hjælp af Instrumenter. Den, som ledsager, »akkompagnerer« og kaldes »Akkompagnatør«.

Accord er en Samklang af tre eller flere Toner, der danner eller ved Omsætning kan bringes til at danne en sammenhængende Række af Terzer. **Accordomvending** er Omlægning af Tonerne i en saadan Terzrække (*Grundakkord*), hvorved fremkommer ogsaa andre Intervalforhold end Terzer, naar Tonerne bringes hverandre muligst nær.

Accordion, et Trækharmonika, Trækspil med Huller og Klapper (ogsaa uden saadanne), hvis Mekanik beror paa Anvendelsen af en liden Blæsebælg.

acutus, skarp; bruges om »skarpe« Stemmer (i Orgel) og om Betoningen (det tunge Taktslag).

ad libitum, efter Behag, frit i Henseende til Tempo og Foredrag.

Adagio, (*adadscho*), langsomt; mere langsomt end *Andante*, mindre langsomt end *Largo*.

ad aequales, for lige Stemmer, enten blot for Mandsrøster

eller blot for Damerøster (dog ogsaa for Bariton, Alt og 2 Sopraner).

Aeolin, en nyere, trangt mensureret Orgelstemme, 8 Fods- med fin og skjøn Tone.

affabile, indsmigrende.

affettuoso, (*con affetto*), lidenskabelig.

affilar il tuono (filer le son), at lade Tonen strømme jevnt ud (Sang).

affretando, med øget Hurtighed.

agile, udt. *adschile* (*agilmente*), let, flydende.

agitato (*adschitato*), heftig bevæget; i Foredrag, og i Tempo.

Agoge, (Drivning) = *rubato*.

Agrements, al Slags Pynt, Triller, smaa indstrøede hurtige Figurer o. s. v.

Agnus Dei (*Guds Lam*), sidste Sang i den katolske Messe; Sang til Nadverhandlingen i den protestantiske Kirke.

Air, udt. *ær* (*aria*), en formel afrundet Sangsats for Sangstemme eller Instrumenter, ofte med Indledning; mest for en Solostemme. I ældre Tider ogsaa Dansemelodier.

ais (*♯a*) en **a** forhøiet ved Fortegn (♯) ½ Tone; **aisis,** den samme med Dobbeltkryds forhøiet en Tone.

Akademi, Institut for Musikstudium eller Musikopførelser. Tidligere ofte = Konsert med Orkester eller af betydeligt Indhold.

Akustik, Læren om Lyd og Lovene for samme.

alargando, langsommere.

Alberti-Basser er Navnet paa Bas-Ledsagelse i brudte Akkorder.

al fine (*sin' al fine*), til Enden; man spiller et Musikstykke omigjen fra Begyndelsen eller fra Mærket (§) indtil

Mærket »Fine« (eller 𝄐).

al rigore (*di tempo*), strengt i Takt.

al rovescio (*al riverso*), Modbevægelse saaledes, at et Thema's Toner kan synges baglængs eller med stigende Intervaller for faldende og omvendt (som f. Ex. i Krebskanon).

Aliquot-Toner (Overtoner) ere Bitoner, der svagt klinger med ved alle tonende Legemers Svingninger. Derved kan de saakaldte Flageolettoner (*sons harmoniques*) paa Violin m. fl. frembringes. I Orgler anbringes kunstige Aliquot-Toner ved Hjælp af de saakaldte Miksturer, der giver Kvinten, Terzen eller endog tillige Oktaven af Hovedstemmernes Normalstemning og kun kan anvendes ved fuldt Orgel for at betage det sin Skarphed.

All' antico, i ældre Stil, gammelmodisk.

All' ottavo, (8va) en Octav høiere end Noterne angiver**8va bassa,** en Octav lavere. Ved Ordet **loco** læses Noterne igjen som de er noterene.

All' unisono, i Enklang.

Alla breve, egentlig $^2/_1$ eller $^4/_2$ Takt, senere ogsaa $^2/_2$ Takt. $^2/_1$ er den store, $^2/_2$ den lille *alla breve* Takt; Heltonen og Halvtonen i disse Taktarter udføres da som en noget langsom Fjerdedelsnote i nyere Notering. (Se *a cappella* 3.)

alla camera, i Kammerstil (Modsætning til Konsert-, Opera- og Kirkestil).

alla militare, i Militærstil.

alla mente, udenad, improviseret.

alla polacca, i Polonaisestil.

alla russa, i russisk Folketone.

alla siciliana, som en hurtig siciliansk Folkedans.

alla stretta, (tysk *Engführung*) er Indtrædelsen af en Imitation før dette Motiv, der skal imiteres, er fuldført. Er ikke at forveksle med *stretto*.

alla tedesca, i tysk Folketone.

alla turca, i tyrkisk Stil.

alla zingara, i Zigeunerstil.

alla zoppa, hinkende (som Synkoper).

Allegramente, frisk, hurtig.

Allegretto, noget hurtig.

Allegrezza, Hurtighed.

Allegrissimo, meget hurtig.

Allegro, hurtig. **All. con brio,** meget hurtig. **All. non fanto,** ikke for hurtig. **All. di molto, All. con fuoco,** *risoluto*: *viva e*, *assai*, *furioso*, *scherzando* m. fl., betegner for uden Hurtigheden tillige Foredragets Karakter.
Allegroform, se *Factur*.

Allelujah (*Halleluja*), Lover Herren, er et Tillæg til mange Kirkemelodier, et Jubelkor i Oratorier eller et Menighedssvar i den kristelige Gudstjeneste til en af Præsten oplæst (sungen) Tekst af Bibelen. Skrives ogsaa

AEVIA (aeuia).

Allemande, en tysk Nationaldans, i ældre Tid i $^4/_4$ Takt, i senere Tid saavel i $^2/_4$ som $^5/_4$ Takt. Findes i Suiter af Bach m. fl.

Alpehorn, ligner noget vor Lur og bruges i Schweitz til at blæse »Kuhreigen« (Ranz des Vaches).

Alphabet (det musikalske) er Rækken *c, d, e, f, g, a, h* med deres Birækker (*cis, dis* o. s. v. og *ces, des* o. s. v.) Oprindelig var Rækken *a, b,* (nu *h*), *c, d, e, f, g*. I ældre Tider havde man andre Alfabeter, hvoraf stammer det franske **A.**: *ut, re, mi, fa, sol, la, si*; det italienske: *do, re* o. s. v.

Alt, den dybe Kvinde-, Barne- eller Kastrat-Stemme; den næstøverste Stemme i 4-stemmig Sats for blandede Stemmer (Sopran, Alt, Tenor og Bas); den almindelige Viola (større Violin, Bratsche); 2den (næstfine) Streng paa Violinen. Alten har, foruden **G**-Nøkkel, sin særskilte Nøkkel (C-Nøkkel paa 3die Linie).

Alt-Basun, den høieste Basun. Likesom man har **Alt-Viol** (en Kvint dybere stemt Violin) og Alt-Basun, saaledes har man ogsaa Alt-Fløite, Alt-Klarinet, Alt-Oboe (engelsk Horn), Altobasso, Altpommer m. m. Til Noterne bruges **Alt**-Nøkkel.

Alt-Clavis (*Alt-Nøkkel*), et eget Tegn paa tredie Linie af 5-Liniesystemet, der betegner, at paa denne Linie findes enstrøgen c‘.

Altererede Toner og Akkorder er saadanne, der med Fortegning afviger fra Tonestigen og de af denne afstammende Akkorder.

Alto, se *Alt*.

Amabile, yndig, indsmigrende.

Amarezzevole, med smerteligt Udtryk.

Amati, (en), en Violin fabrikeret af den berømte Familie Amati i Cremona (16—17 Aarh.).

Amateur (*Amatrice*), en Kunstven; i Regelen = Dilettant.

Ambitus, Omfang, den Grænse, inden hvilken en Melodi eller i ældre Tider de eiendommelige Tonarter (Kirketonarterne) bevægede sig.

Ambrosiansk Sang, saaledes nævnt efter Biskop Ambrosius i Mailand (4de Aarh.), var den mest udbredte Kirkesangstil før den gregorianske (nugjældende katolske) Koralsang.

Ame (Sjælen), Lydpinden i Stryge-Instrumenterne; den findes anbragt indvendig i Instrumenterne under »Stolen«, mellem de to ***ff***'er og mellem Laaget og Bunden.

Amorevole, amoroso, se **amabile.**

Amusement, et Musikstykke af let Indhold.

Ancora, om igjen = *da capo*.

Andante (gaaende), roligt, noget langsomt.

Andantino, lidt langsomt (hurtigere end *andante*).

Anglaise, (*angglæs*), Engelsk dans, en livlig Dans i $^2/_4$ eller $^3/_4$ Takt, lig Ecossaisen.

Animato, belivet, besjælet.

Amino-chorde, et Tangentinstrument med tre Strenger til hver Tangent (*a tre corde*) og 5 Octavers Omfang. Er lidet udbredt, skal klinge særdeles skjønt.

Ansatsstykke, en løs Del, der kan indskjødes og udtages af et Messinginstrument for at forandre dets Stemning (Tonehøide).

Anslag, se *Touche*.

Animose, se *animato*.

Anthem (*antienne*, *antiphoni*), en kirkelig Vexelsang (mellem Præst og Menighed eller 2 Kor). **Antiphonarium,** en Samling af saadanne Sange.

Anticipation, Forudtagning; naar en Tone foregribes, der først svarer harmonisk til andre Stemmers efterfølgende Toner.

Antienne se *Anthem*.

Antiphoni se *Anthem*.

Apertus, aaben, især om aabne Orgelpiber i Modsætning til dækkede, f. Ex. *Tibia aperta*, aaben Fløite.

Apollo-Lyra, et Blæse-Instrument, der efterligner Violin, Oboe, Klarinet og Horn og er en betydelig Forbedring af det brugelige Psalmodikon. Det har 42 Klapper, et Omfang af 4 Octaver (**F** til **f‴**), sættes paa et Bord og kan spilles flerstemmigt.

Apollonikon, **Apollonion** Instrumenter, der mere eller mindre kunstrige kun er store Lirekasser og ingen Udbredelse har faat.

Appassionato, med Ild, lidenskabelig.

Appenato, med smertelig Udtryk.

Applicatur, Fingersætning paa Instrumenter, for Orgel ogsaa Føddernes Anvendelse paa Pedalen.

Appoggiato (støttende) se *portamento*.

Appoggiatura (Støtte) se *portamento*.

Arco, Buen ved Strygeinstrumenter; *col arco*, med Buen (etter et pizzicato).

Aretinsk = guidonisk.

Aria (*air*), et Tonestykke sædvanlig for *en* Stemme; dens Form er ulige, ofte i to Dele eller med forudgaaende Recitativ. En liden Arie i *en* Sats kaldes *Ariette* eller *Cavatine*.

Arioso, sangfuldt, melodisk Stykke; især naar et Sangsted optræder i en mindre melodiøs Sats.

Arpeggio, (*arpedscho*) er Akkordbrydninger nedenfra.

Armonioso, (*harm.*), harmoniøst, blødt, velklingende.

Arrangement, et Musikstykkes Omskrivning til andre Instrumenter end de, for hvilke de [[** må være trykkfeil for det **]] oprindelig er beregnet.

Arsis, den lette Del af Takten (Optakt) i Modsætning til **Thesis** (den tunge Taktdel).

As er den Tone, der ved et ♭ er gjort ½ Tone lavere end **a**.

As-dur, en Durtoneart med 4 ♭ (*b, es, as, des*).

Asses er den Tone, der ved 𝄫 er gjort en Tone lavere end **a**.**As-moll,** en Molltoneart med 7 ♭ (*b, es, as, des, ges, ces* og *fes*).

Aspirere (Aspiration), er at indskyde et *h* foran Vocaler i Sang, hvor disse skal synges frit og rent.

Assai (nok), meget; f. Ex. *Allegro assai*.

Attacca, udt. *attakka* (fald ind), ved Slutten af et Stykke eller en Noteside betegner, at man straks skal begynde paa det følgende.

Aubade (*aabad*), Morgenserenade.

Augmentation, et Thema's Anvendelse i større (sædvanlig dobbelte) Noteværdier. Især brugelig i Fuger og Canoner.

Autentisk var hver af de 4 Kirketoner.
d e f g a h c d
e f g a h c d e
f g a h c d e f
g a h c d e f g
i Modsætning til de plagale Tonearter; ligesaa kaldes en Afslutning (harmonisk Kadenz) ved Dominantaccordens Opløsning i den toniske Treklang »autentisk Slutning«.

B.

♭ (kaldes **b**) sættes foran Noter, der skal udføres ½ Tone lavere end Stamnoten uden dette Tegn. Med 𝄫 (Dobbelt be) læses Noten en hel Tone lavere end noteret.

B er Navnet paa Noten **h** med ♭ foran. Som forkortelse betyder B *basso*, d. e. Bassen.

B-dur er den Durtoneart, der har 2 ♭ (*b* og *es*) til Fortegn.

B-moll er en Moll-Toneart, ller har 5 ♭ (*b, es, as, des, ges*) til Fortegn. **B-molle** (*b rotundum*) var i ældre Tid Tonen **b**.

Bagatelle, et lidet (og let) Musikstykke.

Balalaika, et russisk, trestrenget Nationalinstrument.

Ballata, (Ballade), en Sang at episk (fortællende) Indhold, oprindelig til Middelalderens Danse. I nyere Tid ogsaa udførte Kompositioner for Kor og Soli til episk Indhold.

Ballo, et Ensemble-Dansestykke i italienske Operaer.

Banda (*Trup*) betegner den tyrkiske Janitscharmusik.

Bandola (*bandalon*), et mexikansk Instrument med 10 Metalstrenge, der spilles med en Pind.

Bandora, et Instrument med 12 Strenge i Form af en Cither.

Barcarole, en venetiansk Baadførersang.

Barde, en Sanger hos de gamle Nordboer og Kelter, der ledsagede sine Sange med Harpe.

Bariton (*Basse taille*), en Mandsrøst mellem Tenor og Bas; **As-moll,** en Molltoneart med 7 ♭ (*b, es, as, des, ges, ces* og *fes*).

Aspirere (Aspiration), er at indskyde et *h* foran Vocaler i Sang, hvor disse skal synges frit og rent.

Assai (nok), meget; f. Ex. *Allegro assai*.

Attacca, udt. *attakka* (fald ind), ved Slutten af et Stykke eller en Noteside betegner, at man straks skal begynde paa det følgende.

Aubade (*aabad*), Morgenserenade.

Augmentation, et Thema's Anvendelse i større (sædvanlig dobbelte) Noteværdier. Især brugelig i Fuger og Canoner.

Autentisk var hver af de 4 Kirketoner.
d e f g a h c d
e f g a h c d e
f g a h c d e f
g a h c d e f g
i Modsætning til de plagale Tonearter; ligesaa kaldes en Afslutning (harmonisk Kadenz) ved Dominantaccordens Opløsning i den toniske Treklang »autentisk Slutning«.

B.

♭ (kaldes **b**) sættes foran Noter, der skal udføres ½ Tone lavere end Stamnoten uden dette Tegn. Med 𝄫 (Dobbelt be) læses Noten en hel Tone lavere end noteret.

B er Navnet paa Noten **h** med ♭ foran. Som forkortelse betyder B *basso*, d. e. Bassen.

B-dur er den Durtoneart, der har 2 ♭ (*b* og *es*) til Fortegn.

B-moll er en Moll-Toneart, ller har 5 ♭ (*b, es, as, des, ges*) til Fortegn. **B-molle** (*b rotundum*) var i ældre Tid Tonen **b**.

Bagatelle, et lidet (og let) Musikstykke.

Balalaika, et russisk, trestrenget Nationalinstrument.

Ballata, (Ballade), en Sang at episk (fortællende) Indhold, oprindelig til Middelalderens Danse. I nyere Tid ogsaa udførte Kompositioner for Kor og Soli til episk Indhold.

Ballo, et Ensemble-Dansestykke i italienske Operaer.

Banda (*Trup*) betegner den tyrkiske Janitscharmusik.

Bandola (*bandalon*), et mexikansk Instrument med 10 Metalstrenge, der spilles med en Pind.

Bandora, et Instrument med 12 Strenge i Form af en Cither.

Barcarole, en venetiansk Baadførersang.

Barde, en Sanger hos de gamle Nordboer og Kelter, der ledsagede sine Sange med Harpe.

Bariton (*Basse taille*), en Mandsrøst mellem Tenor og Bas;efter dens Klangpræg og Omfang deles den i Tenorbariton og Basbariton.

Bariton-Nøklen stod paa tredie Linie og saa ud som **F**-Nøklen.

Barter, se *Orgelpiber.*

Baryton, en ældre Art Violin-Instrument med 7 Over- og 16 Understrenge o. s. v.

Bas (*bassis* og *bassus*, *basso*) er den dybeste Stemme i harmonisk Sats; dernæst den dybeste Mandsrøst.

Bassa (dyb); f. Ex. *8va bassa*, den dybere Octav, en Octav dybere.

Bas-Bariton, se *Bariton*.

Bas-Basun, den dybeste Basun; **Bas-Klarinett** m. fl., se under vedkommende Instrumenter.

Basse chantante (*basso cantanto*), den dybeste Basrøst.

Basse du Violon (*Violon-Bas*, *Violon*) = Contrabas.

Basse double, den største Art Contrabas.

Basset, den lille Contrabas med kun 3 Strenge: bruges endnu undertiden.

Basse taille, se Bariton.

Bas-Nøkkel staar paa 4de Linje nedenfra og betegner, at paa denne ligger lille **f**. Benyttes til de dybe Mandsrøster og Instrumenter med de dybeste Toner. Se Bariton-Nøkkel.

Bassethorn (*Corno di basetto*), en stor Klarinett, tidligere med en Knæbøining paa Midten, derfor kaldt »Krumhorn«. Det klinger en Kvint dybere end Noteringen angiver og er fuldtonigt og vellydende.

Bassist, Bassanger eller Basspiller.

Basso continuo (vedholdende Bas), en Instrumentalstemme, der vedholdende ledsagede de ofte mere figurerede Sangstemmer i Kirkekompositioner, endog naar Sangbassen pauserede. Senere kaldtes ogsaa saa en beziffret Bas til Accompagnement af Recitativer m. m.

Basson = Fagott.

Basso ostinato (trodsig Bas), en Basfigur, der stadig gjentager sig, medens de andre Stemmer bevæger sig frit og mangfoldigt.

Basun (*trombone*), et Messingblæseinstrument af stærk og fuld Klang. Man har Trækbasuner, til at spille ved at forlænge og forkorte Rørene, og Ventilbasuner, der spilles ved Klapper. De deles i Basbasun, Tenorbasun og Altbasun og anvendes alle tre i Orkester; hvor blot er en Basun, er denne gjerne Tenorbasunen.

Battuta, Taktslaget; *a due battute*, med 2 Taktslag, naar f. Ex. $^6/_8$ skal angives med kun to Slag, hver lig $^3/_8$.

Becken (*piatti*, *cinelli*, *cimbales*), er to Messingskiver, der gjerne anbringes paa Stortrommen og slaaes imod hinanden.

Bemoll er paa fransk = ♭.

Besiffring (Signaturer) er Anbringelsen af Tal i forskjellige Forhold over en Basstemme (f. Ex. $^4/_5$, $^6/_5$, 7, 2 o. s. v.), hvormed betegnes, hvilke Intervaller, der mangler til den harmoniske Sats's Fuldstændighed, altsaa hvilke Accorder der skal anvendes til den givne Overstemme og Basstemme. Man benytter Fortegn ved Tallene ligesom foran i Noterne for at betegne deres Ophøielse eller Fornedrelse med ½ Tone.

Ben (vel) = meget, f. Ex. *ben marcato*, *ben ritenuto* o. s. v.

Bergkreyen er et Navn af uvis Oprindelse til flere ældre Melodier, hvoriblandt ogsaa flere af vore Kirkemelodier: »O Fader vor i Himmerig«, »Nu hviler Mark og Enge« m. fl.

Beslægtede Tonearter, se Tonart.

Bess = 𝄫 for **h,** ♭ for **b,** ½ Tone lavere end **b** og 1 Tone lavere end **h.**

Bicinium, en ældre tostemmig Sats.

Bilinier (Hjælpelinier) er de korte Linier til Noteskriften over og under de 5 Hovedlinier.

Bindebue kaldes en bueformet Linie ved to eller flere Noter, der skal bindes nøiagtig, men anvendes oftere i nyere Tid til at betegne større Perioder.

Bis (to Gange) betegner et Stykkes (en Takts o. s. v.) Gjentagelse; ogsaa i Betydning af *da capo*.

Bitoner = Aliquottoner.

Blad (Tunge), et tyndskavet, fladt Stykke Rør, der bindes fast paa Clarinettmundstykket.

Blik-Instrumenter er Instrumenter af Metal, f. Ex. Trompet, Basun, Horn.

Blind kaldes et Registertræk i Orgelet, der ikke anvendes, men kun er anbragt for Symmetriens Skyld.

Blæse-Instrument i Modsætning til Tangent-, Stryge- og Slaginstrument, fordi Tonen frembringes ved at blæse Luft gjennem det.

Bocca chiusa, se *Brumstemmer*.

Bolero, spansk Nationaldans i ¾ Takt.

Bombard = Pommer.

Bombardon, et stort Messinginstrument med 3 Klaffer og meget dybe Toner; se Tuba. Ogsaa Orgelstemme.

Bordun (*Bourdon*), en dækket 8-fods og 16-fods Stemme i Orgel; har en svag og hul Klang.

Bourré (*burré*), en ældre fransk Dans i firdelt Takt og hurtigt Tempo; gjerne bestaaende af 2 Afdelinger (i *moll* og *dur*).

B-quadratum eller *durum*, *quadrum*), ældre Navn for Tonen **h**.

Bravo! (fortræffelig) et Bifaldsraab.**Bravura** (*Bravour*), usædvanlig Færdighed.

Bratsche = Viola, Alto, Altviolin.

Brilliante, glimrende, med Bravur.

Brille-Bas (*Occhiali*) er et Spottenavn paa saadanne Basser.

Brio (Larm), med Liv og Energi (*con brio*): deraf **brioso** med samme Betydning.

B-rotundum, ældre Navn for Tonen **b** (♭ *h*).

Brudt Accord, se *Arpeggio*.

Brumstemmer kaldes i flerstemmig Sang Accompagnement med lukket Mund (*bocca chiusa*).

Brunette, ældre fransk lyrisk Sang.

Bryst-Tenor, de lunere Toner i Menneskestemmer; de har som oftest mere naturlig Fylde og Skjønhed end Falset og Hovedtoner og er for Mandsrøst den eneste naturlige, medens de i høie Damerøster kun findes i ringe Antal og staar tilbage for Falset- og Hovedtoner i Vellyd.

Bryst-Verk, er et Klaviatur med tilhørende selvstændige Piber i Orgler med 3 Manualer; se *Orgel* og *Positiv*.

Bue, se *Bindebue*. Dernæst er Bue ogsaa det Apparat, hvormed Strygeinstrumenternes Strenge bringes i Svingning.

Buffo (*buffone*), en Sanger, der udfører et komisk Parti i en *Opera buffa*.

Bunden Stil = polyfon Stil, hvor Stemmerne arbeider selvstændig, f. Ex. i Fugen.

Burla (*a la burla*), en Spøg, mindre yndig og mere overmodig end Scherzo; deraf *burlando* og *burlesco*.

Bælg kaldes de Indretninger ved Orgelet, der forsyner Piberne med Vind. De har forskjellig Form og Navn, Kassebælg, Sugebælg, (Schöpbalg o. s. v.)

Bælgehus (Bælgekammer), det Rum, hvor *Bælgetræderen*, der driver Bælgværket, opholder sig. Bælgerne kan drives enten med Haandkraft (i smaa Orgler) eller ved hele Legemets Tyngde, saaledes at **Bælg-Klavis**'en trædes ned med Fødderne, eller ogsaa med Vandkraft, Damp eller Elektricitet.

Bøile er et lidet, bøiet Messingrør, der fæstes paa Horn og Trompeter for at forandre deres Stemning.

*

C.

(Hvad ikke findes under **C**, søger man under **K**.)

C (*ut, do*) er den første Tones Navn i det musikalske Alphabet, se Alphabet. Som Takt-Tegn betyder **C** $^{4}/_{4}$ Takt, og gjennemstrøget med en fin Streg $^{2}/_{2}$ Takt (*alla breve*).

Caballetta, en kort melodisk Sats, der gjentages med Udpyntninger.

C. B. = *col basso* (med Bassen, udfører samme Noter som Bassen).

C. F. = *cantus firmus* (given, bestemt Melodi eller Thema).

C-dur, den normale Durskala uden Fortegn, der begynder og slutter med **c** (se: Alphabet).

C-moll, med 3 ♭ til Fortegn er Mollskala fra **c** til **c**.

C-Nøkkel er det Tegn, der angiver, hvor enstrøgen c findes paa Liniesystemet. Staar det paa første Linie, kaldes det Soprannøkkel, paa 3die Linie Altnøkkel og paa fjerde Linie Tenornøkkel; paa anden Linie (Mezzosopran-Nøkkel) bruges ikke mere.

C-Streng er den tykkeste Streng paa Viola og Violoncell.

Cabinet-Flygel (Studsflygel) = et forkortet vingeformet Pianoforte.

Cabinet-Piano = et opretstaaende Pianoforte.

Cachucha, (*katschutscha*), spansk Nationaldans i ¾ Takt.

Cadenz (*Cadence*, *Kadens*) er 1) en harmonisk Slutningsform, Helkadens, Halvkadens, fuldkommen, ufuldk., skuffende Kadens o. s. v., hvis mere eller mindre behændige Anvendelse er af høi Betydning i et Musikstykkes arkitektoniske Anordning; 2) dernæst kaldes ogsaa saaledes en indstrøet fri Bearbeidelse af givne Motiver i Concertsatser eller mere udstrakte hurtige Løb ved et markeret harmonisk Kadenssted i et Sangstykke.

Calando, aftagende i Styrke og Hurtighed.

Calcant (Kalkant) = Bælgtræder; deraf Calcantklokke, Calcantvækker, et Registertræk blandt de andre Registre i Orgler.

Calmato, beroliget.

Cambiata-Vekselnote d. e. 1) i nyere Musik en Forslagsnote, 2) i ældre Stil en dissonerende Gjennemgangstone fra en Tone til dens Underkvart, f. Ex. c—H—G—A.

Campana, Klokke; **campanella,** en liden Klokke, kaldes enkelte Salonstykker.

Cancelle, lidet Rum i Orgelets Vindlader, der forsyner den enkelte Pibe eller en mindre Afdeling af Piber med Vind.

Cancrizans (krebsgaaende), et Motivs eller en Stemmes Anvendelse i Omvending, baglænds, saa at første Note bliver sidste og omvendt; deraf *canon cancrizans* (Krebs-Kanon), Krebs-Menuett m. m.

Canon (Kanon, Rettesnor), i nyere Tid et Musikstykke eller Del af saadant, hvor en eller flere Stemmer Note for Note etterligner den først indtrædende Stemme, dog ikke altid paa samme Tonetrin. Den begyndende Stemme kaldes *proposta*, den efterlignende *riposta*. En Kanon kan synges om igjen uafladelig og kaldes da *canon infinitus* eller have bestemt Afslutning og kaldes da *canon finitus.*

Cantabile (sangbart) med melodiøst Foredrag.

Cantate (Kantate), en flerstemmig Sangkomposition med eller uden Instrumentalledsagelse og af ubestemt Omfang. I Regelen er den sammensat af Kor- og Solosatser, med Duetter, Terzetter o. s. v.

Canticum (*cantique*), en Lovsang, Hymne; deraf *canticum canticorum* = Salomo's Høisang.

Cantilene, en melodiøs Sats.

Canto (Sang), den høieste Sangstemme i flerstemmig Sang; *col canto* (med Sangen) betegner, at Akkompagnementet skal rette sig efter Sangerens friere Foredrag.

Cantor (Kantor, Sanger) er Forsangeren eller Forstanderen for Sangen i Kirken; *Kantorat*, Kantoratembedet.

Cantus choralis, se *Choral*.

Cantus durus, var i ældre Tid de Skala'er, der omtrent vilde svare til vore Krydstonearter (f. Eks. G-Dur, D-dur).

Cantus firmus (*canto fermo*) se **C. F.** — I ældre Tider kaldtes **c. f.** *Tenoren* og den høiere liggende Kontrapunkt *discantus*.

Cantus figuratus, i Modsætning til Koralsang (den deklamatoriske Sang) den af Takten beherskede Sang.

Cantus mollis var i ældre Tider de Skala'er, der omtrent vilde svare til vore B-Tonarter (f. Ex. F-dur, G-moll).

Cantus-naturalis var i ældre Tider de Skala'er, der dannedes af de naturlige Toner [*c d e f g a* (og *h*)].

Canun, et tyrkisk Strengeinstrument, bruges af Haremets Damer.

Canzone, en kort melodiøs Sang.

Canzonetta, [[** usikker o i original **]] en *canzone* af ringere Omfang.

Capo (Hoved), Begyndelsen af et Stykke, derfor *da capo*, fra Begyndelsen, om igjen.

Capotasto, en skindklædt Metalplade, som anbringes paa Guitarrens Gribebredt for at give Instrumentet en anden Stemning og gjøre det lettere at spille B-Tonarterne.

Capriccio, udt. *kaprittscho (Caprice)*, et Musikstykke der frit bevæger sig udenfor vedtagne Former og derfor hyppig benyttes som Navn til aldeles formløse Indfald; **a capriccio,** se *capriccioso*.

Capriccioso, med lunefuldt, ubundet Foredrag.

Carezzevole, indsmigrende.

Carillon, 1) Klokkespil, 2) Musikstvykke for Klokkespil eller til Efterligning af dette.

Carmagnole, egentlig en savoyisk Dans med Sang; dernæst en berygtet revolutionær Sang fra 1792 »Madame Veto avait promis« etc.

Cassa (Tromme), især *gran cassa*, Stortromme.

Cassation, opr. Slutningsnummeret i en Koncert; senere en Friluftskomposition (= Serenade) i flere srnaa Satser.

Castagnetter, Klapreinstrumenter af haardt Træ, der benyttes i Spanien og Italien til Folkedanse.

Castellan = Vagtmester, Pedell ved Musikskoler og lign.

Castrat, en voxen Sopran- eller Alt-Sanger, der tidligere anvendtes saavel i det pavelige (sixtinske) Kapel som i Opera'er, efter som Barn at være mishandlet.

Cavatina, liden Arie, sædvanlig kun i en Sats.

Cello = Violoncello.

Cembalo, Hakkebredt, Klaver, se *Clavecin*.

Cercar della nota (Søgning efter Noten), er i Sang at angive en følgende Tone for tidlig.

Ces er Noten **c** med Fortegn ♭, der angives ½ Tone lavere end **c**. **Ces-dur** er den naturlige Skala med 7 ♭.

Chaconne, udt. *schakonn (ciaconna*), en gammel Dansemelodi i ¾ Takt og moderat Tempo.

Chalumeau, *(schalymaa*), Skalmei (Blæse-Instrument); ogsaa de dybeste Klarinett-Toner (*e-b*) [[** utydelig bindestrek? **]].

Chanson, en Sang, liden, afrundet Melodi.

Chanterelle, den fineste Violinstreng (Quinten).

Charivari, Sammensurium, Kattemusik.

Chiave, (*kjave*), Nøkkel, *Chiavette*, smaa Nøkler, Omsætnings-(Transpositions-)Nøkkel, (= Clavis, Klaver), se *Nøkkel*.

Chiroplast, Haandleder, opfunden af Logier for at tvinge Haanden til den rigtige Stilling ved Klaveret, og til Fingrenes udelukkende Opøvelse. Flere lignende Haandledere er og blir jevnlig opfundne, men formaar ikke at vinde Fodfæste. trods flere Fortrin.

Chittara, se Guittare.

Chor (Kor), en Forening af ulige Stemmer til Sangmusik; et Musikstykke, beregnet paa saadan Udførelse; en Samling af Orgelpiber, der angiver sin Tone ved Hjælp af samme Tangent; ligesaa det Antal Strenge (3 eller 2), der i Pianofortet regjeres af samme Tangent.Dernæst ogsaa den Del af en Kirke, hvor Kirkemusikken havde sin Plads. Ligeledes taler man i Orchestermusik om Blik-Chor (Samlingen af Messinginstrumenter), Stryge-Chor o. s. v.

Chortone, Orgelets tidligere Stemning, der ofte var 1 til 1½ Tone høiere end Kammer- eller Orchestertonen.

Choral (*cantus chorális*), var en enstemmig Sang til religiøse Texter, der adskilte sig fra Figuralsangen deri, at dens med ligelange Noteværdier noterede Toner tildeltes en vilkaarlig Værdi; senere er Navnet blevet anvendt urigtig og i Flæng om Menighedens Sang i Kirken, medens de virkelige Rester af den nu mest findes i Præstens Sang fra Alteret.

Choralbog, en Samling af Kirkemelodier.

Choralnoter, se Mensuralmusik.

Chordometer, se Strengemaaler.

Courante, gammel fransk Dans i tredelt Takt; forekommer i ældre Suiter.

Choriambe, Versefod lig – ⁀ ⁀ [[** hvorfor "metric breve" her er "inverted breve" er uklart… **]] – (Bēde͡dagsfjǣs).

Chromatisk (farvet) kaldes en Skala i Halvtoner; chromatiske Tegn ere ♯, ♭, ♮, **𝄪**, 𝄫. I den gammelgræske Musik kaldtes et Tetrakord, inddelt i en liden Terz og to Halvtonetrin, chromatisk, f. Ex. a′—fis′—f′—e′[[** original ligner mer c **]].

Ciaconna, se *Chaconne*.

Cimbal = Hakkebredt og Becken.

Cimbel = Cymbel.

Cineller = Becken.

Cis er Tonen **c** forhøiet ½ Tone med ♯.

Cis-dur er den naturlige Skala paa *cis* med 7 ♯.

Ciscis er lig *c* ved Dobbeltkryds (𝄪) forhøiet en Tone.

Cis-moll er Mollskala paa *cis* med 4♯ til Fortegn.

Cithar (Zither), et Strengeinstrument med inddelt Gribebredt, hvilket spilles med begge Hænder og saaledes, at høire Haands Tommelfinger omviklet med et Metalplectrum (Stift) spiller Melodi, medens de 4 andre Fingre akkompagnerer. Venstre Haand angiver paa Gribebredtet Tonehøiden.

Clarino (*Clairon*) = Trompet, se **tromba**.

Clarinetto (Klarinett) et Blæseinstrument af Buxbom eller Ibenholt med et Blad i Mundstykket og mange Huller med Ventiler, at spille med begge Hænder. Man har den af forskjellig Størrelse og Tonehøide, fra Basklarinette (se *Bassethorn*) og til **A**, **B**, **C**, **D**, **Es**, **F**, **As** og (høi) **a**-Klarinett, der alle ved Noten enstrøgen **c** angiver lille **a**, lille **b**, enstrøgen **c** o. s. v. til enstrøgen **a**. Et vigtigt Instrument i Orchester og Militærmusik.**Clausula** (Klausul), er en Formel for 4-stemmig fuldkommen Kadens; ogsaa den mere udførte *Coda* i et kirkeligt Tonestykke.

Clavecin, i Almindelighed nu = Klavér; *Psalterium*, *Cembalo*, *Clavicembalo*, *Clavichord*, *Harpsichord*, *Virginal*, *Spinett*, m. fl. er Forløbere for vort Fortepiano. Fornævnte Instrumenter blev for det meste bragte til at klinge ved Stifter af Metal, Gaasepen eller Kork, der rev Strengene paa samme Maade som Fingrene klunker paa Strengeinstrumenter. Derfor kaldtes de nye, nu brugelige Klaverer »Hammerklaverer«, og Beethoven kalder sin Sonate op. 106, Sonate for Hammerklaver. En Mængde forskjellige Opfindelser, der aldrig har faaet nogen Udbredelse, knytter sig til Clavecinet.

Clavèr, se Pianoforte.

Clavérudtog, et Arrangement for Pianoforte af Orchesterverker, Kvartetter, Opera'er o. desl.

Claviatur, Rækken af Tangenter paa Orgel, Klavér o. s. v.

Claviatur-Ventiler, der regjerer den Mekanisme, som ved Uddrag aabner Vinden Adgang til bestemte Orgelpiber og ved Indtryk afspærrer den.

Clavicembalo, se *clavecin.*

Clavichord, se *clavecin.*

Clavis (Nøkkel), er det Tegn, der paa Linjesystemet angiver en bestemt Tones Plads og derved bestemmer, hvor alle øvrige Toner findes. Dernæst betyder det ogsaa Tangent og i Orgelet desuden ogsaa Bælgetræderens Fodbjælker.

Coda (Hale), et Tillæg ved Slutningen af et Stykke.

Cogli, coi, col, colla, colle er Sammendragning af Præpositionen *con* (med) med den italienske bestemte Artikel i forskjellige Kjøn og Tal; deraf

Coi arco, med buen (se *arco*); **col basso**, se *C. B.*: **col legno**, med Bagen af Buen, med Træet, ikke med Haarene; **coll' ottava**, fordoblet med Octaven; **colla parte** = følg Hovedstemmen! (Anvisning til Accompagnement); **col punto d'arco**, med Buespidsen o. s. v.

Collect, Altersang af Presten (Bøn) med Menighedens Svar (*Responsum*).

Collectiv-Pedaler er i Orgelet Registertræk, der regjeres med Fødderne og er anbragte over Pedalet. De aabner Adgang til forenet Anvendelse af bestemte Grupper af Orgelpiber, uden at man behøver at anvende Hænderne til at trække de tilsvarende Registertræk.

Coloratura, hurtige Figurer til Sangnummere; deraf Koloratursangerinde, som udmærker sig i Udførelse af hurtige Løb, Triller m. m., se Fioriturer.

Colophonium, Beg eller Harpix til at bestryge Haarene paa Strygeinstrumenternes Buer.

come sopra (som ovenfor, som før), naar et Tempo gjenoptages efter at have været afløst af et andet; ogsaa benyttet for at spare sig for at skrive Noter om igjen i Partiturer, naar de allerede findes andetsteds fuldstændig optegnet.

Comes, se Fuga.

Comma (Komma), dels Forskjellen mellem de store ($^8/_9$) og den lille ($^9/_{10}$) Heltone. Desuden Forskjellen mellem den rene Oktav (1 : 2) og den Tone, der fremkommer ved 12 rene Kvinter eller Kvarter.

Commando, mageligt Tempo.

Componere, at sætte sammen, saaledes kaldt, fordi i ældste Tider Komponisten (Tonedigteren) valgte bekjendte Kirke- eller Folkemelodier til Gjenstand for flerstemmig Behandling og oftere klinkede 2 Melodier sammen; deraf Komponist, Komposition o. s. v.

Con, se *cogli col* o. s. v.; deraf stammer en Mængde mest unødige Foredragsbetegnelser i ældre og nyere Salon-Musik: *Con affetto*, med Rørelse; *c. afflizione*, sørgmodig; *c. abbandono*, smægtende; *c. agilita*, hurtig; *c. allegrezza*, muntert; *c. amore*, med Kjærlighed; *c. anima*, sjælfuldt; *c. brio*, støiende hurtig; *c. calore*, med Varme; *c. delicatezza*, fint; *c. discrezione*, omhyggelig, fint; *c. dolcezza*, blødt; *c. dolore*, smerteligt; *c. duolo*, klagende; *c. espressione*, udtryksfuldt; *c. forza*, kraftigt; *c. fuoco*, ildfuldt; *c. grazia*, yndigt; *c. gusto*, med Smag; *c. impeto*, stormfuldt; *c. leggierezza*, med Lethed; *c. moto*, bevæget, hurtigere; *c. passione*, lidenskabeligt; *c. sentimento*, med Følelse; *c. sordino*, med Dæmper (se *sordino*); *c. spirito*, livfuldt; *c. tenerezza*, tyndt, fint; *c. un dito*, med en Finger; *c. vivacita*, livligt; *c. vigore*, kraftigt; og mange fler, der findes i Salonkomponisters Verker i selvlavet (halvfransk) Italiensk.

Concert, (Konsert). 1) større eller mindre Musiknummeres Foredrag for en Tilhørerkreds, offentlig eller privat; 2) et Solo-Musiknummer med Orchesterledsagelse (sædvanlig) i 3 Satser, Allegro, Andante og Finale. *Concert-Etude*, stor og vanskelig Etude (se *Etude*) til offentlig Foredrag; *Concert spirituel*, offentlig Opførelse af aandelig Musik, deriblandt Oratorier o. s. v.

Concertant (som kappes med) kaldes en Stemme, som gjør sig mere gjældende ligeoverfor Solostemmen end

det øvrige Akkompagnement og som selv kan kaldes den anden Solostemme; derfor f. E. *duo concertant* for Violin og Klaver, naar begge Instrumenter har en briljant Sats.

Concertino = en Concert af ringe Omfang.

Concertmester kaldes den fornemste Første-Violinist i et Orchester, der ogsaa maa kunne overtage at anføre hele Orchesteret.

Concerto grosso er et Musikstykke, hvori flere Instrumenter concerterer (se *concertant*). Benyttedes i ældre Tider meget.

Conducter er Ledningsrør, hvorigjennem de Orgelpiber, der ikke staar paa Vindlader, faar sig Vind tilført.

Conservatorium, en Musikskole, anlagt i større Stil, se *Akademi*.

Consonans er Dur- og Molltreklangens (eller deres Omvendingers) Toner, nemlig rene Kvarter, Kvinter og Octaver, store og smaa Terzer og Sexter; de deles i *fuldkomne* (de 3 førstnævnte) og *ufuldkomne* (de øvrige).

Continuo (*basso c.*), en Bas, der afbrudt ledsager et Sangkor og angiver Korets dybeste Toner.

Contra-Alt, den dybeste Altstemme, se *Alt*.

Contrabas, den dybeste Basviol.

Contrafagott, den dybeste Fagott.

Contra-Octav, er Octaven nedenfor store Octav, Se [[** sic, komma men stor S, trykkfeil? **]] *Octav*.

Contrapunct kaldes de Stemmer, der sættes til en given Stemme (*cantus firmus*); dog tænker man nærmest derved paa Stemmer, der føres frit melodisk og betydningsfuldt mod den givne. **C. æqualis** (*nota contra notam*) naar Stemmerne ikke er mere figurerede end Hovedstemmen; **C. inæqualis,** *figuratus*, naar de ledsagende Stemmer er i livligere Bevægelse end Hovedstemmen.

Contrasubject, se *Fuga*.

Contra-Thema, se *Fuga*.

Contredans, se *Quadrille*.

Coperti (neml. *timpani cop.*), bedækkede Pauker (med et Klæde bedækkede).

Corda, Streng; deraf *una corda* (paa én Streng) d. e. ved Pianofortespil med Forskyvningspedal, og *tre corde* (tre Strenger) uden denne.

Cornemuse, Sækkepibe.

Cornet, en Mixturstemme i Orgel, se Mixtur.

Cornet á pistons er en Art Trompet med Ventiler.

Corno (*Cor.*), Valdhorn; **corno di basetto,** se *Basethorn* [[** oppslagsordet staves Basset!, trykkfeil **]], **c. inglese,** se *Engelsk Horn*. Man har Naturhorn med blot Naturtoner og Ventilhorn (*corno a machina*) med Klaffer til at frembringe alle diatoniske og kromatiske Toner. Se *Stoppetoner*, *Naturtoner*.

Corona, se *Fermate*.

Correpetitor, den, der indstuderer Sangstemmerne i Operaer [[** punktum mgl? **]]

Courante (*corrente*), gammel fransk Dans i tredelt Takt forekommer i ældre Suiter.

Cracovienne, se *Krakowiak*.

Credo (jeg tror) er den Afdeling af Messen, der indeholder Trosbekjendelsen.

Crembalum (Maultrommel, Mundharpe) kaldes et Instrument af Staal til at sætte mellem Tænderne og spille ved Hjælp af Staalfjærer, der bringes i Svingning.

Cremoneser, Violin fra Cremona. Især af Amati, Stradivari og Guarneri.

Crescendo (*cresc.*, voksende) betegner, at Tonerne skal vokse i Kraft. Betegnes ＜.

Creticus, en Versefod, lig –   – f. Ex. H̄ānĕfjēd eller i

$^6/_8$ Takt ♩ ♪ ♩ .

Crucifixus (korsfæstet), en Del af Messens *Credo*. Se Messe.

Currento (*currende*), et omvandrende Syngekor af Skole-Elever, der sang for Godtfolks Døre for Gaver. En Currendaner, Medlem af saadant Kor.

Custos (Vogter), var 1) Navnet for Tegnet M, [[** tegnet ikke funnet i Unicode, iflg LilyPond𝆗 **]] der tidligere anvendtes ved Enden af et Liniesystem for at angive, paa hvilket Trin i næste System den følgende Note skulde søges. 2) dernæst kaldes saaledes faste Oppassere ved Konservatorier og Bibliotheker = Pedel, Vagtmester, Inspektør o. lign.

Cymbal, se *Cimbal*; ogsaa 1) et Slaginstrument hos Jøder, Romere og Grækere; 2) et skarpt Mixtur-Register i gamle Orgler.

Cymbelstjerne, et Spilleværk i endel ældre Orgler, der drev et Klokkespil i Orglet og dreiede en Stjerne rundt paa samme.

Czakan, Stokfløite, en simpel, i Bøhmen alminnelig Fløite i Form af en Stok.

Czardas (tsardasch), en vild ungarsk Dans i vekslende Tempo.

Caecilie-Forening kaldes en Korforening til Pleie af ren kirkelig (særlig ældre) Musik; saaledes kaldt efter *St. Caecilia*, der antages at have været en dygtig Orgelspillerske.

Caesur er et Indsnit, der skiller et musikalsk Motiv eller et større melodisk Afsnit fra et andet. Man har harmoniske Cæsurer, hvor Harmonien bestemmer Indsnittene for Øret, og melodiske, hvor enten Pauser eller de musikalske Figurers bestemte Anordning paaviser Indsnittene. Man taler om svage (mindre tydelige) *Caesurer* og stærke (bestemt fremtrædende) Cæsurer.

D.

D er den anden Tone i det musikalske Alfabet; den var 1ste Tone i det gamle ambrosianske System. Desuden Forkortelse = *des, ra, da* og *dal*.

D. C. = *da capo*.

D-dur, Skala med Grundtone **d** og 2 ♯ (*fis*, *cis*).

D-moll, Skala med 1 ♭ Fortegn og Grundtone **d**.

D. S. = *dal segno*.

D-Streng er 3die Streng paa Violinen regnet fra den tyndeste, den anden paa Bratsch, Violoncell og Kontrabas.

Da capo (fra Hovedet), d. e. 1) et Musikstykke gjentages forfra, sædvanlig indtil Tegnet »Fine«; derfor ofte noteret *d. c. al Fine*, *d. c. al Segno*, *d. c. sin' al segno e poi la coda* m. m. 2) En Opfordring fra Tilhørerne om at faa et Musiknummer, der har behaget, om igjen.

Dactylion, en Mekanisme, opfunden af *H. Herz*, til Fingrenes Gjennemdannelse, har trods Brngbarhed ikke faaet synderlig Anvendelse.

Dactylus, en metrisk Figur, en Versefod af en lang og to korte Stavelser, f. Ex. Hēstĕrnĕ (–), der i Musik fremstilles paa flere Maader, f. Ex.

c 𝅗𝅥 ♩ ♩ ‖ eller 3/4 ♩ ♩ ♩ ‖ eller 3/8 ♪. 𝅘𝅥𝅯 ♪ ‖ osv. osv.

I nyere Sprog er **D.** en betonet Stavelse med følgende to ubetonede (̓). [[** combining dot above virker ikke i visningsmodus, MUFI-kode el kun i PUA **]]

Dal segno (fra Tegnet, neml. §), et Musikstykkes Gjentagelse fra det anførte Tegn indtil dels Slutning eller til Mærket »Fine«.

Dansemusik er Musik bestemt til at ledsage Dans i Modsætning til Musikstykker, der har Rytmus og Navn tilfælles med Danse, men snarere er Karakterstykker, f. Ex. Valser og Mazurka'er af Chopin.

Damenisation, Sangøvelse paa Stavelserne *da*, *me*, *ni*, *po*, *tu*, *la*, *be*; er gaaet af Brug.

Decime kaldes Afstanden mellem to Toner, hvoraf den dybeste er den første og den højeste er den tiende i en uafbrudt diatonisk Skalarække.

Decimole, en Gruppe af 10 Toner, der efter Taktens Love skulde være 8 Toner.

Deciso, bestemt.

Declamando, med deklamatorisk Foredrag.

Declamation, deklamatorisk Sang, er det Foredrag af Sangmusik, der forstaar at bringe Textens Indhold til rigtig Udtryk i den musikalske Iklædning; falsk Deklamation er Feil mod dette Hensyn til Akcenter og

Nuancer.**Decrescendo,** aftagende i Tonestyrke >.

Delicato (*delicamente*) se *Con* (*c. delicatezza*).

Deling al de ældste Skala'er skede paa to Maader; f. Ex. den doriske Skala med Grundtone **d,** blev delt i Kvint (*d—a*) og Kvart (*a—d'*), hvilket kaldtes den *harmoniske* Deling, eller i Kvart (*A—d*) og Kvint (*d—a*), hvilket kaldes den *arithmetiske* Deling; det første var *autentisk* Toneart; det andet var *plagal*. Se *Hypo*.

Des er Tonen **d** gjort ½ Tone lavere ved ♭.

Des-dur, Dur-Skala paa *des* med 5 ♭ (*b, Es, as, des, ges*).

Deses er Tonen **d** ved 𝄫 gjort en Tone lavere.

Dessus (udtales *dessy*) = Sopran.

Destra (*mano d.*) høire Haand, forkortet *m. d.*

Detaché (adskilt) = *staccato.*

Detonere, synge eller spille falsk, egentl. for lavt.

Diagramma = Liniesystemet.

Diapason, 1) Stemmegaffel; 2) i ældre Theori = Octavintervaller: **d. cum diatessaron** = *Undecime*, **d. cum**

diapente = *Duodecime*; 3) en Stemmes eller et Instruments Omfang.

Diapente, i ældre Theori = den rene Kvint; *d. cum ditono*, den store Septime, *d. cum semiditono*, den lille Centime, [[** sic, komma, trykkfeil? **]]

Diatessaron, i ældre Theori = den rene Kvart.

Diatonisk kaldes en Bevægelse (Skala), hvis Toner passerer Skridt for Skridt den naturlige Dur- eller Moll-Skalas Toner. Diatonisk Skala er i *dur* lig 2 hele, 1 halv, 3 hele og en halv Tone, i *moll* lig 1 hel, 1 halv, 2 hele, 1 halv, et halvandentone Trin og 1 halv Tone. Enhver af disse to Arter Skala (*dur* og *moll*) benævnes efter sin Grundtone (sit Udgangspunkt).

Dis irae (Vredens Dag) en katolsk Sequensmelodi; ogsaa en Sats af Requiem-Messer.

Diesis, 1) Forskjellen mellem den store og lille Halvtone; 2) svarer i italiensk og fransk (*dièze*) til ♯.

Dilettant og dilettantisk bruges mest i nedsættende Betydning i Modsætning til Kunstner og kunstnerisk; men dernæst ogsaa i Betydning »Musikelsker« i Almindelighed i Modsætning til Fagmusiker. Man kan saaledes tale om *dygtige* Dilettanter og om dilettantiske Præstationer af saadanne, der selv vil kaldes Kunstnere.

Diludium, Mellemspil (mellem Salmevers).

Diminuendo, se *decrescendo*.

Diminutio, en Melodis Omsætning i mindre Noteværdier i uforandret Tempo; Modsætning til Augmentation; se samme.

Di molto, særdeles meget.

Dirigere, lede en Musikopførelse.**Dirigent,** Leder af Musikopførelse.

Dis, Noten **d** forhøjet ½ Tone ved ♯.

Discant, 1) oprindelig den kontrapunktiske Stemme til en given Melodi (*cantus firmus*, Tenor), og som laa over Melodien; 2) deraf Overstemme, Sopran.

Discantere var at improvisere og variere en Overstemme til en *cantus firmus*.

Discant-Nøkkel = **G**-Nøkkel, Violin-Nøkkel, Sopran-Nøkkel.

Discordans, en harmonisk uberettiget Dissonans; tidligere det samme som *Dissonans*.

Discreto = *delicato*.

Disharmoni, se *Harmoni*.

Disis er Tonen **d** ved 𝄪 (Dobbeltkrydz) forhøiet 1 Tone.

Dis-moll Moll-Skala med 6 ♯ paa Tonen *dis*. Bruges sjelden; heller bruges *Es-moll*.

Disposition, af et Orgel, er Anordningen og Udvalget af de forskjellige Stemmer (Registre) for Manualer og Pedal.

Dissonans er enhver Sammenstilling af Toner, der ikke er tilfredstillende uden at opløses til et selvstændig mere velklingende Forhold (Konsonans). Saadanne er Sekunder, Septimer, Noner m. fl. Se *Intervall* og *Consonans*. Mange overmættede Musikere finder særdeles Behag i Dissonanser, medens andre er altfor ømfindtlige i saa Henseende.

Ditonus = to hele Toner, den store Terz.

Divertimento, Divertissement er et lidet, let og ørefaldende Musikstykke uden nogen bestemt Form.

Divisi (delte) betegner, at Dobbeltgreb, der ellers udføres paa et Instrument (f. Ex. Violin), skal udføres af to lige Instrumenter.

Divoto (*divotamente*), fromt.

Do (= *ut*) er Tonen **C** paa italiensk.

Dobbelt-B = 𝄫, betegner, at en Note med dette Fortegn udføres en Tone lavere end Stamnoten.

Dobbeltformindret Treklang er den Treklang, der har formindret Terz og formindret Kvint.

Dobbelt-Fuge, en Fuge med to Hovedmotiver.

Dobbeltgreb er to- eller flerstemmige Greb for samme Haand.

Dobbelthalset er Noter, der har Streg baade opad og nedad og er fælles for Instrumenter eller Stemmer.

Dobbeltkor, to Kor, der dels svarer hinanden (cori spezzati), dels synger sammen.

Dobbelt-Kryds forhøjer en Note 1 Tone og noteres 𝄪.

Dobbelt Kontrapunkt kaldes det, naar to Stemmer er satte saaledes, at de kan bytte Rolle. Overstemmen gjøres til Understemme og omvendt; tre- og firdobbelt, naar 3 eller 4 Motiver kan behandles saaledes.**Dobbeltforslag** er en Forsiring af 2 til en Hovednote, den ene fra oven, den anden fra neden og omvendt.

Dobbeltslag er en Forsiring af 3 Noter til en Hovednote og hvis mellemste Tone er den samme, som angives af Hovednoten.

Dobbelt-Trille er Trille paa to Toner samtidig og for samme Haand.

Dodekachordon er de 12 Halvtonetrin der findes inden en Oktav og de 12 glarean'ske Skala'er (6 autentiske og 6 plagale).

Dolce, (*doltsche*), 1) blødt, mildt; *dolcissimo*, meget blødt; 2) et Orgelregister med fine, bløde Toner.

Dolcian (Dulcian) 1) ældre Navn for Fagott; 2) en Rørstemme 8′ eller 16′ i Orgler (Fagott).

Dolente (*doloroso*, *c. dolore*), klagende, smerteligt.

Dominant (herskende) er den femte Tone i de diatoniske Skala'er. Paa denne Tone dannes **Dominant-Akkorden** og **Dominantseptimakkorden**; se *Accord*. I Kirketonarterne var *Dom.* noget Andet (se *Kirketonarter*).

Domkor, et Sangkor ved en Domkirke, der gjerne synger *a capella* (uden Accompagnement) og bestaar af Mænd og Smaagutter.

Don, et Orgelregister, som skulde etterligne Fuglesang.

Doppio movimento (den dobbelte Bevægelse) betegner, at Noteværdierne kun skal have den halve Tidsvarighed mod før.

Dorisk Skala og Tonart var den 1ste (autentiske) Kirketonart fra **d** til næste **d**, og den anden (plagale) fra **a** til næste **a**, hvis denne var underkastet de samme Betingelser som 1ste Tonart. Se *Hypo*.

Doxologi er i den kristne Kirke »Ære være Gud«. Se *Gloria*.

Duett (duo) en Komposition for 2 Stemmer eller Instrumenter (med eller uden Akkompagnement).

Dulcian, et ældre Orgelregister (se *dolcian*).

Duodecime, se *Intervall.*

Duolo, Smerte; se *c. duolo*.

Duplex longa = Maxima.

Dur (haard), deraf Durskala med stor Terz og Sext, Durakkord med stor Terz og ren Kvint.

Durus (haard), se *B-qvadratum*, *Cantus*, *Hexachord genus.*

Dux (Fører), se *Fuga*.

Dynamiske Akcenter er de Betoninger, der frembringes ved Forskjel i Klangstyrke i Modsætning til »ideelle Akcenter«, der er uafhængig af denne, men bestemmes af Takt, Rytme og Symmetri.

Dæmpere (*sordini*) er en Indretning ved Klaverer, der regjeres af en Pedal (i gamle Klaverer af en Knæpedal) de forhindrer Tonerne fra at klinge, naar Tangenten forlades; maa ikke forvexles med »Forskyvningspedalen«, der ofte urigtig kaldes Dæmperpedalen, fordi Tonerne ved dens Anvendelse bliver svagere. Se *Sordin*.

E.

E or den tredie Tone i det musikalske Alfabet; anden Tone i det ambrosianske System.

Ecossaise, (*Ekossæs*), skotsk Dans i $^2/_4$ Takt.

Edition, Udgave, Oplag, f. Ex. *Edition Peters*, *Edition Litolff*, *Edition Wilhelm Hansen* o. s. v.

E-dur er Skala paa **e** med 1 ♯.

Efterslag til en Trille bestaar af en Undersekund eller Undersekund og Hovednote og udføres saa hurtig som Trillen selv.

Egaliseurs (*Egalisører*) er smaa Foldebælger i Orgler for at give Luftstrømmen til Orgelpiberne Jevnhed.

Elegie, Sørgesang, Sørgemusik.

Eis er Tonen **e** ved ♯ forhøiet ½ Tone; **eisis** er Tonen **e** ved 𝄪 (Dobbeltkryds) løftet 1 Tone op.

E-moll er Skala paa **e** med 1 ♯.

Embouchure (udt. *Angbuschyr*), Maaden at stille Mund og Læber paa, naar Tonen skal frembringes paa Blæseinstrument.

Encore, endnu engang = *da capo*.

Endetegn er Dobbeltstreg lodret paa Liniesystemet ved Enden at et Stykke eller en Del af et Stykke; før Taktstregernes Tid brugtes ogsaa vort nuværende Fermatetegn 𝄐.

Energico, med Kraft og Bestemthed.

Engelsk Horn (*cor anglais*, *corno inglese*), et Blæseinstrument af Træ med en meget krumbøjet Form, hører til Oboe-Slægten, men lyder en Kvint dybere end dets Noter, [[** sic skilletegn, hvorfor? **]] angiver (er altsaa et saakaldt Transpositionsinstrument) [[** punktum mgl... **]]

Engføring, se *alla stretta*.

Enharmoniske Toner staar paa ulige Tonetrin, men giver paa tempererede Instrumenter samme Tone og har samme Tangent paa Orgel eller Klaver, f. Ex. *fis* og *ges* eller *f* og *eis*, *b* og *ais*, *his* og *c*; derfor *enharmonisk Skala*, hvis Toner noteres med dobbelte Navne. [[** sic? et punktum? **]] *Ces-dur* og *H-dur*, *Gis-moll* og *As-moll*. Ligesaa er **enharmoniske Akkorder** saadanne, hvis enkelte Toner er **Dæmpere** (*sordini*) er en Indretning ved Klaverer, der regjeres af en Pedal (i gamle Klaverer af en Knæpedal) de forhindrer Tonerne fra at klinge, naar Tangenten forlades; maa ikke forvexles med »Forskyvningspedalen«, der ofte urigtig kaldes Dæmperpedalen, fordi Tonerne ved dens Anvendelse bliver svagere. Se *Sordin*.

E.

E or den tredie Tone i det musikalske Alfabet; anden Tone i det ambrosianske System.

Ecossaise, (*Ekossæs*), skotsk Dans i $^2/_4$ Takt.

Edition, Udgave, Oplag, f. Ex. *Edition Peters*, *Edition Litolff*, *Edition Wilhelm Hansen* o. s. v.

E-dur er Skala paa **e** med 1 ♯.

Efterslag til en Trille bestaar af en Undersekund eller Undersekund og Hovednote og udføres saa hurtig som Trillen selv.

Egaliseurs (*Egalisører*) er smaa Foldebælger i Orgler for at give Luftstrømmen til Orgelpiberne Jevnhed.

Elegie, Sørgesang, Sørgemusik.

Eis er Tonen **e** ved ♯ forhøiet ½ Tone; **eisis** er Tonen **e** ved 𝄪 (Dobbeltkryds) løftet 1 Tone op.

E-moll er Skala paa **e** med 1 ♯.

Embouchure (udt. *Angbuschyr*), Maaden at stille Mund og Læber paa, naar Tonen skal frembringes paa Blæseinstrument.

Encore, endnu engang = *da capo*.

Endetegn er Dobbeltstreg lodret paa Liniesystemet ved Enden at et Stykke eller en Del af et Stykke; før Taktstregernes Tid brugtes ogsaa vort nuværende Fermatetegn 𝄐.

Energico, med Kraft og Bestemthed.

Engelsk Horn (*cor anglais*, *corno inglese*), et Blæseinstrument af Træ med en meget krumbøjet Form, hører til Oboe-Slægten, men lyder en Kvint dybere end dets Noter, [[** sic skilletegn, hvorfor? **]] angiver (er altsaa et saakaldt Transpositionsinstrument) [[** punktum mgl... **]]

Engføring, se *alla stretta*.

Enharmoniske Toner staar paa ulige Tonetrin, men giver paa tempererede Instrumenter samme Tone og har samme Tangent paa Orgel eller Klaver, f. Ex. *fis* og *ges* eller *f* og *eis*, *b* og *ais*, *his* og *c*; derfor *enharmonisk Skala*, hvis Toner noteres med dobbelte Navne. [[** sic? et punktum? **]] *Ces-dur* og *H-dur*, *Gis-moll* og *As-moll*. Ligesaa er **enharmoniske Akkorder** saadanne, hvis enkelte Toner erenharmoniske, f. Ex. *des - f - as* og *cis - eis - gis*; saaledes ogsaa **enharmoniske Tonearter** *Fis-dur* og *Ges-dur*. **Enharmonisk Forvexling** er Anvendelsen af saadan Enharmonik for at faa moduleret til fjerntbeslægtede Tonarter eller for at faa en Notering lettere at skrive og læse.

Ensemble, udt. *angszangbl*, (Samlag) er Musikstykker for flere Stemmer eller Instrumenter, f. Ex. Trio, Violin-Sonate, Septett, Quartett o. s. v. Ligeledes betegnes ved godt og slet Ensemble den mere eller mindre fuldkomne Samstemmighed i Akcent, Foredrag m. m. mellem de forskjellige Medvirkende i Emsemblemusik [[** sic (Em), trykkfeil **]].

Enstrøgen Octav er de 12 Halvtonetrin fra **c** til **h**, der udgjør en almindelig Sopranstemmes dybere Toner og danner Mellemtonerne paa Klaver og Violin.

Entr'act, udt. *angtr'akt*, (Mellemakt), er et Instrumentalnummer, der er komponeret til Udførelse mellem 2 Akter af en Opera eller et Skuespil.

Entrada (*intrada*), Forspil til en Opera uden udarbeidet Ouverture eller til et større Musiknummer.

Eolsharpe, et i forrige Aarhundredes Begyndelse meget yndet Instrument, der bestaar af en Trækasse med indtil 12 Tarmstrenger. Det kan sættes i Vinduet eller i et Træ, hvor da Vinden (det naturlige Luftdrag) bringer Strengene til at klinge, snart stærkt, snart hendøende svagt, hvorved frembringes en meget henrivende Virkning.

Eroica (*eroica*), heltemæssig, storslagent.

Es er Noten **e** ved ♭ gjort ½ Tone lavere.

Es-dur er Skala paa **es** med 3 ♭.

Eses er Noten **e** ved 𝄫 gjort 1 Tone lavere.

Es-moll er Skala paa **es** med 6 ♭.

Espressivo (*con epressione*), udtryksfuldt.

Estinto (udslukt), hendøende.

Etude (Øvelse), er et Musikstykke til vedholdende Studium af samme Slags Klangfigurer, Anslagseffekter m. m.

Euphon, en Slags Glasharmonika opfundet af *Chladni*, til at stryge med fugtige Fingre, og vellydende. Ogsaa i nogle Orgler findes en Stemme, der kaldes saaledes og lyder som en Mellemting af Klarinet og Horn.

Euphoni, Vellyd.

Eurythmi, skjønt Forhold i et Musikstykkes Akcentuation og dets enkelte Dele.

Euterpe, den af de 9 Muser, der var Musikens Muse, hvorfor oftere Musikforeninger og Musiktidender gives dette Navn.

Evirato = Castrat.

Evolution er Omvending af Stemmerne i dobbeltKontrapunkt, saa at man gjør Overstemme til Understemme og omvendt.

Evovae (*euouae*) er de sex Vokaler i Ordene »*Seculorum Amen*«, der ofte findes under visse kirkelige Modulationer i den katolske Kirkesang som Overgang fra en Melodi til en anden. Saadan Overgang kaldes »*Evovae*«.

Exercise = *Etude*.

Executør bruges som Modsætning til Komponist om den, der Kunstfærdig behandler et Instrument eller Sangstemmen.

Extemporere = improvisere, fantasere.

F.

F er den fjerde Tone i det musikalske Alfabet; den tredje Tone i det ambrosianske System. Desuden er det Forkortelse for *forte* (stærkt).

Fa er det italienske (og franske) Navn paa Tonen **f.** Ogsaa i det ældre (guidoniske) Alfabet Navn for Tonen **f** og ved Mutation for Tonerne **b** og **c**. **Fa fictum,** se *Musica ficta*.

F-dur er Skala paa **f** med 1 ♭.

ff er Forkortning for *fortissimo* (meget stærkt).

F-moll, Skala paa **f** med 4 ♭.

F-Nøkkel = Bas-Nøkkel og Bariton-Nøkkel.

fp (*fortepiano*) betegner, at en Tone angives stærkt for pludselig at blive svag i næste Moment.

Facade er Fremsiden af et Orgelhus med dets Manualer, Pedal og Piber; kaldes ogsaa Prospekt, Front.

Facilité betegner et lettere Arrangement af noget, der oprindelig er sat vanskeligere.

Factur er Maaden, hvorpaa et Musikstykke er bygget i alle Henseender, med Hensyn til Melodi, Harmoni, *Periodebygning* m. m.; men dernæst ogsaa endelig med Hensyn til Plan og Form, hvorfor man gjør Forskjel f. Ex. paa *Allegroform* [der fremsætter et *Thema* (Motiv) til Udvikling og efter en Overgang oftest til Dominant-Tonarten i *Dur* eller Paralel-Tonarten i *Moll*, et *andet Thema* med *Coda* i samme Tonart, hvorefter som anden Del kommer en friere *Gjennemarbeidelse* af et eller begge Thema'er, Optagelse af begge Thema'er i den oprindelige Tonart samt en længere *Coda* i Hovedtonarten] og *Rondoform*, *Scherzoform* o. s. v., se *Rondo*, *Scherzo*.

Fagott (*fagotto*, *basson*) er et Blæseinstrument af Træ, hvis

Kontrapunkt, saa at man gjør Overstemme til Understemme og omvendt.

Evovae (*euouae*) er de sex Vokaler i Ordene »*Seculorum Amen*«, der ofte findes under visse kirkelige Modulationer i den katolske Kirkesang som Overgang fra en Melodi til en anden. Saadan Overgang kaldes »*Evovae*«.

Exercise = *Etude*.

Executør bruges som Modsætning til Komponist om den, der Kunstfærdig behandler et Instrument eller Sangstemmen.

Extemporere = improvisere, fantasere.

F.

F er den fjerde Tone i det musikalske Alfabet; den tredje Tone i det ambrosianske System. Desuden er det Forkortelse for *forte* (stærkt).

Fa er det italienske (og franske) Navn paa Tonen **f.** Ogsaa i det ældre (guidoniske) Alfabet Navn for Tonen **f** og ved Mutation for Tonerne **b** og **c**. **Fa fictum,** se *Musica ficta*.

F-dur er Skala paa **f** med 1 ♭.

ff er Forkortning for *fortissimo* (meget stærkt).

F-moll, Skala paa **f** med 4 ♭.

F-Nøkkel = Bas-Nøkkel og Bariton-Nøkkel.

fp (*fortepiano*) betegner, at en Tone angives stærkt for pludselig at blive svag i næste Moment.

Facade er Fremsiden af et Orgelhus med dets Manualer, Pedal og Piber; kaldes ogsaa Prospekt, Front.

Facilité betegner et lettere Arrangement af noget, der oprindelig er sat vanskeligere.

Factur er Maaden, hvorpaa et Musikstykke er bygget i alle Henseender, med Hensyn til Melodi, Harmoni, *Periodebygning* m. m.; men dernæst ogsaa endelig med Hensyn til Plan og Form, hvorfor man gjør Forskjel f. Ex. paa *Allegroform* [der fremsætter et *Thema* (Motiv) til Udvikling og efter en Overgang oftest til Dominant-Tonarten i *Dur* eller Paralel-Tonarten i *Moll*, et *andet Thema* med *Coda* i samme Tonart, hvorefter som anden Del kommer en friere *Gjennemarbeidelse* af et eller begge Thema'er, Optagelse af begge Thema'er i den oprindelige Tonart samt en længere *Coda* i Hovedtonarten] og *Rondoform*, *Scherzoform* o. s. v., se *Rondo*, *Scherzo*.

Fagott (*fagotto*, *basson*) er et Blæseinstrument af Træ, hvis

8 Fod lange Rør er bøjet op til to paraleltløbende Rør, og har et længere S-formet Mundstykke, som derfor ogsaa kaldes S. Det hører til de saakaldte Rørinstrumenter i Orchester og Militærmusik og benytter Tonerne fra *Contra-B* til enstrøgen *c*. **Quart-Fagott** er stemt en Kvart dybere og **Quint-Fagott** (*Fagottino*) en Kvint høiere end den almindelige Fagott. **Kontra-Fagott** stemmer en Octav dybere, og er altsaa et 16 Fods Instrument. Man har ogsaa Orgelregister af samme Navn, i Regelen i Forbindelse *Fagott* og *Clarinett* eller *Fagott* og *Oboe*.

Falsett kaldes i Modsætning til Brysttonerne de høiere Toner i Menneskestemmen. Hos høie Sopraner kaldes de allersidste Falsett-Toner særlig Hovedtoner.

False bordone (*fauxbourdon*) er et gammelt Udtryk for en Sats, hvor Tenoren (d. e. Melodien, *cantus firmus*) ledsagedes af to høiere Stemmer, væsentlig i Overterz og Oversext, hvorved fremkom en Række Sextakkorder, lidt opblandet med andre Intervallforhold. Dernæst kaldes saaledes indtil nyeste Tider en vis Art kirkelig Sang, bestaaende i vedholdende Gjentagelse af samme Tone paa en Grundakkord med en bestemt Slutningsformel, hvorpaa findes Prøver, f. Eks. i *Palestrinas Improprier* og *Allegris Misserere* m. m. fl.

Fandango, en spansk Nationaldans i ¾ Takt.

Fanfare, mest for Blikinstrumenter og Pauker, er en smetrende Jubelklang af stigende og faldende Intervaller — almindeligst paa samme Grundakkord, — der benyttes f. Eks. for at hilse udmærkede Personer eller ledsage Skaaltaler m. m.

Fantasie er 1) rig Evne til at finde paa og forespeile sig ny Musik eller sætte givne Motiver i interessant Belysning; 2) dernæst Musikstykker, der ikke er bundne til strenge Former, men synes at bevæge sig ubundne af Former og givet Indhold; 3) ligesaa Musikstykker, der med fremmede Motiver eller bekendte Melodier som Stof giver egne Indfald Rum i Form af thematisk Gjennemarbeidelse eller Variationer. At *fantasere* (*improvisere*, *extemporere*) kaldes at lave saadan Musik uforberedt og samtidig udføre den paa et Instrument, og en saadan Musik kaldes en „*fri* Fantasi".

Fele = Violin; bruges mest i Forbindelse *Hardangerfele*, der er en Violin med tynde Metalstrenge, optrukne under de fire almindelige Tarmstrenge, hvorved man er meget bunden i sin Modulation.

Fermate (𝄐) er Tegn til, at en Tone skal holdes ud over den Tid, der af Takten strengt er den tilmaalt.Udholdet kan være vilkaarligt eller betinget af den musikalske Situation. Staar Tegnet over en Taktstreg, gjøres en Pause.

Feroce (*feraatsche*), vildt, stormende (f. Eks. *Allegro feroce*).

Fes er Tonen **f** ved ♭ gjort ½ Tone lavere.

Fiero (*fieramente*), vild, heftig.

Figur (Figuration, figurere) er Udtryk, der angaar Noternes Indordning i mindre Grupper, men som ogsaa og oftest betegner roligere Bevægelsers Forandring til livligere ved Opkløvning af større Noteværdier til mindre ved Gjennemgangsnoter m. m.: se *Agrements*.

Figuralmusik (*cantus figuralis*), var i Modsætning til Koralsang (*c. choralis*, *planus*) den Musik, der ved ulige Noteværdier var betegnet at skulle synges i streng Takt. Se *Choral*.

Filer le son (*filar* ell. *affilar il tuono*) = messa di voce (*vaatsche*), men uden cresc. og decresc [[** mgl. punktum? **]]

Finale er Slutningsnummeret i en Opera-Akt eller i en Komposition, der bestaar af flere Dele (f. Ex. *Sonate*, *Trio* o. s. v.) [[** mg punktum? **]]

Finalis, se *Kirkeaccenter*.

Fine, Slutning, Ende.

Fingersætning er Fingrenes efter Regler ordnede Anvendelse paa Instrumenter, betegnet med 1, 2, 3, 4, 5, regnet fra Tommelfingeren (i engelske og amerikanske Noter betegnes samme Orden med +, 1, 2, 3, 4); paa Strygeinstrumenter betegnes Pegefingeren med 1, o. s. v.

Fioriturer (Blomstringer), er smaa, elegante Figurer, hvormed man udpynter Foredraget af en Melodi.

Firefods, se *Fod*.

Firklang, en Akkord af 4 indbyrdes forskjellige Toner, nemlig Septimakkorden med dens Omvendingre [[** sic, trykkfeil?? **]] til Nonakkorden med et udeladt Intervall.

Firstrøgen, se *Octav*.

Fis er Tonen **f** ved ♯ forhøiet ½ Tone.

Fis-dur er Skala paa **fis** med 6 ♯.

Fisis er Tonen **f** ved ♯ (Dobbeltkryds) [[** sic, ♯ = dobbeltkryss?? **]] forhøiet 1 Tone.

Fis-moll er Skala paa **fis** med 3 ♯.

Fistel = *Falsett*.

Fistulere, synge med Fistel.

Fjerdedelsnote, se *Note*.

Flageolet (*Flascholet*), 1) den allermindste Sort Fløite; 2) en egen Tone, der frembringes paa Strygeinstrumenter ved let Berøring af de løse Strenges Knudepunkter (naturlige Flageolettoner), eller derved, at en Finger trykker Strengen fast til Gribebredtet, medens

en anden Finger let berører et Knudepunkt (kunstige Flageolettoner); de kaldes ogsaa *suoni armonichi*, *flautini* og *sons harmoniques*. Ogsaa et sjeldent Orgelregister.

Flautando betegner ved Strygeinstrumenter, at Fløitens Toner skal efterlignes, hvilket sker ved at stryge med Buen længere fra Stolen end sædvanlig.

Flautino, en liden Fløite, Flageolet.

Flauto, Fløite, ogsaa kaldet *fl. traverso* (Tverfløite) er et ældgammelt Instrument, der sættes ret til Munden men nu har en saadan Form, at det maa sættes paatvers (*traverso*) til Munden. Den har meget høie og behagelige Toner og findes i alle Orchestre, Militærchor og Orgler og i forskjellige Arter og Størrelser. Man har saaledes den alminnelige *fl. traverso*, den bitte lille *fl. piccolo* (*ottavino*), *Terzfløite*, *Esfløite*, *Kvartfløite*, *Flute d'amour* (*A-Fløite*) *G-Fløite* (*Kvintfløite*) m. fl.; i Orgler desuten *fl. amabile*, *fl. dolce*, *flûte harmonique*, *Rørfløite*, *Waldfløite* (Skovfløite), *fl. doppio*, *flauto major* og *minor*.

Flebile, klagende.

Flygel, et vingeformet Pianoforte; deles i *Koncertflygel*, største Format, *Salonflygel* og *Cabinet-* eller *Studsflygel*.

Fløite, se *Flauto*.

Fløitebas, et 8 eller 16 Fods Pedalregister i Orgler.

Fod er et Maal for Orgelregisteres og Enkelt-Instrumenters Tonehøide. Et Register, hvis enstrøgne **a** (a′) har samme Tonehøide som Stemmegaffens **a**, kaldes 8-fods, da dets længste Pibe er 8 Fod lang. De Registre, der stemmer to Octaver dybere til samme Note, kaldes 32-fods, en Octav dybere 16-fods, en Octav høiere 4-fods, to Octaver høiere 2-fods, 3 Octaver høiere 1-fods; desuden har man Mixturstemmer, der stemmer en Kvint, Terz o. s. v. høiere eller dybere og betegnes 2⅔, 10⅔, l¾-fods m. m. En Kontrabas kaldes 16-fods, ligesaa Kontrafagott m. fl.

Foldebælg anbringes i Orgler som Regulatorer og ser ud som en almindelig Smidjebælg med *flere* Folder istedetfor blot *en*.

Folies d'Espagne (*Faali d'Espanj*), en gammel spansk Dansemelodi i Moll og Trippeltakt.

Folkemelodier, Folkeviser, er saadanne, som har udbredt sig til og benyttes af Almuen med Forkjærlighed eller som kan formodes at være udgaaet fra Folket.

Fondamento, (Grund) er den dybeste Stemme, Grundstemmen i et Musikstykke.

Forbudne Intervaller er med Hensyn til to- eller flerstemmig Sats et almindeligt Forbud mod Halvandentonetrin,

Tritonus og to Stemmers parallele Fremskriden i aabne Kvinter, Octaver og tildels modulatoriske store Terzer, som i Regelen ildeklingende. De benyttes dog af Bach, Händel, Mozart og A., hvor Pedanteriet tror at burde forbyde dem. Men at paavise dem hos andre Komponister, er stadig en Kjæphest hos Aandløse og Halvlærde.

Forholdning sker, naar man beholder en Tone fra en foregaaende Akkord i en følgende, saa at den følgende Akkord beholder hin fremmede som dissonerende Tone, der forsinker Indtrædelsen af Akkordens harmonisk konsonerende Tone.

Formindret Terz, Kvart, Kvint, Septim, Octav, er ½ Tone mindre end liden Terz og Septim eller ren Kvart, Kvint og Octav. Se *Intervall*.

Formindret Treklang er den, hvis Terz er liden og hvis Kvint er formindret.

Forsiringer, se *Agrements*.

Forskyvningspedal (*Verschiebungsped.*) er det venstre Fodtrin paa Klaverer, hvormed Hammerne forskyves og kun anslaar en Streng, saa at Tonen bliver svagere; se *Corda*.

Forslag er en dissonerende Tone, der foran en harmonisk (konsonerende) Tone skrives med en liden Note og tager sin Værdi af den harm. Note; man har *langt* F. og *kort* F.

Forstørret Prim, Sekund, Kvart, Kvint, Septim, se *Intervall.*

Forstørret Treklang, se *[[** T **]]reklang*.

Forte, stærkt (*f* [[** egtl *f* **]]).

Fortegn, se ♭, Kryds, chromatisk o. s. v.

Fortepedal, se *Dæmpere*.

Fortepiano, 1) stærk Toneangivelse med pludselig Overgang til svag Tone (*fp*); 2) dernæst det samme som Pianoforte, Klaver.

Fortissimo, meget stærkt (*ff*) [[** egtl *ff* + font Musica **]].

Forza, Styrke, *con f.*, med Kraft.

Forzando, (*sforzando*, *sforzato*), en enkelt Tones stærkere Fremhævelse; betegnes *fz* [[** egtl *fz* + font Musica **]].

Fournitures (*Furnityr*) = Mixtur.

Fri Stil, fri Fuga m. m. har afveget fra den bundne »strenge« Stil (Fuga) og undladt Iagttagelsen af flere Regler, der har sin Grund i ældre Kirkestil eller i Skoleregler. Herredømme over og passende Anvendelse af saavel fri som streng Stil kræves af Enhver, der vil kaldes Mester i Komposition. Fri Stil siges endog de for Musikstykker af større eller ædlere Anlæg vedtagne Former (Allegroform, Rondoform, Scherzoform)at have i Motsætning til Fuge, Canon og Kirkemusik, hvor ældre kontrapunktiske Regler og Kunststykker har en fremherskende Betydning i Kompositionen.

Front = Facade.

Frosk er det Stykke af Violinbuen nærmest ved Haandtaget, hvori Hestetaglene er befæstede og hvor der findes en liden Skrue til at stramme ud Haarene; den modsatte Ende af Violinbuen kaldes Spids (*punto d'arco* [[** NB avsl. parentes mgl, trykkfeil **]].

Frottola var i 15. Aarh. i Italien flerstemmig Sang af romantisk eller komisk Indhold; den rom. Frottola gik over i Madrigal, den kom. Frottola blev til den lavkomiske Villanella el. Villote.

Frygisk kaldes den Kirketoneart, hvis Grundtone er **a**.

Fuga er en Toneform, der er Stamfader til den nyere Sonateform og overhovedet til al større Komposition med ordentlig Benbygning; dens Elementer vil findes igjen i de fleste Sonater, Symfonier, Ouverturer tilligemed Elementer af Toccataens friere Former.

Dens vigtigste Kjendemærke er dens Fastholden af et Motiv (*Subjekt*, *soggeto*), der først optræder i en Stemme som *Dux* (Fører) og dernæst i en anden Stemme som *Comes* (Ledsager, *riposta*) fortsat til Dominanttonarten, medens Føreren danner et Kontrapunkt.

Dette gjentager sig med to andre Stemmer, hvis Fuga'en, der kan være 2-, 3-, 4-stemmig eller mere, er firstemmig, og dette kaldes *Expositionen*. Ordenen, hvori de enkelte Stemmer afløser hverandre, kaldes *Repercussion*, og ovenanførte Kontrapunkt kaldes *Kontrasubjektet* (Kontrathema). I en saakaldt Dobbeltfuga er Kontrasubjektet et nyt uforanderligt Motiv, i den enkelte Fuga derimod friere, endskjønt det fastholder sit

væsentlige Indhold i alle Stemmer.

Dernæst følger en Mellemsats, hvor der raader en større Frihed, men hvor man ogsaa kan foretage flere Kunststykker, f. Ex. føre Motivet ind baglænds (*retrograd*) eller saaledes, at de opgaaende Intervaller føres ned og omvendt (*al rovescio*), foretage Engføring, saa at *Comes* indtræder, før *Dux* har afsluttet Motivet (*alla stretta*, *restrictio*), lade Motivet indføre i større Noter (*Augmentation*) eller i mindre Noter (*Diminution*) m. m. Til Slutning anbringes gjerne et *Orgelpunkt*.

Fugara, et 8-fods og 4-fods Register i Orgler, med strygende Tone og trang Mensur; bør gjøres af engelsk Tin.

Fugato, en liden stump Fuge uden streng Gjennemførelse.

Fughetta, en kort, gjerne friere affattet Fuge.

Fuldkommen Konsonans, se *Consonans*.

Fundamentalbas = Fondamento.

Funebre, sørgelig; *marcia funebre*, Sørgemarsch.

Fuocoso, udt. fuokoso (*con fuoco*), med Ild.

Furioso, rasende vildt, stormende.

Fusa, Ottendedelsnote.

Fyldestemmer, deltager ikke selvstændig i en flerstemmig Sats, men indtræder kun leilighedsvis for at fuldstændiggjøre Klangen af Akkorder.

fz = *forzando*.

Færdighed kaldes en høi Grad af Sikkerhed og Hurtighed i Beherskelsen af Vanskeligheter, der maa overvindes i et Musikstykkes Læsning, Udføreise, Ledsagelse o. s. v.

G.

G er den femte Tone i det musikalske Alfabet og den fjerde Tone i det ambrosianske System. Som Forkortelse (*g*.) er det = *gauche* (*gaasch*), venstre; *m. g.* (*main gauche*), venstre Haand, eller *G.* = Generalpause (se *Pauser*).

G-dur er Durskala paa **g** med 1 ♯.

G-moll er Skala paa **g** med 2 ♭.

G-Nøkkel er det Tegn, der sættes foran paa et Femlinie-System for at betegne enstrøgen **g**’s Stilling paa anden Linie fra neden.

G-Streng er Violinens dybeste (4de) Streng, Bratschens (Viola’ens) og Violoncellens 3die, Kontrabassens 1ste (høieste) Streng.

Gaillarde, udt. *gajard* (*Gagliarda*), en gammel italiensk og fransk munter Dans i todelt eller tredelt Takt; kaldes ogsaa *Romanesca*.

Galant Stil er Modsætning til streng, alvorlig (f. Ex. kirkelig) Stil i Kompositionen.

Galopp (*Galoppade*), livlig Dans i $^2/_4$ Takt.

Gamba (*Gambe*, *Viola di Gamba*), en i ældre Tider meget udbredt mindre, 6-strenget Basviol til at holde

mellem Knæerne. Ogsaa et 8-fods Orgelregister, trangt mensureret og af smuk, strygende Klang.

Gambist, en Gambaspiller.

Gamme er dels et Instruments Toneomfang, dels i Almindelighed det samme som Skala. *Gamma* var den dybeste Tone i det guidoniske System (= G.)

Ganetoner er Toner, som Syngende frembringer ved at lede Luftstrømmen urigtig mod Ganen, og kaldes til daglig »at synge med Smør«.

Fughetta, en kort, gjerne friere affattet Fuge.

Fuldkommen Konsonans, se *Consonans.*

Fundamentalbas = Fondamento.

Funebre, sørgelig; *marcia funebre*, Sørgemarsch.

Fuocoso, udt. fuokoso (*con fuoco*), med Ild.

Furioso, rasende vildt, stormende.

Fusa, Ottendedelsnote.

Fyldestemmer, deltager ikke selvstændig i en flerstemmig Sats, men indtræder kun leilighedsvis for at fuldstændiggjøre Klangen af Akkorder.

fz = *forzando*.

Færdighed kaldes en høi Grad af Sikkerhed og Hurtighed i Beherskelsen af Vanskeligheter, der maa overvindes i et Musikstykkes Læsning, Udføreise, Ledsagelse o. s. v.

G.

G er den femte Tone i det musikalske Alfabet og den fjerde Tone i det ambrosianske System. Som Forkortelse (*g*.) er det = *gauche* (*gaasch*), venstre; *m. g.* (*main gauche*), venstre Haand, eller *G.* = Generalpause (se *Pauser*).

G-dur er Durskala paa **g** med 1 ♯.

G-moll er Skala paa **g** med 2 ♭.

G-Nøkkel er det Tegn, der sættes foran paa et Femlinie-System for at betegne enstrøgen **g**'s Stilling paa anden Linie fra neden.

G-Streng er Violinens dybeste (4de) Streng, Bratschens (Viola'ens) og Violoncellens 3die, Kontrabassens 1ste (høieste) Streng.

Gaillarde, udt. *gajard* (*Gagliarda*), en gammel italiensk og fransk munter Dans i todelt eller tredelt Takt; kaldes ogsaa *Romanesca*.

Galant Stil er Modsætning til streng, alvorlig (f. Ex. kirkelig) Stil i Kompositionen.

Galopp (*Galoppade*), livlig Dans i $^2/_4$ Takt.

Gamba (*Gambe*, *Viola di Gamba*), en i ældre Tider meget udbredt mindre, 6-strenget Basviol til at holde mellem Knæerne. Ogsaa et 8-fods Orgelregister, trangt mensureret og af smuk, strygende Klang.

Gambist, en Gambaspiller.

Gamme er dels et Instruments Toneomfang, dels i Almindelighed det samme som Skala. *Gamma* var den dybeste Tone i det guidoniske System (= G.)

Ganetoner er Toner, som Syngende frembringer ved at lede Luftstrømmen urigtig mod Ganen, og kaldes til daglig »at synge med Smør«.

Gavotte, en gammel fransk Dans i *Allabreve*-Takt.

Gedakt er et Orgelregister med Piber, der er lukkede ved et Laag med en Prop i, saa at Piben kun behøver den halve Længde mod sædvanligt. De findes som 16-fods, 8-fods og 4-fods Registre med forskjellige Navne, *Gedakt*, *Bordun*, *Subbas* m. m.

Gehør kaldes den medfødte Sans for Toners Forskjel og deres Renhed; ogsaa Evne til at forstaa Musik.

Geigenprincipal, Orgelregister med noget strygende Klang, lidt svagere end Fløitestemmen »Principal«.

Gemshorn, et Orgelregister, sædvanlig 8-fods eller 4-fods, der bør have en blød Hornklang.

Generalbas (*continuo*, *basso con.*) er det samme som Fundamentalbas, kun at dens Toner er mærkede med Tal, der angiver Akkorder og Modulationer, frembragte ved dens Forhold til andre Stemmer; se *Besiffring*. Læren om denne Besiffring kaldet ogsaa Generalbas.

Generalpause, se *Pause*.

Generalprøve, se *Prøve*.

Genus (Slægt) er Toneslægt, Klangslægt og er især bekjendt i Forbindelserne *g. aurum*, *g. molle* og *g. naturale*. *G. naturale* er den »naturlige« Skala fra **c** til **a**; naar denne Række omsattes f. Ex. paa *G* med Anvendelse af **h** (*B durum*), kaldtes det *g durum*; naar den omsattes til *F* med Anvendelse af ♭ (*B molle*), kaldtes den *g. molle*, Cfr. *Cantus* og *Hexachord*.

Ges er Tonen **g** ved ♭ gjort ½ Tone lavere.

Ges dur [[** mgl bindestrek, som brukes ellers? **]] er Skala paa *ges* med 6 ♭.

Giga (Gigue, *gique*), 1) et ældgammelt Violininstrument (tysk, senere: Geige); 2) en livlig Dansemelodi i $^3/_8$, $^6/_8$, $^{12}/_8$ Takt.

Giocoso (*dschokoso*), glad, fornøiet.

Gis er Tonen **g** ved ♯ forhøiet ½ Tone.

Gis-moll er Skala paa Gis med 5 ♯.

Giusto, udt. *dschusto* (passende), i Forbindelserne *tempo giusto*, d. e. saa hurtig, som man selv finder passende til Musikstykkets Karakter.

Gjennemkomponeret er et Digt, naar dets forskjellige Vers ikke har samme Melodi, men er behandlede selvstændig hvert for sig.

Gjennemgangsnoter (*transitus regularis*) er saadanne, der danner Overgang fra den ene Tone i en Akkord til den anden og er dissonerende (se *Dissonans*) samt indtræder paa ubetonede Taktled, medens *harmoniske* Noter er de Akkorden tilhørende Noter. Gjennemgangsakkorder anvendes paa samme Maade og dissonerer mod Bassen.

Gjentagelsestegn (Repetitionstegn) findes som to Punkter ved en lodret Dobbeltlinie, naar en Del al et Musikstykke skal spilles to eller tre Gange; det sidste betegnes ved *ter* (tre) eller *1ma*, *2da*, *3tia*. Se *Volta*.

Glasharmonika er et forældet Instrument, der bestod af omdreiende Glasskaaler, hvilke ved Berørelse med fugtede Fingre gav en klar og fin Tone. Meget yndet i Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Glissando er en hurtig Glidning af en eller flere Fingre over Pianofortets hvide Tangenter og kan udføres i Enklang, Terzer, Sekster og Oktaver.

Gloria (*in excelsis*) »Ære være Gud i det Høie«, en Del af af [[** sic, trykkfeil **]] »Messen«. *Gloria patri* er Doxologien (se denne).

Glottis = Stemmeridse, en Spalte i Luftrøret.

Gondoliera, se Barcarole.

Gong (Gongong, *tamtam*), et chinesisk Slaginstrument af Bronce med intens Klang; anvendes til rystende Momenter, særlig i Operamusik.

Gorgheggio (*gorgedscho*), Trilleøvelse i Sang.

Graduale, Sange i den katolske Liturgi, der udførtes af Sangere, medens Præsten besteg Trinnene (*gradus*) til Alterets forskellige Sider; dertil hørte ogsaa Afsyngelsen af Sequenser.

Gran Cassa, se Cassa.

Grandezza, Høihed; *con gr.* det samme som *Grandioso*, storartet.

Grave, tungt er Tempobevægelsen for et meget langsomt Foredrag.

Grazia, Ynde; *con gr.* og *Grazioso*, yndig, fint.

Gregoriansk Sang kaldes den romerske Koralsang efter Pave Gregor d. Store, der lod optegne og redigere de romerske Kirkemelodier.

Gribebredt er anbragt paa flere Strengeinstrumenter for at modtage Fingrenes Tryk paa Strengene. Nogle Gribebredter er inddelte ved Tværstreger af Metal, der angiver, hvor Fingrene skal sættes ved Trykket.

Grundakkord er enhver Treklang og Firklang, i hvilken Grundtonen (se denne) er den dybeste Stemme.

Grundbas, se *Fondamento*.

Grundbeliggenhed (en Akkords) er den Stilling, hvori en Akkords Toner, naar de øvrige Stemmer ved Omsætning rykkes muligst nær ind til Basstemmen, danner en Terzrække.

Grundtone er den Tone, der som den dybeste (som Udgangspunkt) bestemmer en Tonarts eller Akkords Væsen og Beskaffenhed; desuden særlig den første Tone i enhver Skala og den dybeste Tone i en Akkord ordnet i Terzrække.

Gruppetto, se *Dobbeltslag*.

Græske Skala'er har givet Anledning til Kirketonearternes Navne (se Kirketonearterne).

Guaracha, spansk Nationaldans i $^3/_8$ eller $^2/_4$ Takt.

Guarnerius, (en *G*,) er en Violin, fabrikeret af Guarnerio.

Guerriero (*a*), krigersk f. Ex. *polacca guerriera*.

Guide-main (Haandleder), cfr. *Chiroplast*.

Guidoniske Haand (den) var en med Urette Guido af Arezzo (11te Aarh.s Begyndelse) tillagt Opfindelse, som ved Hjælp af venstre Haands Fingerled skulde anskueliggøre Skala'erne med deres Heltoner og Halvtoner. De *guidoniske* (eller aretinske) *Stavelser* var de 6 Toners Navne i Hexachordet (se *Hexachord*).

Guittarre, et almindeligt kendt, fladbundet Strengeinstrument med inddelt Gribebredt og 6 Strenge, der klunkes med Fingerspidserne og benyttes til Akkompagnement af Serenader og smaa Sange.

Gusto (*con Gusto*) med Smag.

Gutturaltone (Strubetone) frembringes ved urigtig Anvendelse af Stemmen dybt nede i Halsen.

H.

H er den syvende Tone i det musikalske Alfabet og hedte oprindelig **B** (*quadratum* d. e. **b** med Kvadrat ♯).

H-dur er Skala paa **h** med 5 ♯.

H-moll er Skala paa **h** med 2 ♯.

Haardtformindret Treklang er den, hvis Terz er stor og hvis Kvint er formindret, altsaa f. Ex. **h-dis-f** eller **fis-ais-c.**

Hakkebredt, der tilligemed Psalterium ansees for den første Kime til det nuværende Pianoforte, var en trekantet, senere aflang Kasse med Strengebeklædning, der blev bragt til at tone ved Slag af to Træstokker.

Halling, norsk Folkedans i tvedelt Takt.

Hallelujah (Lovet være Gud), se *Allelujah*; det store Hallelujah kaldes den 113—117 Salme af David.

Halvandentonetrin betegner en Afstand af 1½ Tone mellem to Noter, der i Alfabetet (paa Linjesystemet) er Nabotrin f. Ex. **c** og **dis** er Naboer i Alfabetet og paa Linjesystemet med 1½ Tone fjernede fra hinanden.

Halvmaane (tyrkisk), et Klinge-Instrument med Smaaklokker i Militærmusik.

Halvtone er den mindste Afstand mellem 2 Toner i Nutidens Musik; man siger *stor* eller *diatonisk* Halvtone, naar de staar paa ulige Trin af Linjesystemet, f. Ex.

Gruppetto, se *Dobbeltslag*.

Græske Skala'er har givet Anledning til Kirketonearternes Navne (se Kirketonearterne).

Guaracha, spansk Nationaldans i $^3/_8$ eller $^2/_4$ Takt.

Guarnerius, (en *G*,) er en Violin, fabrikeret af Guarnerio.

Guerriero (*a*), krigersk f. Ex. *polacca guerriera*.

Guide-main (Haandleder), cfr. *Chiroplast.*

Guidoniske Haand (den) var en med Urette Guido af Arezzo (11te Aarh.s Begyndelse) tillagt Opfindelse, som ved Hjælp af venstre Haands Fingerled skulde anskueliggøre Skala'erne med deres Heltoner og Halvtoner. De *guidoniske* (eller aretinske) *Stavelser* var de 6 Toners Navne i Hexachordet (se *Hexachord*).

Guittarre, et almindeligt kendt, fladbundet Strengeinstrument med inddelt Gribebredt og 6 Strenge, der klunkes med Fingerspidserne og benyttes til Akkompagnement af Serenader og smaa Sange.

Gusto (*con Gusto*) med Smag.

Gutturaltone (Strubetone) frembringes ved urigtig Anvendelse af Stemmen dybt nede i Halsen.

H.

H er den syvende Tone i det musikalske Alfabet og hedte oprindelig **B** (*quadratum* d. e. **b** med Kvadrat ♮).

H-dur er Skala paa **h** med 5 ♯.

H-moll er Skala paa **h** med 2 ♯.

Haardtformindret Treklang er den, hvis Terz er stor og hvis Kvint er formindret, altsaa f. Ex. **h-dis-f** eller **fis-ais-c.**

Hakkebredt, der tilligemed Psalterium ansees for den første Kime til det nuværende Pianoforte, var en trekantet, senere aflang Kasse med Strengebeklædning, der blev bragt til at tone ved Slag af to Træstokker.

Halling, norsk Folkedans i tvedelt Takt.

Hallelujah (Lovet være Gud), se *Allelujah*; det store Hallelujah kaldes den 113—117 Salme af David.

Halvandentonetrin betegner en Afstand af 1½ Tone mellem to Noter, der i Alfabetet (paa Linjesystemet) er Nabotrin f. Ex. **c** og **dis** er Naboer i Alfabetet og paa Linjesystemet med 1½ Tone fjernede fra hinanden.

Halvmaane (tyrkisk), et Klinge-Instrument med Smaaklokker i Militærmusik.

Halvtone er den mindste Afstand mellem 2 Toner i Nutidens Musik; man siger *stor* eller *diatonisk* Halvtone, naar de staar paa ulige Trin af Linjesystemet, f. Ex.

c - des, e - f, gis - a, men **liden** el. **kromatisk** H., naar de staar paa lige Trin, f. Ex. **c - cis, e - eis, as - a.** Grunden hertil udledes af Akustiken.

Halvkadenz, se *Cadenz*.

Halvnote, se *Note*.

Hammere er de smaa med Læder eller Filt betrukne Slagmekanismer, hvormed Klaverstrengene anslaaes.

Hammerklaver er Navnet paa de nyere Klaverer, hvis Strenge bringes til at klinge ved Hammerslag, i Modsætning til andre Klaverer: se *Clavecin*.

Harmoni er fuldkommen Overensstemmelse mellem et Stykkes enkelte Dele indbyrdes og særlig da i Musik mellem de forskjellige Toner med Hensyn til Vellyden. Mangel paa Harmoni kaldes *Disharmoni*. Cfr. *Consonans* og *Dissonans*.

Harmonichord, en af de Instrumenter, der er opfundne af Familien Kauffmann i Dresden. Det er et Tangent-Instrument, hvis Strenger stryges af en harpixert Cylinder.

Harmonika, se *Glasharmonika*, *Accordion*, *Crembalum*.

Harmonilære er Læren om Akkorderne og Stemmernes Gang, Modulationer m. m., Harmonisystem, se *System*.

Harmonimusik er Musik udelukkende for Blæseinstrumenter.

Harmoniske Noter, se *Gjennemgangsnoter*.

Harmonium, se *Physharmonica*.

Harpe (*Arpa*) er et stort vingeformet Strengeinstrument, der stilles paa Gulvet mellem Knæerne og spilles ved Klunk med Fingerspidserne. De kromatiske Toner frembringes ved Hjælp af Pedaler. Venstre Haand anvendes til de dybe Toner, den høire Haand til de høie.

Harpeggio (*arpedscho*), se *Arpeggio*.

Harpist (el. *Harpenist*), en Harpespiller.

Harpsichord, se *Clavecin*.

Haute-contre (udt. *aat kongter*), siges baade at være en høi Tenor (af Berlioz) og en dyp Altstemme (Castrat med Stemmeomfang som en høi Tenor).

Helkadenz, se *Cadenz*.

Helnote, se *Note*.

Heltone er Summen af to Halvtoner (se *Halvtone*).

Hemidiapente = formindret Kvint.

Hemiolia, sværtede Noter i Mensuralmusiken, der fik en anden Værdi end hvide Noter.

Hemitonium = Halvtone.

Heptachordon er 1) den store Septime og 2) den diatoniske Tonerække, der begrænses af en Grundtone og dens store eller lille Septime.

Heses = Dobbelt b, en Tone lavere end h.

Hexachordon er 1) den store Sext og 2) en Række af sex Toner, ordnede diatonisk (f. Ex. *c, d, e, f, g, a*) med ½ Tonetrin mellem 3die og 4de Tone. Deraf *Hexachordon naturale* fra *c* til *a*, hex. *durum* fra *g* til *e* med *B*-quadratum (eller *durum* = *h*) og hex. *molle* fra *f* til *d* med *B*-molle (♭ for *h*). Alle 2 Hexachorders Tonerække betegnes ved Stavelserne *ut, re, mi, fa, sol, la*, hvor *mi—fa* altid var ½ Tonetrin. Naar Rækken af 6 Toner maatte overskrides, f. Ex. *c, d, e, f, g, a, h, c, d*, saa indtraadte *Mutation*, det vil sige: Trinet *h—c* (½ Tone) maatte kaldes *mi fa*, hvorfor man muterede (byttede Benævnelse) paa *a*, der nu kaldes *re* istedetfor *la*, saa at Rækken fik disse Navne:

(*la* i Nedgangen)

+

ut, re, mi, fa, sol, re, mi, fa, sol, istedenfor

ut, re, mi, fa, sol, la, mi, ut, re.

Ligeledes maatte i Rækken *c, d, e, f, g, a, b, c* paa Grund af Halvtonetrinnet *a—b* muteres og siges:

(*sol* i Nedgangen)

+

ut, re, mi, fa, re, mi, fa, sol;

herved sagdes man i 1ste tilfælde at gaa over (mutere) fra *Hexachordum naturale* til *H. durum* og i 2det Tilfælde fra *H. naturale* til *H. molle* (se ovenfor). Dertil var knyttet en vidtløftig Lære. Den hele Lære kaldtes *Solmisation*.

Hiatus (Gab, ladning) kaldtes det i Digtekunst, naar to Vokaler bringes i en saadan Nærhed til hverandre, at de vilde danne Tvelyd, f. Ex.: i øde land (bliver let til Jødeland). I Sang er det Hiatus at skille to Vokaler ad, der

skulde sammendrages, f. Ex. *Non ti prometto amor* for *n. t. promett' amor.*

His er Tonen **h** ved ♯ ½ Tone forhøiet.

Hjælpelinier, se *Liniesystem*.

Hjælpenoter, se *Hovednote*.

Homofon kaldes i Modsætning til *polyfon*, den Sats, der blot har én overordnet Melodistemme, hvortil de ledsagende Stemmer giver en ganske underordnet harmonisk Fyld i Akkorder o. s. v. *Homofon* var i den græske Musik Sang, der ledsagedes af andre Stemmer i Enklang eller Oktav. *Polyfon* er derimod en Sats, hvori hver enkelt Stemme har sin egen Betydning uden at være blot harmonisk Fyldekalk. Man har ogsaa en Blanding af disse to Slags Sats (blandet Stil).

Hopser (Hopsa-Vals), en oprindelig engelsk, livlig Dans i $^{2}/_{4}$ Takt.

Horn, se *Corno*.

Hornpipe (udt. *Hornpeip*) en engelsk Matrosdans i ¾ Takt, kaldet saaledes etter et i Wales brugeligt Blæseinstrument af Træ.

Hovedkanalen i Orgler fører Vinden fra Reservoirerne (Bælgene) til Bikanaler og derfra til Cancelierne og Piberne.

Hovedmanual er det Klaviatur paa Orgelet, hvis Registertræk regjerer de fleste og i sin samlede Virkning mægtigste Stemmer, naar Pedalstemmerne undtages.

Hovednote er 1) den Note, der antegnes som de andre store Noter, naar en Trille, et Dobbeltslag o. lign., [[** sjk avsl.tegn, her rettet **]] skal udføres ved Hjælp af samme, og dette er betegnet ved de brugelige Tegn. *Hjælpenoterne* (Nabonoterne) betegnes da ikke; 2) den harmoniske Note i Modsætning til Gjennemgangs- og Vexelnoter; 3) ogsaa den betonede Note i Modsætning til den ubetonede.

Hovedtoner er de høiste [[** sic **]] Toner i Kvinderøster.

Hovedseptimakkord = Dominantseptimakkord.

Hvirvel (Virvel) er de skruelignende Dele paa Strygeinstrumenters Hals, hvorpaa Strengene bliver optrukne og hvormed de stemmes; desuden en egen Slagmaner paa Pauker og andre Trommer, til hvilke der bruges to Trommestikker.

Hydraulisk Orgel (Vandorgel) var det ældste Orgel, hvor Vandets Kraft benyttedes til at drive Vind i Piberne.

Hyle siges et Orgel at gjøre, naar en eller flere Piber giver Lyd uden at den tilsvarende Tangent berøres.

Hymne er al festlig Sang, Lovsang. *Hymnus ambrosianus* = *Te deum laudamus*.

Hymnologi, Videnskab om Kirkemelodierne og deres Texter.

Hyper betegnede en Skalas Toners Omlægning i Overkvarten, og **Hypo** betegnede en Skalas Toners Omlægning i Underkvarten. I Kirketonarterne betegnes derved, at den autentiske Tonarts Grundtone fremdeles var Hovedtonen i en Skala med Begyndelse en Kvart dybere end den autentiske; f. Ex. dorisk: **d,** *e, f, g, a, h, c*: hypodorisk: *A, H, c,* **d,** *e, f, g*, hvor *d* er Hovedtonen i begge Skala'er. Se *Deling* og *Kirketonarter.*

I.

Jaleo, en spansk Folkedans i $^3/_8$ Takt.

Jambe er en Versefod af kort og følgende lang Stavelse (–, B̆esk̄ed).

Hopser (Hopsa-Vals), en oprindelig engelsk, livlig Dans i $^2/_4$ Takt.

Horn, se *Corno*.

Hornpipe (udt. *Hornpeip*) en engelsk Matrosdans i ¾ Takt, kaldet saaledes etter et i Wales brugeligt Blæseinstrument af Træ.

Hovedkanalen i Orgler fører Vinden fra Reservoirerne (Bælgene) til Bikanaler og derfra til Cancelierne og Piberne.

Hovedmanual er det Klaviatur paa Orgelet, hvis Registertræk regjerer de fleste og i sin samlede Virkning mægtigste Stemmer, naar Pedalstemmerne undtages.

Hovednote er 1) den Note, der antegnes som de andre store Noter, naar en Trille, et Dobbeltslag o. lign., [[** sjk avsl.tegn, her rettet **]] skal udføres ved Hjælp af samme, og dette er betegnet ved de brugelige Tegn. *Hjælpenoterne* (Nabonoterne) betegnes da ikke; 2) den harmoniske Note i Modsætning til Gjennemgangs- og Vexelnoter; 3) ogsaa den betonede Note i Modsætning til den ubetonede.

Hovedtoner er de høiste [[** sic **]] Toner i Kvinderøster.

Hovedseptimakkord = Dominantseptimakkord.

Hvirvel (Virvel) er de skruelignende Dele paa Strygeinstrumenters Hals, hvorpaa Strengene bliver optrukne og hvormed de stemmes; desuden en egen Slagmaner paa Pauker og andre Trommer, til hvilke der bruges to Trommestikker.

Hydraulisk Orgel (Vandorgel) var det ældste Orgel, hvor Vandets Kraft benyttedes til at drive Vind i Piberne.

Hyle siges et Orgel at gjøre, naar en eller flere Piber giver Lyd uden at den tilsvarende Tangent berøres.

Hymne er al festlig Sang, Lovsang. *Hymnus ambrosianus* = *Te deum laudamus*.

Hymnologi, Videnskab om Kirkemelodierne og deres Texter.

Hyper betegnede en Skalas Toners Omlægning i Overkvarten, og **Hypo** betegnede en Skalas Toners Omlægning i Underkvarten. I Kirketonarterne betegnes derved, at den autentiske Tonarts Grundtone fremdeles var Hovedtonen i en Skala med Begyndelse en Kvart dybere end den autentiske; f. Ex. dorisk: **d,** *e, f, g, a, h, c*: hypodorisk: *A, H, c*, **d,** *e, f, g*, hvor *d* er Hovedtonen i begge Skala'er. Se *Deling* og *Kirketonarter*.

I.

Jaleo, en spansk Folkedans i $^3/_8$ Takt.

Jambe er en Versefod af kort og følgende lang Stavelse (–, B̆esk̄ed).

Janitscharmusik er tyrkisk Militærmusik og benyttes som Betegnelse for al Musik, som larmer utilbørlig med Trommer, Triangel, Bekken o. s. v.

Jankó-Klaver, et Klaver med 6 i Terrasseform ordnede Tangentrækker, og opfundet 1882 af Jankó.

Jastisk er efter nogles Mening lig *jonisk* (neml. Toneart) eller vort *C-dur*, efter Andres Tonerækken *H [[** sic, ikke komma **]] c, d, e, f, g, a, h*, en kun opkonstrueret Tonart.

Imitation (Efterligning) er Anvendelsen af et givet Motiv i andre Stemmer. Der gives streng Imitation og friere; den strengeste kaldes *Canon*, dernæst kommer *Fuga* o. s. v. indtil den gamle frie Efterligning af Motiver i andre Stemmer.

Imperfekt (ufuldkommen) kaldtes i den ældre Mensuralmusik en Note eller Taktart, der skulde være tredelt men under visse Forhold skulde miste ⅓ Del af sin Værdi (imperficeres) og blot tydes som tvedelt; den tredelte Note var ifølge bestaaende Regel om, at en hver Note deltes i 3 af nærmest underordnede Værdi, *perfect* (fuldkommen).

Impetuose (*con impeto*), heftig, stormende.

Impromptu er et Musikstykke, der er affattet uden Forarbeider, paa staaende Fod.

Improperier er en Langfredagsmusik i den katholske Kirke, indeholdende Kristi »Bebreidelser« til Jødefolket (Micha 6,3,4); særlig berømte er Palestrina's og Vittoria's Improprier.

Improvisere = fantasere (se *Fantasie*).

Inganno er skuffende Cadenz (se *Cadenz*), d. e. naar en Slutningsformel gives en uventet Vending ind i en nærmere eller fjernere beslægtet Tonart.

Initio, Begyndelse; se ogsaa *Kirkeaccenter*.

Innocente, uskyldig, ukunstlet.

Inquieto, urolig.

Instrument, et Værktøi til Frembringelse af musikalske Toner.

Instrumentalmusik er i Modsætning til Vokalmusik komponeret udelukkende for Instrumenter, medens *Vokalmusik* baade kan være skreven for Sang alene og for Sang med Ledsagelse af et eller flere Instrumenter.

Instrumentere og **Instrumentation** (Instrumentering) er Kunsten at skrive Musik for Orchesterinstrumenter; en god Instrumentering forudsætter megen Erfaring om Instrumenternes Virkning og Evner. *Instrumentationslære* omhandler det herhen hørende.

Integer valor (notarum) var »Noternes faststaaende Værdi« i Mensuralmusiken, hvorved i Regelen en *Semibrevis*

gjaldt en *Tactus*, saa at det maatte nærmere betegnes, hvis den skulde gjælde mere eller mindre end denne Tactus; se *Mensuralmusik*. Undertiden flyttedes den til *Minima* (Halvnoten), se *Prolatio*. Det var en Slags Tempobetegnelse.

Integer tactus, se *Takt*.

Intendant er den Øverstbefalende ved et Operahus eller et Konsertinstitut.

Interludium (Mellemspil) anvendes særlig ved Koralspil som Overgang fra en Koral til den anden.

Intermezzo er sædvanlig et kortere eller mindre udarbeidet Stykke, der indskydes mellem mere gjennemarbeidede større Afdelinger. Oprindelig et lidet Sangspil, der gives imellem Akterne af et større Skuespil.

Intervall (Mellemrum) er Afstanden mellem to Toner og beregnes fra en given Tone til en høiere Tone (Overintervall) eller lavere Tone (Underintervall). Afstandene regnes efter Alfabetet og Noternes Beliggenhed paa Liniesystemet Skridt for Skridt, No. 1 Prim, No. 2 Secund, No. 3 Terz, No. 4 Kvart, No. 5 Kvint, No. 6 Sext, No. 7 Septim, No. 8 Octav, No. 9 None, No. 10 Decime, No. 11 Undecime, No. 12 Duodecime, No. 13

Terzdecime, No. 14 Kvartdecime, No. 15 Kvintdecime (Dobbeltoktav). *Intervall* har som flere andre lignende Betegnelser en dobbelt Tydelse, idet dermed betegnes baade begge de Toner, hvis Afstand angives ved ovenstaaende Navne, og kun den ene, fordi den anden (som Prim) ansees som fast, uryggeligt Udgangspunkt (Grundtone). Saaledes kaldes i Rækken *c, d, e, f, g, a, h, c'*, de to Toner *c—a* i Samklang en Sext (ubestemt), men *a* alene Sexten (bestemt) i Skalaen, da *c* forudsættes som Udgangspunkt (Grundtone). Alle Intervaller i opgaaende *Dur*-Skala er store og rene, nemlig ren Prim, stor Sekund, stor Terz, ren Kvart, ren Kvint, stor Sext, stor Septim, ren Oktav, stor None, stor Decime, ren Undecime, ren Duodecime, stor Terzdecime, stor Kvartdecime, ren Kvintdecime: disse kaldes *Stam*-Intervaller. Alle Intervaller, der er ½ Tone større end de store og rene er forstørrede; de, der er ½ Tone mindre end de store, er smaa, og de, der er ½ Tone mindre end de smaa og de rene, kaldes formindrede; f. Ex. *c—e* er store Terz, *c—es* liden Terz, *cis—es* forminddret [[** sic, trykkfeil **]] Terz, *c—ais* forstørret Sext, *c—g* ren Kvint, *cis—g* form. kvint, *c—gis* forst. Kvint o. s. v. *Consonerende* (Konsonanser) er alle Intervaller, undtagen deforstørrede, formindrede og alle Slags Sekunder, Septimer og Noner, der er dissonerende (Dissonanser).

Intervall-Omvending, se *Omvending*.

Intonation (at intonere) er at angive en Tone med Stemmen eller paa et Instrument; særlig om Toneangivelsens Renhed og Skjønhed. Mekaniske Instrumenter, som Klaver og Orgel — men ogsaa fast alle andre, maa være vel intonerede af Instrumentmageren ved Valg af Materialier og rigtige Mensurer. **Intonationi** — [[** sjk orig, heller = ? **]] Præludier, Forspil til Sang.

Intrada er et Indledningsstykke.

Introduction = *intrada*.

Introitus, det indledende Nummer (af Davids Salmer) i den katholske Gudstjeneste, der i den ev.-luth. Tjeneste tildels er bortfaldt.

Invention (Opfindelse [[** avsl.-) mgl, trykkfeil **]] = Komposition.

Inventionshorn (Inventionstrompet), Horn med Bøiler; se »Bøile«.

Inversion (Omvending) benyttes ikke saa sjelden og bestaar deri, at man lader et Motivs opadgaaende Toner gaa ned og omvendt. Træffes ofte i de store Mesteres Sonater og Kvartetter m. m. *Taktinversion* var en taabelig Spidsfindighed, hvorved f. Eks. ¾ Takt blev gjort til $^4/_3$ Takt, og hvorved efter det dermed forbundne Begreb fremkom, hvad vi nu kalder $^4/_4$ Takt.

Jocoso, (udt. Schjokoso) glad, spøgende.

Jodle er en eiendommelig pludselig Overgang fra Brysttoner til Falset, der meget benyttes af Alpesangere.

Jongleur (udt. *Schjonglør*) var Troubadourernes Tjener, der akkompagnerede dem til deres Sange eller endog overtog Sangen selv, som Troubadourerne havde komponeret og digtet. Han drog ogsaa selvstændig omkring og spillede og sang for Beværtning og Gaver.

Jonisk kaldtes i ældre Tider den Skala, der svarer til Nutidens *C-dur*.

Istesso tempo (samme Tempo) betegner, at Noteværdierne beholder uforandret Tidsvarighed, uagtet Taktart og Rytmus forandres.

K.

(Det, som ikke findes under **K,** maa søges under **C** eller **Q**).

Kammermusik er al Musik, beregnet for et indskrænket Antal Instrumenter, f. Ex. Violin-Sonater, Trio'er, Quartetter, Quintetter o. s. v., ligeledes Solosang med Pianoforte m. m.

forstørrede, formindrede og alle Slags Sekunder, Septimer og Noner, der er dissonerende (Dissonanser).

Intervall-Omvending, se *Omvending*.

Intonation (at intonere) er at angive en Tone med Stemmen eller paa et Instrument; særlig om Toneangivelsens Renhed og Skjønhed. Mekaniske Instrumenter, som Klaver og Orgel — men ogsaa fast alle andre, maa være vel intonerede af Instrumentmageren ved Valg af Materialier og rigtige Mensurer. **Intonationi** — [[** sjk orig, heller = ? **]] Præludier, Forspil til Sang.

Intrada er et Indledningsstykke.

Introduction = *intrada*.

Introitus, det indledende Nummer (af Davids Salmer) i den katholske Gudstjeneste, der i den ev.-luth. Tjeneste tildels er bortfaldt.

Invention (Opfindelse [[** avsl.-) mgl, trykkfeil **]] = Komposition.

Inventionshorn (Inventionstrompet), Horn med Bøiler; se »Bøile«.

Inversion (Omvending) benyttes ikke saa sjelden og bestaar deri, at man lader et Motivs opadgaaende Toner gaa ned og omvendt. Træffes ofte i de store Mesteres Sonater og Kvartetter m. m. *Taktinversion* var en taabelig Spidsfindighed, hvorved f. Eks. ¾ Takt blev gjort til $^4/_3$ Takt, og hvorved efter det dermed forbundne Begreb fremkom, hvad vi nu kalder $^4/_4$ Takt.

Jocoso, (udt. Schjokoso) glad, spøgende.

Jodle er en eiendommelig pludselig Overgang fra Brysttoner til Falset, der meget benyttes af Alpesangere.

Jongleur (udt. *Schjonglør*) var Troubadourernes Tjener, der akkompagnerede dem til deres Sange eller endog overtog Sangen selv, som Troubadourerne havde komponeret og digtet. Han drog ogsaa selvstændig omkring og spillede og sang for Beværtning og Gaver.

Jonisk kaldtes i ældre Tider den Skala, der svarer til Nutidens *C-dur*.

Istesso tempo (samme Tempo) betegner, at Noteværdierne beholder uforandret Tidsvarighed, uagtet Taktart og Rytmus forandres.

K.

(Det, som ikke findes under **K,** maa søges under **C** eller **Q**).

Kammermusik er al Musik, beregnet for et indskrænket Antal Instrumenter, f. Ex. Violin-Sonater, Trio'er, Quartetter, Quintetter o. s. v., ligeledes Solosang med Pianoforte m. m.

Kammerkonsert er en Konsert bestaaende væsentlig af *Kammermusik* (ogsaa undertiden større Musik), der udføres ved Hoffet eller hos rige og fornemme Folk af Kunstnere eller dygtige Dilettanter.

Kammermusikus kaldes enhver Musiker, ansat ved et fyrsteligt Orchester, undtagen Kapelmesteren, Konsertmestrene og Musikdirektører.

Kammersanger er en Sanger, ansat ved en fyrstelig Opera; ogsaa en Titel, der tildeles som Udmærkelse uden fast Ansættelse.

Kammerstil er den Stil, hvori Kammermusik komponeres.

Kammertone er den enstrøgne **a**'s (*a'*) Tonehøide i Orchestre; den varierer noget i de forskjellige Lande, men er i senere Aar for det meste reguleret elter den nye Pariser-Diapason.

Kanal er en firkantet Ledning for Vinden fra Orgelets Bælger til dets Vindlader.

Kantele, gammelt finsk Strengeinstrument til at klunke paa.

Kapell er 1) et Orchester (Instrumentalister) eller 2) et kirkeligt Sangkor, f. Ex. det sixtinske Kapell i Rom; se *a cappella*.

Kapellmester er Anføreren for et Kapell.

Katalektisk er en »ufuldstændig« Versfod, altsaa en Pause istedenfor en Stavelse.

Kattemusik er Spottenavn for slet udført eller ildeklingende Musik.

Keglelader er en ny Forbedring ved Orgler, hvorved Ventiler i Kegleform tilhører en trang Kanal, der fører Luft til hver enkelt Orgelpibe, medens Skyveladerne (Schleifladen) er indrettede paa at forsyne en hel Række al Piber med Luft ved en eneste Ventilindretning (ved *Paralleler*, ogsaa kaldet Schleifer, lange Lister med Huller og som kan skyves).

Kehraus (fei ud) er Navnet paa en lystig Selskabsdans i livlig Bevægelse.

Kjedetrille, se *Trille*.

Kjerne, Kjernespalte, [[** kommaer tilføyd **]] se *Orgelpibe*.

Kirkeaccenter, se *Accentuation*; der var bestemte Former for Begyndelse (*initio*), Midten (*mediatio*) og Slutning (*finalis*) i de forskjellige Kirketonarter og især til Davids Salmer.

Kirkemusik er den Musik, der særlig er bestemt til Anvenvendelse [[** sic, trykkfeil **]] ved Gudstjenester, eller som er knyttet til Bibelhistorie og bibelske Tekster og derfor bedst egner sig til at udføres i Kirken. Den forudsættes at være alvorlig og ikke at indeholde nogen stærk Passion, der kunde minde om Theater og Koncertsal.

Kirketonarterne kaldes de 8 ældre, i den katholske Koralsang benyttede Tonarter, nemlig den
1ste *d, e, f, g, a, h, c', d'* (dorisk),
2den *A, H, e, [[** sic, = c? **]] d, e, f, g, a* (hypogorisk), [[** vel feil for hypodorisk **]]
3die *e, f, g, a, h, c, d', e'* (frygisk),
4de *H, c, d, e, f, g, a, h* (hypofrygisk),
5te *f, g, a, h, c, d, e', f'* (lydisk)
6te *c, d, e, f, g, a, h, c'* (hypolydisk),
7de *g, a, h, c', d', e', f', g'* (mixolydisk),
8de *d, e, f, g, a, h, c', d'* (hypomixolygisk). [[** vel feil for hypomixolydisk **]]

Senere opfører Glareanus endnu:
9de *a, h, c', d', e', f', g', a'* (æolisk),
10de *e, f, g, a, h, c', d', e'* (hypoæolisk),
11te *e, [[** = c? **]] d, e, f, g, a, h, c'*, [[** komma sic **]] (jonisk ell. jastisk),
12te *G, A, H, c, d, e, f, g,* [[** komma sic **]] (hypojonisk).

Det maa bemærkes, at de med *hypo* mærkede Skala'er er *plagale* Tonarter, til Forskjel fra de andre, der kaldes autentiske (se *Deling*, *autentisk*, *Ambitus* og *Hypo*). I sin Anvendelse som 1ste, 2den, 3die, 4de, 5te, 6te, 7de og 8de *Psalmetone* havde disse Tonarter hver sine Dominanter (vigtigste Toner), hvorpaa Texten *parlando* blev sunget, sine *Mediationer* (Midtformler) og forskjellige *Finales* (Slutningsformler). Se *Kirkeaccenter*.

Klang er et almindeligt Begreb, der i Modsætning til Tone som en enkelt Foreteelse anvendes om enhver Lyd, der antager et Præg af bestemt Qualitet, f. Ex. Klokkeklang. Klangen kan være dunkel, lys, mild, skarp o. s. v. Mest bruges Ordet i Forbindelser, der endmere betegner dets Almindelighed, som *Klangpræg* ([[** kursiv parentes, rettet **]] lyst, dunkelt), *Klangfarve* (*timbre*, mat, mild, straalende). *Klangeffekt* (glimrende, dump, dæmonisk, mægtig). »*Klang*« er desuden en Grundtone med alle dens Aliquottoner (cfr. Naturtoner og partialtoner); ogsaa = en Durtreklang.

Klaffer, se *Ventiler*.

Klarinett, se *Clarinetto*.

Klassisk, se *romantisk*.

Klavér se *Clavecin* og *Pianoforte*.

Klimpre er at spille uden Udtryk, Energi og Færdighed.

Klingende Registre i et Orgel er de, der staar i Forbindelse med en Række Orgelpiber i Modsætning til *stumme Registre*, der kun er anbragte til Stas uden at benyttes.

Klokkespil, se *Carillon*.

Klokkestykke kaldes den udvidede, tragtformede Del af flere Blæseinstrumenter [[** intet punktum?? **]]

Klokketone (*nota sostenuta*), en Modifikation af *messa di voce*, hvorved flere Akcenter bliver frembragte paa samme Tone; det anvendes med Effekt paa de høie Toner og kaldes ogsaa *undulando* og betegnes < >>>.

Knudepunkter danner sig ved Legemers Svingninger og er de Steder, hvor Svingningerne ophører, idet de to svingende Dele møder hverandre. De er Aarsag i, at man har *Alliquottoner* og *Flageolettoner*, se de vedkommende Artikler.

Knæregistre, Knæpedaler, er saadanne, der regjeres med Knæerne istedetfor med Haand eller Fod og findes saavel ved ældre taffelformede Klaverer som ved Orgel og Harmonium.

Kollektiv-Pedaler, se *Collektivpedaler*.

Koloratur, se *Coloratura*.

Kombinationstoner, fremmede Toner, der opstaar, naar to eller flere andre samtidig angives (uden at de selv angives).

Komma, se *comma*.

Komponist, Tonedigter; se *componere*.

Konservatorium, se *Conservatorium*.

Kontrapunct, se *Contrapunct*.

Kopist, en som afskriver Noter for en Komponist eller efter originale Manuskripter.

Koppel er en Mekanik i Orgelet, hvorved man kan forene et Klaviaturs Toner med et andets, eller Pedalets med et Manuals Toner, uden at man behøver at spille paa mere end det ene Klaviatur eller paa Pedalet.

Koryfé, 1) Anfører for det græske Kor; 2) en Kunstner, der rager over de fleste andre ved sin Begavelse og Dygtighed.

Krakowiak (*cracovienne*), en polsk Folkedans fra Krakau i $^{8}/_{4}$ Takt med Sang til.

Krebs-Kanon, se *Canon* og *Cancrizans*.

Krummhorn (*cormorne*, *Cromorne*), et forældet Blæseinstrument, af Træ, der menes at være Oprindelse til vor Basun.

Krustiske Instrumenter er alle de, hvis Tone frembringes ved Slag eller Klunk: Pianoforte [[** sic, komma mgl **]] Harpe, Pauke, Becken o. s. v., se *Percussion* og *Slaginstrumenter*.

Kryds (♯) er det chromatiske Tegn for ½ Tones Stigning (cfr. *cis*, *dis* o. s. v).

Kuhreihen (*ranz des vaches*), en Alpemelodi, som svarer til det, vi kalder »Lokk«, hvormed Fæet kaldes hjem til Sæteren.

Kvantitet og **Kvantitering,** se *Quantitet*.

Kvart, Kvint, se *Quart* og *Quint*.

Kyrie (Herre) er Indledning til den katholske Messe.

L.

L. H. (*l. H.*, tysk: linke Hand) venstre Haand, udføres med v. H.

La var den sidste (6te) Tone i det Guidoniske Alfabet (se *Hexachord*) og er endnu i Italien og Frankrig Navn for Tonen **a**.

Labialstemme, se *Orgelpibe*.

Labium, (Læbe) kaldes de paa hver sin Side af en Orgelpibes Snit (Aufschnit) anbragte Fordybninger, som strax falder i Øinene ved Synet af en Orgelpibe. De kaldes Overlabium og Underlabium.

Lacrimoso, begrædelig, klagende.

Lais (Laiche, Leiche) var Digte og Sange i Folketone paa Troubadourernes og Minnesangernes Tid (11te—14de Aarh.). Der fandtes geistlige og verdslige Lais.

Lamentabile, *lamentoso*, sørgelig, klagende.

Lamentationer, Klagesange (*Jeremiae*) i den kath. Kirke.

Lancier (*lancers*), se *Quadrille*.

Langelek (Langeleik) er et Strengeinstrument, sandsynligvis at engelsk Oprindelse, der endnu bruges hist og her i Norge. Det har nogen Lighed med en klodset Guittarre, men har sin Resonnansbund helt op over Halsen og danner en Overgang fra Monochord (Salmodikon) til Violin-Instrumenterne.

Largo (bred) er et langsomt Tempo, langsommere end **Larghetto** (*diminutiv* af *largo*), ogsaa: langsomt.

Larm-Instrumenter er Trommer, Triangel, Becken o. lign.

Laudes, Lovsange.

Laudistae (*Laudesi*) var Laugsbrødre, som sang gudelige Sange (*Laudi*) paa Gader og Stræder i Italien, særlig i Florens, endnu i nyere Tider. En Levning af deres ældste Sange er den bekjendte »*Alla trinita beata*«.

Ledemotiv, se *Motiv*.

Ledetonen (*subsemitonium modi* Tonartens Underhalvtone, *emitonium*, Halvtonen, d. e., den afgørende H., *note sensible*, den følsomme Note), er den 7de Tone i enhver Dur- og Moll-Skala og kaldes saaledes, fordi den paafaldende leder til Oktaven. Ledetone er egentlig enhver Halvtone, enten op eller ned.

Legato (*ligato*, bundet) betegner, at en Tone først maa ophøre i samme Øieblik, som en følgende Tone begynder at klinge.

Legatissimo, meget bundet.

Legering er Orgelets Metalpibers Blanding af Tin og Bly i rigtigt Forhold. Formeget Bly er slet, men billigere.

Leggiero, udt. leddschéro (*leggieramente*), let og livligt Foredrag.

Lentando, se *rallentando*.

Lento, langsomt.

Libretto, (liden Bog), Operatext.

Liederkranz, Sangforening.

Liedertafel, Mandssangforening.

Ligato, se *legatissimo*.

Ligatur, 1) i nyere Tid betegnes hermed, at to Noter at samme Tonehøide skal udholdes som én Tone, og angives ved Bindebue; 2) i ældre Tider kaldtes en egen Slags Noter »Ligaturer«, saa at én Note betegnede flere Tonetrin til én Textstavelse. Dertil hørte mange forviklede Regler.

Lige Bevægelse, se *motus*.

Ligesvævende Temperatur er den nu brugelige Methode for Stemning af Instrumenter; se *Temperatur*.

Liggende Stemme, se *Orgelpunkt*.

Lille a er den Tone, der er en Oktav dybere end Kammertonen (a′), og den hele Oktav fra **c** til **h**, inden hvilken dette **a** findes, kaldes **Lille Oktav.**

Liniesystemet er de 5 parallele Linier, med deres 4 Mellemrum, der bruges til Noteskrift; dertil maa ogsaa regnes de smaa Linier, der bruges, naar de 5 lange Linier viser sig utilstrækkelige, og som kaldes *Hjælpelinier*.

Lire (*Leyer*, *Bauernleyer*) er et Strengeinstrument, som meget benyttes af omvandrende Savoiarder. Det spilles saaledes, at høire Haand dreier en Valse rundt, som bestryger Strengerne, medens venstre Haand spiller paa nogen Tangenter ved Gribebredtet.

Lirekasse er en stor Kasse med en Valse indvendig, som har Stifter anordnede saaledes, at de forskjellige Musikstykker ved Valsens Omdreining fremkommer, idet den til hvert Stykke forskyves i anden Stilling og saaledes de i Kassen indlagte Orgelpiber bringes til at tone i forandret Orden. Valsens Stifter virker som Ventiler, der aabner for Vinden fra den i Kassen anbragts Blæsebælg. Det er et rent mekanisk Instrument.

L'istesso tempo, se *istesso tempo*.

Litaniet er en Bods- og Bønnesang i den kristelige Kirkes Gudstjeneste, der sjelden bruges i hele sit Omfang paa

Grund af dens Længde.

Liturgiske Sange er saadanne, som er knyttede til Gudstjenestens Liturgi, altsaa Altergangene (Kollekt, Fader vor, Indstiftelsesord) og Menighedssvar (Responsorier),

desuden *Gloria*, *Credo* o. s. v., medens de egentlige aandelige Viser og almindelige Salmemelodier ikke kan henregnes hertil.

Loco (paa Stedet) benyttedes efter 8va (en Oktav høiere), naar Tonhøiden atter skal være den, der af Noternes Stilling paa Liniesystemet angives.

Longa (lang) er 1) den ældre Note, der gjaldt 2 Breviser eller 4 Helnoter (semibreviser); 2) over Fermatetegn betegner det, at Udholdet skal vare længe, og skrives ogsaa »lunga«.

Longitudinalsvingninger (Længdesv.) er saadanne, som finder Sted med meget elastiske Legemer, f. Ex. Luften i Orgelpiber, Valdhorn o. s. v., hvis Luftsøile udvides og sammentrykkes. **Transversal-** eller Tværsvingninger forekommer i spændte Strenge, Stemmegafler, Membraner (f. Ex. Paukeskind) og sker til to Sider.

Loure (*lur*), en gammel fransk Dans i todelt Takt.

Luu bre, [[** dette må da gjelde lugubre?? **]] sørgeligt, mørkt.

Lur, et omtr. 1½ Meter langt Instrument af Træ omviklet med Næver (af Birk), der bruges paa Landet i Norge. Man blæser paa det, som paa en Trompet. Det svarer til Schweitzernes og Tyrolernes »Kuh-Horn«.

Lusingando, indsmigrende.

Luth er et tidligere meget yndet og udbredt Instrument, der spillede en ligesaa stor Rolle som nu Klaveret. Det havde 24 Strenge, der klunkedes med Fingerspidserne, men var meget vanskelig at spille med nogen Færdighed. Musikstykkerne noteredes med Bogstaver og Tegn paa 6 Linier, uagtet herfor ikke var nogen tvingende Grund. Bas-Luthen kaldes *Theorbe*.

Lydisk kaldes den 3die Kirketoneart paa *F*, saaledes *f, g, a, h, c', d', e', f'*.

Lydpinde, se *ame*.

Lyrisk kaldes, i Modsætning til dramatisk, der maler Situationer og Lidenskaber i Konflikt, den Musik, der maler den personlige Stemning, eller vel ogsaa ifølge Talebrug den mildere og i mindre Ramme komponerede Musik.

Lændler (Dreher) en tysk, langsom Vals.

Længdesvingninger, se *Longitudinalsvingninger*, [[** komma sic **]]

Løs Streng siges man at bruge paa Strengeinstrumenter, naar Fingrene ikke rører ved en Streng, medens der spilles eller klunkes paa den.

*

M.

m. d. (*mano destra*, *main droite*, udt.: *mæ'ng droat*), høire Haand.

m. f. (*mezzoforte*), halvstærkt, temmelig stærkt.

m. g. (*main gauche*, udt.: *mæ'ng gaasch*), venstre Haaad.

M. M. Maelzels Metronom; se *Metronom.*

mp. (*mezzopiano*), halvsvagt, temmelig svagt.

m. s. (*mano sinistra*), venstre Haand (se *m. g.*).

m. v. (*mezza voce*), med halv Stemme, noget dæmpet og svagt i Klangen.

Ma, men.

Madrigal er en ældre Kompositionsform, der fandt en uhyre Udbredelse i det 16de Aarh. I Begyndelsen var det Poesier over Landlivet (Mandre = Hyrde og gal = Lyd; deraf Mandrial eller Madrigal). Senere var det dels Kor, dels Instrumentalkompositioner, af mindre eller større Omfang, gjerne 3- til 5-stemmige, der ved indblandede Recitativer og Arioso'er dannede Overgang til Solosang og Opera. Endnu bruges Navnet Madrigal om smaa lyriske Poemer.

Maestoso, majestætisk, høitidelig og storartet.

Maëstri secolari, Lærere i Instrumentalmusik i Italien, i Modsætning til Lærere i Sang og Komposition.

Maëstro, Mester. Saaledes kaldes i Italien en Komponist eller Dirigent.

Magiore (udt.: madschaare, større) betegner den store Ters og derigjennem *Dur*.

Magnificat, kaldes en Komposition over Texten i Lukas I. 46—55, Marias Lovsang.

Main, Haand; se *m. d.* og *m. g.*

Majeur (udt. maschjør), se *Maggiore*.

Malinconia., [[** ., sic? sjk **]] Sørgmodighed (se *Elegie*).

Mancando, aftagende i Styrke og Hurtighed.

Man = *manualiter.*

Mandolin er et italiensk Strengeinstrument, der ligner noget Guittarre, men er mindre og har svagere Klang.

Mandora, et forældet Instrument, der ligner Luthen; se *Luth*.

Manierist kaldes en Komponist eller Virtuos, hos hvem visse staaende Floskler ug Manerer [[** ingen aksent?? **]] jevnlig dukker op, fordi de er blevne ham selv behagelige og bekvemme, f. Ex. Meyerbeer og tildels Weber og Mendelssohn i Modsætning til Bach, Beethoven og de andre store Klassikere, der næsten altid er nye.

Mano, Haand; se *m. d.* og *m. s.*

Manual er det Klaviatur paa Orgelet, der spilles med Hænderne. I Regelen findes 2 paa hvert noget større Orgel, men ogsaa 3 og 4.

Manualiter (*man.*) betyder i Noter for Orgel, at kun Manualerne skal bruges, aitsaa ikke Pedalet medtages. Naar Pedalet skal medtages, betegnes det med *Ped*.

Manubrier er de omkring Orgelets Klaviatur anbragte Greb, hvormed Ventiler bliver aabnede og lukkede, saa at Vinden bliver indladt eller afspærret fra en eller flere Rækker af Orgelpiber. Se *Orgel.*

Marcato med bestemt fremhævet Toneangivelse.

Marcia, Marsch, er et Tonestykke, der egentlig er beregnet til at befæste en jevn Gang i Processioner og Troppebevægelser, er ogsaa blevet hævet af de store Komponister til herlige Musikstykker.

Markere er at fremhæve en eller flere Toner ved stærkere eller præcisere Toneangivelse.

Marseillaisen er den franske Nationalsang.

Martellato (udhamret), med stive og stramme, ikke bundne Toner.

Marziale, krigersk.

Matelotte, se *Hornpipe*.

Matiné musicale, Morgen- eller Formiddagskonsert.

Maxime (den største) eller *duplex longa* (den dobbelt lange) var den største Noteværdi i ældre Tider og lig 8 Helnoter.

Mazourka (*Masurek*), polsk Nationaldans i Trippeltakt; sandsynligvis Moder til vor norske Springdans.

Medesimo tempo, se *l'istesso t.* [[** derfra henvises til istesso... **]]

Mediant (den mildere) er Tonen mellem en Skala's Prim og Kvint, altsaa Terzen i Dur- eller Moll-Skala'en. Denne kaldes ogsaa **Overmediant,** medens Terzen under Primen kaldes **Undermediant.**

Medlydende Toner; se *Aliquottoner*.

Melisma (Sang, Vise) betegner indstrøet Koloratur (se *coloratura*) i Sang eller simpel Melodi, dernæst betegner **melismatisk** Sang, at flere Noter hører til en Textstavelse i Modsætning til **syllabisk** Sang, hvor hver Note har sin tilsvarende Stavelse.

Mellemspil kaldess særlig de Overgange, der improviseres fra en Salme til en anden; ogsaa enhver formildende Overgang kan kaldes saa.

Mellemstemmer er de Stemmer, der i flerstemmig Sats ligger mellem Bas og Overstemme.

Melodi (Sang). Hermed betegnes i Regelen ennver mindre, afrundet Sats, der mere udmærker sig ved sin Anskuelighed og Letfattelighed paa Grund af tonisk og rytmisk skjøn Anordning og Afsluttethed og mindre fængsler Øret ved sit harmoniske Indhold. Heri og især ved sin Afsluttethed i sig selv skiller den sig fra Thema eller Motiv, der forudsætter rigere Udvikling gjennem skjønsom Benyttelse af Kunstmidlerne; en Melodi fødes derfor gjerne hel i Fantasien, medens Thema og Motiv bearbeides og vælges uden særligt Hensyn til deres selvstændige toniske Skjønhed. En Melodis Skjønhed er imidlertid altid ogsaa betinget af den Evne til at udvikle en klar og fattelig, ikke forskruet og søgt Harmoni. Enhver god Komposition bør være gjennemvævet med Melodi som Resultat af Motivernes Gjennemarbeidelse. Den **uendelige** Melodi er et Navn, opfundet af Rich. Wagner for hans egne Melodier, der ofte mangler ordentlige rytmiske Indsnit og Omrids, saa at man, kommen til Enden, ikke mere ved, hvad man hørte i det Foregaaende; da han forkaster den rene Melodi, kalder han heller disse grændseløse Tonegange for sine Kompositioners **Melos** (Sang).

Melodium, et lignende Instrument som Harmonium; se *Physharmonika*.

Melodrama er et Skuespil med Musik uden Sang.

Melodramatisk Musik er Musikledsagelse til Taletext for at forhøie Effekten af denne eller illustrere den; f. Ex. Mendelsohns [[** stavet Mendelssohn for litt siden? **]] Musik til »En Sommernatsdrøm«, Ulvesvælgscenen af »Jægerbruden«.

Melograf er et Instrument til at fastskrue paa Klaveret, som nedskriver, hvad der bliver spillet.

Meloplast vra [[** sic, = var **]] en Tavle til Brug ved Træffeøvelser i Sang, der i Begyndelsen af 19de Aarh. benyttedes meget i Frankrig.

Meno, mindre.

Mensur (Maal) er l) Noteværdiernes nøiagtige Maal i Forhold til hverandre, hvorfor Takteringstegnene ogsaa kaldes **Mensuraltegn,** bruges 2) allermest i Instrumentmagerkunsten om de forskjellige Deles Forhold til hverandre. Derfor taler man f. Ex. om Orgelpiber med **eng** (trang) **Mensur,** naar Piben er bred og rummelig i Forhold til Længden; eller om Violinens kortere eller længere, større eller mindre Mensur; om Klaverets Mensur med Hensyn til Strengelængder, deres indbyrdes Afstande m. m.

Mensuralmusik er den Musik, der i Modsætning til Koralmusikken (*cantus choralis* eller *planus*, ogsaa *musica plana*), hvis Noter ingen bestemt Værdi havde, blev

noteret med Tegn, hvis indbyrdes Forhold var nøie bestemt. Disse Noteværdier var *Maxima*, *Longa*, *Brevis*, *Semibrevis* (= vor Helnote), *Minima* (= vor Halvnote), *Semiminima* (¼ Note), *Fusa* eller *Unca* (⅛ Note), *Semifusa* ($^1/_{16}$ Note). Man brugte ikke Taktstreger før henimod det 17de Aarh. *Mensuraltegnene* (talrige) bestemte Noternes virkelige Tidsværdi, idet Takten (*tactus*) gjerne var Helnoten (*Semibrevis*), der skulde være lig en magelig Sænkning og Hævning af Haanden; *Semibrevis* sagdes da at have »faststaaende Værdi« (se *integer valor*, *Ligaturer*, *Takt*, *imperfect*, *Tempus*). Men oprindelig betegnede Mensuraltegnene tillige Musikstykkets hele rytmiske Anordning i Grundtrækkene (se *Mensur*).

Menuett er en gammel Dans i Trippeltakt og findes hyppig i Haydns og Mozarts Sonater og Symfonier, ja endog i nyere Kompositioner. Tempo egentlig langsomt, men ikke altid.

Messa di voce er Tonens Tiltagen og Aftagen i Styrke.

Messe er i den protestantiske Kirke Præstens Altersang med Menighedssvar. I den katholske Kirke danner den en Hovedbestanddel af Gudstjenesten, hvor dertil ofte benyttes baade Solo-, Kor-, Orgel- og Orchestermusik. Den bestaar væsentlig af: *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus*, *Osanna*, *Benedictus*, *Agnus*, desuden af *Gradualer*, *Offertoirer*, *Sequenser*, *Tractos*, *Communio*, *Laudae*, *Antifoner* m. m., der knytter sig til den hele Messetjeneste. *Missa pro defunctis* = *Requiem* (Dødsmesse).

Mestersangere (Meistersinger) var Medlemmer af Laug, der væsentlig dannedes af Haandværkere og holdt til i de store Handelssteder i Hanseatertiden. De afløste Minnesingerne, men holdt sig mere til bibelske og moralske Texter. De havde mange Laugsregler og Værdigheder, og Digtningerne var nøie regulerede med Stroferepriser, Abgesang, Rimregler o. s. v. Disse Regler kaldtes »Tabulater«. (Se *Minnesinger*).

Mesto, sørgmodig, mørk.

Methode er en efter fornuftige Principer og Regler ordnet Fremgang i Undervisning eller Undervisningsverker, eller ved eget Studium.

Metrik er i Musik Læren om Taktens og Rytmens Begyndelsesgrunde og kaldes i Regelen med en ufuldstændig Benævnelse »Taktlære«.

Metronom er et meget udbredt Instrument til at udmaale et Stykkes Hurtighed. Det bestaar væsentlig af en lodret graderet Vegtstang, hvis nedre Del virker som Pendel med en stor, vedheftet Vegt og hvis øvre Del

svinger modsat Vei og har en mindre Modvegt, der kan flyttes til de forskjellige Grader, hvorved Svingningernes Hurtighed kan forandres. Da Metronomet er inddelt saaledes, at dets Gradering svarer til den astronomisk udmaalte Tid, saa betyder f. Ex. M. M. ♩ = 112, at i et Minut skal udføres 112 Fjerdedele, eller at Fjerdedelsnoten skal være værd $^{11}/_{30}$ Sekund. En simplere Taktmaaler er opfundet af *Gottfr. Weber*. Den er en almindelig Traad eller et Baand graderet i rhinlandske Tommer med et fast Punkt for den ene Ende og en Vegt i den anden og som sættes i Svingninger.

Metrum (Maal) er i Musik rettest at forstaa som »Taktart«, det konstante Maal for Rytmus, der betegner Arten af Bevægelse inden disse Maal (Metrer), som er totidige (****), tretidige (****) eller firtidige (****); se

Takt. [[** sjk trykt tekst **]]

Metter la voce, se *messa di voce*.

Mezza voce, med halv Stemme; se *m. v.*

Mezzo, halv; se *m. f.*

Mezzo-Sopran, den omfangrigeste Sopran, der oftere har Sopranens høiere Toner og Altens dybere forenet, men ogsaa ofte et indskrænket Omraade, omtrent *h—g''* (eller *f''*).

Mezzosopran-Nøkkel, se *C-Nøkkel*.

Mi, 1) den tredie Tone i Guido's Hexachord (se *Hexachord*); 2) i italiensk og fransk = *e*; 3) ved Mutation (se *Hexachord*) den undere Tone ved et ½ Tone-Interval, hvis øvre Tone da hedte *fa*; deraf Udtrykket *mi contra fa est diabolus in musica*, d. e. *mi* mod *fa* er Djævelen i Musiken. Dermed forstodes Forbud mod forstørret Kvarteskridt (se *Tritonus*) og harmonisk Tverstand, samt desuden mod enkelte nu godkjendte harmoniske Fremskridninger i flerstemmig Sats.

Mincur, [[** sic?? tenkes på mineur?? **]] se *minore*.

Minima (den mindste), ½ Noten; se *Mensuralmusik*.

Ministrel (*Menetrier*) var i Middelalderen Digter-Musikere, der færdedes ved Hofferne, men ikke synes at have nydt samme Anseelse som Troubadourerne; i Tidens Løb sank de ned til at blive anseet som Landstrygere ligesom Jongleurerne (se *Jongleur*). Ministreller (egtl. *ministrales*) kaldtes i kath. Kirke Sangere, der assisterer, særlig ved Altertjenesten.

Minnesinger (Kjærlighedssangere) var Tysklands Troubadourer i 12te og 13de Aarh. Deres Musik var

ligesom Mestersangernes (se *Mestersangere*) mere bred deklamatorisk, medens de egentlige Troubadourers var mere afrundede Viser (*chansons*).

Minore (mindre) betegner den lille Terz og dermed at man optager Moll-Toneart i et Stykke, der iøvrig er sat i Dur.

Miserere (forbarm dig!) er katholsk Passionstext (Davids 57de Salme) hvortil mangfoldige berømte Komponister har sat Musik. Den berømteste af alle er *Allegri's Miserere*, der aarlig opføres i det sixtinske Kapel i Rom; (se *Kapell*).

Missa, se *Messe*.

Missale er en Bog, der indeholder alle af Pave Gregor d. Store ved den kath. Gudstjeneste anordnede Sange.

Missa solemnis, er som den almindelige Messe (se *Messe*) med Optagelse af Offertoriet (*o salutaris hostia*) og *Domine, salvum fac regem*.

Mistorioso, hemmelighedsfuldt.

Mixolydisk, den 4de autentiske Kirketonart paa **g** (se *autentisk*) og alle Skala'er, hvis Intervaller svarer til denne (de kaldes da transponeret [omsat] mixolydisk). Se *Kirketonarter*.

Mixtur er et Orgelregister, der indeholder en Grundtone og desuden til hver Grundtone dennes Kvint, Terz og deres Fordobling. Hver Tangent maa altsaa regjere flere (3, 4, 5 o. s. v.) [[** trykt parentes er kursiv, rettet **]] Piber; Mixturerne (med forsk. Navne: Cornett, Scharf, Sesquialtera, Tertian, Cymbel m. fl.) benyttes kun til en Flerhed af enkelte Stemmer eller fuldt Verk. Paa Fransk kaldes den *Fournitures* (ud. [[** i verket ellers udt. **]] furnityr).

Mixturstemme kaldes ogsaa enkle Stemmer, der staar en Kvint eller Terz høiere end Stemmer i normal Tonehøide, f. Ex. Kvint 10⅔, 5⅓, 2⅔, Terz 1¾.

Modbevægelse, se *motus.*

Moderato, maadelig fort.

Modulation (modulere) er Overgang fra en Tonart til en anden. Det bruges ogsaa om Tonen i Spil i Betydning nuancere (afskygge) Tonen; tidligere ogsaa om Melodi og dens langt udførte Snørkler.

Modus (Maade), d. e. Tonart; f. Ex. *modus junicus* (se *jonisk* o. s. v.) cfr. *genus*; *Hexachord.* Ogsaa = Taktart, f. Ex. *Modus major*, *minor*, de største Mensurer; se *Tempus* og *Prolatio.*

Moll (blød) er Tonarter med liden Terz og liden Sext.

Moll-Akkord er Treklang med ren Kvint og liden Terz.

Mollis (blød) se *B-moll*, *Cantus*, *genus*, *Hexachord.*

Moll-Skala er den Tonrække, der med en given Tone som

Udgangspunkt fortsætter til den store Secund, lille Terz, rene Kvart og Kvint, lille Sext og store Septim; denne kaldes *harmonisk* Mollskala. Naar den, iøvrig uforandret, i Opgang faar stor Sext og i Nedgang liden Septim, kaldes den *melodisk* Mollskala. Den første lægges til Grund i Harmonilæren og er den rigtigere for Øret. Med Dur- og 3 Moll-Skala'er har vi altsaa i Virkeligheden 4 Skala'er. Den *rene* melodiske Moll-Skala, Modbilledet af Durskala, er Kirketonarternes »frygiske« (den græske: »doriske«) og er »nedgaaende«; e′, d′, c′, h, a, g, f, e.

Molto, meget.

Monochord, et Instrument med inddelt Gribebredt og oprindelig 1 Streng (senere undertiden indtil 8) til mekanisk at maale Intervaller med; se *Psalmodicon.*

Monodi, enstemmig Sang (med Akkompagnement).

Monodrama, Theaterstykke med 1 — en — handlende Person.

Monoton, ensformig.

Mora (Hvile) er Værdien af en kort Stavelse ( ); altsaa har i jambisk Vers (–) den korte Stavelse 1 Mora og den lange 2; se *Kvantitering.*

Mordent er en enkelt Trille paa Undersekunden uden Efterslag.

Det lille Mærke skal være gjennemstrøget med en fin, lodret Streg.

Morendo (hendøende), aftagende betydelig i Styrke.

Mosso (bevæget), lidt hurtigere end før.

Motett er en kirkelig flerstemmig Sang over et Bibelsprog eller en Kirkemelodi (f. Ex. en gregoriansk Koral).

Motiv er et Stof, der alene eller med andre Motiver giver Anledning til Udvikling af en gjennemført Komposition. Motivet kan være ganske lidet (et Par Noter) eller større; et Thema kan indeholde et eller flere Motiver, da enhver mindste Figur kan blive Stof (Motiv) for rigere Udvikling ved tonisk, harmonisk og rytmisk nye Forhold; ligesaa en Melodi. »Ledemotiver« kaldes i den nyere Tid, især kjendte fra de Wagner'ske Musikdramaer, Motiver, der knyttes til en Person eller en Situation, hvergang den skal bringes i Erindring.

Moto (*con moto*), hurtigere end Tempo'et angiver; ogsaa

f. Ex. *Andate [[** sic, = Andante **]] c. m.* = langsomt med Bevægelse, d. e. rolig bevæget, ikke fort.

Motus (Bevægelse) betegner Stemmernes Gang (Stemmeførelsen) i to og flerstemmig Sats. Det kaldes *modus rectus* (lige Bevægelse), naar Stemmerne gaar samme Vei, stiger og falder sammen, *motus obliquus* (Sidebevægelse), naar en Stemme ligger, medens den anden gaar og *motus contrarius* (Modbevægelse), naar Stemmerne gaar hver sin Vei, i ulige Retning.

Mouvement (udt. *muv'mang*) = Tempo. [[** Punktum sic **]] (*Movimento*).

Mund er Snittet mellem Orgelpibers Labier.

Mundhul er paa Fløiter det Hul, hvorigjennem Luft blæses ind i Instrumentet.

Mundharpe, se *Crembalum*.

Mundstykke, den oftere løse Del af et Blæseinstrument, som sættes for Munden eller mellem Læberne for at modtage Vind fra Lungerne.

Murky-Bas kaldes en Basstemme i brudte Oktaver; det er nu et Spottenavn paa Grund af dens Misbrug i sin Tid; men 1ste Sats af Beethovens *Sonate pathetique* viser, hvad en Mester kan udrette dermed. *Murky* var Navnet paa smaa, muntre Klaverstykker med saadan Bas.

Musette (udt. *myset,* [[** komma sic **]]), en Slags Sækkepibe; dernæst en landlig Dans, oftest i tredelt Takt (ogsaa i todelt), eller et lidet Musikstykke, der skal efterligne Sækkepiben ved haardnakket at beholde samme Bastone hele Tiden.

Musica ficta (fingeret, indbildt Musik) var i ældre Tider det, som vi nu vilde kalde *Transposition* af de givne Skala'er (se *Kirketonarter*) til andre Tonetrin med anden Grundtone, altsaa f. Ex. den doriske Skala (*d, e, f, g, a, h, c*) omsat paa *es* som Grundtone til *es, f, ges, as, b, ces, des* vilde være *musica ficta*. **Fa fictum** var Tonen *es*, der da kaldtes *E, la, fa* til Adskillelse fra *e*, der kaldtes *E, la, mi*, da *e* var 3die Tone (*mi*) i det naturlige Hexachord, medens *es* var 4de Tone (*fa*) i et fingeret (indbildt) Hexachord *b, c, es, f, g*; se *Hexachord.*

Musica mensurata, Musica plana, [[** kommaer tilføyd **]] se *Mensuralmusik.*

Musik, Tonekunst. Dens Stof er Toner, der gjennem vellydende Anvendelse ved *melodisk*, *rytmisk* og *harmonisk*, Sindet tiltalende, Sammenstilling virker umiddelbart paa Sansningen og vækker Stemninger eller Ideer hos Tilhørerne. Den er den mysteriøseste af alle Kunster, saavidt angaar de Kræfter, der bevæger Komponister og Udførende i Begeistringens Stunder,

og bruges ogsaa til at paavirke Publikum stærkere der, hvor de andre Kunster ikke naar frem, ligesom den siden Kristendommens Indførelse, med hvilken den egentlig først fik sin Betydning, har ledsaget Gudstjenesten med dens Mysterier som en tro Tjener, [[** komma sic?? **]] Den inddeles i aandelig og verdslig (profan), Vocal- og Instrumentalmusik o. s. v., o. s. v., hvorom se de betræffende Artikler.

Musikalier er trykte eller skrevne Musikstykker eller deres enkelte Partier (Stemmer).

Musikalsk, 1) alt, hvad vedrører Musik, og 2) om de Personer, der har Begavelse til eller Forstaaelse for Musik (Tonesans).

Musikdirektor (Leder af Musik) er dels blot en hædrende Titel, dels ogsaa forbundet med en reel Bestilling som Kapellmesterens Stedfortræder i dennes Forfald.

Musiker, en Person, der har gjort Musik til sit Fag.

Musiktheori omfatter Læren om Akustik, Harmoni- og Kompositions-Studier, Musikens Historie og Æstetik. Derfor *Musiktheoritiker* [[** sic …itiker **]] den, som besidder Lærdom i et eller flere af disse Fag, særlig Harmonilære.

Musurgi, Lære om alt, hvad vedrører Musik.

Mutation (*mutere*) se *Hexachord.* Dernæst betyder det ogsaa den Stemmeskiftning, som Mennesket er underkastet ved Overgang fra Barnealderen til Voksen.

Mysterier, Skuespil med bibelsk Indhold, der i 16. Aarh. udviklede sig til »Oratorium«. De kaldtes ogsaa Passionsskuespil (se Passion). Moraliteter o. s. v.

N.

Nachthorn, et Orgelregister, ikke meget anvendt.

Nasaltone (Næsetone), kommer af en feilagtig Sangmaner, hvorved endel Luft drives gjennem Næsen.

Nasat (Nazard) er en Mixturstemme i Orgler.

Naturhorn, se *corno.*

Naturtoner (naturlige Toner) — *Aliquottoner*; ogsaa de Toner paa Messinginstrumenter, der frembringes blot ved Læbernes og Luftens Hjælp. Disse er *C - c - g [[** det må vel tilsettes et bindestrek her? **]] c' - e' - g' - b' - c'' - d'' - e'' - f'' - g''*, der ved Transpositions-Instrumenterne hver bliver fra ½ Tone inntil en Octav eller None dypere eller høiere, ligesom ikke altid den dypeste og de høieste Toner lader sig angive med Lethed. Se *Stoppetoner* og *Ventiler.* **Naturlige Toner** kaldes nogle *C-dur*-Skalaens Toner i Modsætning til de med ♯ og ♭ eller 𝄪 og 𝄫 forandrede, der kaldes afledede Toner. og bruges ogsaa til at paavirke Publikum stærkere der, hvor de andre Kunster ikke naar frem, ligesom den siden Kristendommens Indførelse, med hvilken den egentlig først fik sin Betydning, har ledsaget Gudstjenesten med dens Mysterier som en tro Tjener, [[** komma sic?? **]] Den inddeles i aandelig og verdslig (profan), Vocal- og Instrumentalmusik o. s. v., o. s. v., hvorom se de betræffende Artikler.

Musikalier er trykte eller skrevne Musikstykker eller deres enkelte Partier (Stemmer).

Musikalsk, 1) alt, hvad vedrører Musik, og 2) om de Personer, der har Begavelse til eller Forstaaelse for Musik (Tonesans).

Musikdirektor (Leder af Musik) er dels blot en hædrende Titel, dels ogsaa forbundet med en reel Bestilling som Kapellmesterens Stedfortræder i dennes Forfald.

Musiker, en Person, der har gjort Musik til sit Fag.

Musiktheori omfatter Læren om Akustik, Harmoni- og Kompositions-Studier, Musikens Historie og Æstetik. Derfor *Musiktheoritiker* [[** sic …itiker **]] den, som besidder Lærdom i et eller flere af disse Fag, særlig Harmonilære.

Musurgi, Lære om alt, hvad vedrører Musik.

Mutation (*mutere*) se *Hexachord.* Dernæst betyder det ogsaa den Stemmeskiftning, som Mennesket er underkastet ved Overgang fra Barnealderen til Voksen.

Mysterier, Skuespil med bibelsk Indhold, der i 16. Aarh. udviklede sig til »Oratorium«. De kaldtes ogsaa Passionsskuespil (se Passion). Moraliteter o. s. v.

N.

Nachthorn, et Orgelregister, ikke meget anvendt.

Nasaltone (Næsetone), kommer af en feilagtig Sangmaner, hvorved endel Luft drives gjennem Næsen.

Nasat (Nazard) er en Mixturstemme i Orgler.

Naturhorn, se *corno.*

Naturtoner (naturlige Toner) — *Aliquottoner*; ogsaa de Toner paa Messinginstrumenter, der frembringes blot ved Læbernes og Luftens Hjælp. Disse er *C - c - g* [[** *det må vel tilsettes et bindestrek her?* **]] *c' - e' - g' - b' - c'' - d'' - e'' - f'' - g''*, der ved Transpositions-Instrumenterne hver bliver fra ½ Tone inntil en Octav eller None dypere eller høiere, ligesom ikke altid den dypeste og de høieste Toner lader sig angive med Lethed. Se *Stoppetoner* og *Ventiler*. **Naturlige Toner** kaldes nogle *C-dur*-Skalaens Toner i Modsætning til de med ♯ og ♭ eller 𝄪 og 𝄫 forandrede, der kaldes afledede Toner.**Neapolitansk Sekst** er den lille Sekst (istedenfor den store S.) til 4de Trin i Mollskala, alisaa Skala'ens lille Sekund (d. v. s. Sekunden i den »frygiske« Skala), f. Ex. d—b i A-moll.

Nenie (Nænie) en Klagesang over en Død.

Nedstrøg, se *Poussez.*

Neumer (Vink), var smaa Tegn over Texter til Veiledning i Sang. De havde mangfoldige Former, som hver havde en særegen Betydning og hvoraf *punktus* (Punkt) *virga* (Stav) har udviklet sig til senere Noteskrift. De sattes omsider i Forhold til en rød Linie, som betød **f**, og til en gul Linie, som betød **c,** [[** *er* den uthevet?? **]] Kvinten ovenfor, hvorved Skala'ens to Halvtonetrin var betegnede. Bogstaverne sættes foran, og af dem opstod senere **F**-Nøkkelen og **C**-Nøkkelen, ligesom *Guido* af *Arezzo* tilføiede to nye Linier. Af disse Begyndelser har vort Notesystem udvidet sig. *Neumer* kaldtes ogsaa Sange, noterede med disse Tegn, og visse taktløse Snørkler i den gregorianske Koralsang; cfr. *Modulation*.

Nocturne (*notturno*), Natstykke, natlig Serenade; et sentimentalt Musikstykke for Sang eller Instrumenter.

Noël, Julesang; tidligere yndede Sange blandt den franske Almue, tildels udmerket vakre.

Non (*nŏn*), ikke.

Non (*nōn*) eller **None,** den niende Tone fra en antagen Grundtone; der findes stor og liden *Non*.

Nonaccord er en dissonerende Femklang, bestaaende af *Prim*, *Terz*, *Kvint*, *Septim* og en stor eller liden *Non*, hvorefter Akkorden er stor eller liden *Nonaccord. Nonen* opløses et Trin ned; se *Intervall*, *Septimaccord* og *Opløsning*.

Nonett, et Tonestykke for 9 selvstændige Stemmer.

Normalskala'erne er de Skala'er, efter hvilke de øvrige dannes; *D-dur* for Durskalaer og *A-moll* for Mollskalaer.

Non cambiata = Vekselnote.

Nota characteristica = Ledetonen.

Nota contra notam, se *Contrapunct*.

Nota quadrata (firkantet) Choralnote.

Nota romana (romersk) = Neumer.

Note er Tegn for en Tones Høide og Varighed. De sættes paa og mellem, over og under de fem lange Linier samt Hjælpelinierne og har forskjelligt Udseende efter deres Værdi som Dobbelt-Helnote (*Brevis*), [[** komma el punktum? **]] Helnote, Halv-, Fjerdedels-, Ottendels, [[** sic, intet bindestrek **]] Sextendels-,

32dels-, 64dels-, 128dels Noter; se *Mensuralmusik*. [[** *er* alt dette punktum? **]] *Neumer*. Noter er desuden = Musikalier.

Note sensible = Ledetone.

Notesluger kaldes En, der flot væk kan spille, hvad man forelægger ham; paa smukt Foredrag maa man derved ikke gjøre Regning.

Notesystem,, [[** kommaer sic **]] se *Liniesystem* (og Note).

Notturno, se *Nocturne*.

Novellette, et Stykke med korte, broget vexlende Motiver, [[** komma sic **]]

Novemol, 9 Noter, der skal udføres i den Tid, som tilkommer 8 af samme Værdi, f. Ex. $^{9}/_{32}$ for $^{8}/_{32}$ paa ¼.

Nuance (udt. *Nyangse*), Afskygning i Foredraget.

Numerus (Antal) = *Rytmus*.

Nøkkel (Nøgel), se *Clavis*; **C**-Nøkkel, **F**-Nøkkel, **G**-Nøkkel.

O.

O, eller. Ogsaa Tegn for *Tempus perfectum*.

O salutaris, se *Missa solemnis*.

Obligat (forpligtet) kaldes en Stemme, der tager saaledes Del i et Ensemble, at den ikke kan undværes; f. Ex. i den saakaldte Violinsonate (for Klaver og Violin) er Violinen obligat. I *Orgelspil* siges Pedalspillet at være obligat, naar Tonestykkets Basparti udføres alene paa Pedalet og ikke tillige i Manualet. Ved en Stemme, som *kan* udelades, sætter man gjerne *ad libitum* (efter Behag); se *ripieno*.

Oboe (*Hautbois*, *Hoboe*) er et Orchesterblæseinstrument med et tyndt Mundstykke og spids Tone, af Udseende og Indretning temmelig lig Klarinetten (se *Clarinetto*). Den var tidligere almindelig i Militærmusikkor, hvorfor en Militærmusiker kaldtes *Oboist* (f. Ex. Borgeroboist, Musiker i Borgerkorpsets Musikkor). *Oboe d’amour*, større, nu afskaffet Oboe.

Ocarina, en forbedret Slags »Lergjøg«.

Ochetus (Suk) kaldtes en Syngemaner, hvorved en Tone, adskilt fra sine Omgivelser ved en Pause (eller et Suspirium), blev foredraget med et Støn eller Suk. Var engang meget yndet og anvendes endnu en og anden Gang i dramatisk Musik.

Octava (Oktav) er Afstanden mellem en Tone og den Tone, der ligger 8 diatoniske Trin fjernet fra den. Man inddeler hele Tonesystemet i Octaver og kalder den allerdybeste *ultra Octav* (*subcontra*, store *contra*), de følgende *contra Octav*, *store Octav*, *enstrøgen Octav* (se enstrøgen **C**), *to-*, *tre-* og *firstrøgen Octav*. Orgelet

32dels-, 64dels-, 128dels Noter; se *Mensuralmusik*. [[** *er* alt dette punktum? **]] *Neumer*. Noter er desuden

= Musikalier.

Note sensible = Ledetone.

Notesluger kaldes En, der flot væk kan spille, hvad man forelægger ham; paa smukt Foredrag maa man derved ikke gjøre Regning.

Notesystem,, [[** kommaer sic **]] se *Liniesystem* (og Note).

Notturno, se *Nocturne*.

Novellette, et Stykke med korte, broget vexlende Motiver, [[** komma sic **]]

Novemol, 9 Noter, der skal udføres i den Tid, som tilkommer 8 af samme Værdi, f. Ex. 9⁄32 for 8⁄32 paa ¼.

Nuance (udt. *Nyangse*), Afskygning i Foredraget.

Numerus (Antal) = *Rytmus*.

Nøkkel (Nøgel), se *Clavis*; **C**-Nøkkel, **F**-Nøkkel, **G**-Nøkkel.

O.

O, eller. Ogsaa Tegn for *Tempus perfectum*.

O salutaris, se *Missa solemnis.*

Obligat (forpligtet) kaldes en Stemme, der tager saaledes Del i et Ensemble, at den ikke kan undværes; f. Ex. i den saakaldte Violinsonate (for Klaver og Violin) er Violinen obligat. I *Orgelspil* siges Pedalspillet at være obligat, naar Tonestykkets Basparti udføres alene paa Pedalet og ikke tillige i Manualet. Ved en Stemme, som *kan* udelades, sætter man gjerne *ad libitum* (efter Behag); se *ripieno*.

Oboe (*Hautbois*, *Hoboe*) er et Orchesterblæseinstrument med et tyndt Mundstykke og spids Tone, af Udseende og Indretning temmelig lig Klarinetten (se *Clarinetto*). Den var tidligere almindelig i Militærmusikkor, hvorfor en Militærmusiker kaldtes *Oboist* (f. Ex. Borgeroboist, Musiker i Borgerkorpsets Musikkor). *Oboe d'amour*, større, nu afskaffet Oboe.

Ocarina, en forbedret Slags »Lergjøg«.

Ochetus (Suk) kaldtes en Syngemaner, hvorved en Tone, adskilt fra sine Omgivelser ved en Pause (eller et Suspirium), blev foredraget med et Støn eller Suk. Var engang meget yndet og anvendes endnu en og anden Gang i dramatisk Musik.

Octava (Oktav) er Afstanden mellem en Tone og den Tone, der ligger 8 diatoniske Trin fjernet fra den. Man inddeler hele Tonesystemet i Octaver og kalder den allerdybeste *ultra Octav* (*subcontra*, store *contra*), de følgende *contra Octav*, *store Octav*, *enstrøgen Octav* (se enstrøgen **C**), *to-*, *tre-* og *firstrøgen Octav*. Orgelet har endnu meget dybere Toner i sine 32fods Registre, og Violinen meget høiere i Flageolet-Tonerne. Se *Intervall.* Desuden er *Octava* et *Orgelregister*, 8-fods, 4-fods og 2-fods.

Octava alta (og *alta*), betvder, at de saaledes betegnede Noter skal foredrages 8 Toner høiere end noteret.

Octava bassa (*bassa*) betyder, at de saaledes betegnede Noter skal foredrages 8 Toner dybere end noteret.

Octavparalleler, se *Forbudne Intervaller*.

Octett, (*Oktett*, *Ottetto*), Tonestykke for 8 selvstændige Stemmer.

Octo-Bas er en Contrabas, der stemmer en Oktav dybere end Violoncellen og altsaa har 4 Halvtoner mere i Dybden end den sædvanlige Contrabas. Den har kun tre Strenger, stemt i Kvarter.

Ode, lyrisk Digt; derfor odisk Musik = lyrisk M.

Ode-Symfoni = Symfoni med Kor.

Offertorium, se *Missa solemnis*; forskjellige Salmer og Sange anvendes som Offertorier (ved Brødets Uddeling i Nadveren).

Oktav, se *Octava*.

Omkvæd (*refrain*, udt. *røfræng*) er en staaende Frase, der gjentages ved hvert Vers i en Sang.

Omvending af Intervaller sker, naar den øvre eller undre Tone flyttes en Octav, saaledes at den omsatte Tone kommer til at staa paa den modsatte Side af den liggende Tone; f. Ex. naar *c'—g'* omsættes saaledes *g—c'* eller *g'—c''*. I begge Tilfælde bliver den oprindelige rene *Kvint* ved Omvending til en ren *Kvart*. Eller *dis'—g'* (formindret Kvart) bliver ved Omvending til *g—dis'* (forstørret Kvint) eller *g'—dis''* (ogsaa forst. Kvint). Saaledes vil alle Intervaller ved Omvending forandre sig efter denne Formel:
Overintervall 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 bliver til
Underintervall 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1, og alle rene Intervaller forbliver rene, alle store bliver smaa, smaa—store, forstørrede—formindrede og formindrede - [[** sic? bør rettes **]] forstørrede.

Accorders Omvending, se *Accord*.

Op. (Forkortning af *Opus*, Arbeide) med Talangivelse, f. Ex. Op. 53 betegner Ordenen i et Musikverks Udgivelse i Trykken. Beethoven Op. 7, betegner altsaa det 7de Verk i Rækken af Beethovens trykte Kompositioner.

Opera, et Skuespil, hvor Sang træder i Talens Sted og Orchesteret anvendes til Ledsagelse af Musiken paaScenen. Man taler om *Opera seria* (alvorlig, høitidelig Opera). *Opera buffa* (komisk, lystig Opera). *Opera semiseria*, (*mezzo stile*, Blanding af alvorlig og lystig Op [[** sic, mer tegnsetting må til heromkring **]]) *Opera comique*, (i Frankrig = Opera med afvexlende Sang og Taletext), *romantisk Opera* (i Tysk land = eventyrlig Opera). Opera'ens Oprindelse falder ca. 1590.

Operette er en Opera, hvis hele Omfang og enkelte Nummere er anlagt i mindre Stil, med hovedsagelig Couplets og korte Ensemblenummere.

Ophicleide (*basse d'harmonie*) et stort Basinstrument af Messing med Omfang fra *Contra H* til *c''*. Har mest veget Pladsen for den noblere og endnu dybere Bas-Tuba. Ogsaa et 16-fods og 8-fods Orgelregister.

Opløsning siges *Dissonanser* at kræve, fordi Øret forlanger deres Fremskriden til et consonerende Intervallforhold; se *Dissonans*.

Opretstaaende Piano, *Pianino* og *Cabinet-Piano*. [[** Javel, mgl. et "se" ? **]]

Opstrøg, se *poussez*.

Optakt, se *Takt*, *Arsis*.

Opus, se *Op*.

Oratorium er en dramatisk Komposition for Sang og Orchester dels af rent bibelsk Indhold (geistligt Or.), dels

af andet Indhold (verdsligt Or.) Til det geistlige Oratorium benyttes ogsaa Orgel foruden Sang og Orchester. Opkommet ca. 1530—1600.

Orchester (Orkester) er Pladsen mellem Scenen og de første Tilskuerpladser i Theatret; dernæst de Musikere, der her har sin Plads med sine Instrumenter.

Orchestertone = Kammertone.

Orchestrion, Navn paa forskjellige Instrumenter; 1) et portativt Orgel af *Abt. Vogler* med 4 Klaverer, 63 Manual- og 39 Pedaltangenter; 2) en Sammensætning af Piano og Orgel, opfundet af *Kunz* i Prag; 3) et selvspillende Musikverk (Harmonimusik) af *Kaufmann* i Dresden.

Organist, Orgelspiller.

Organographie, (Organologie) er Beskrivelser af Instrumenter og Instrumentlære.

Organum (organo), Orgel. Dernæst de første Forsøg i Harmoni, en Melodi med ledsagende Kvint-, Kvart- og Oktavparalleler eller Terz- og Sextparalleler.

Orgel, et Instrument af ældgammel Herkomst, faar de [[** = den?? åpen plass **]] nødvendige Luft til sine *Piber* fra Vindverket, nemlig: *Bælgene*, der sættes i Bevægelse, ved *Bælgclaves* (se Bælgehus); herfra drives Vinden ind i *Kanaler* til *Vindkasserne*, til *Vindladerne* og ind i *Canceller*,

hvorfra Vinden endelig kommer ind i *Pibestokkene* og *Piberne*. *Klaviaturernes Tangenter*, *Registertrækkene* og *Klaviaturventilerne* (Manubrierne) er forbundne med mindre *Ventiler* inde i Orgelet ved *Abstrakter*, og herved bestemmes Vindens Indtrædelse i de forskjellige Afdelinger; til Abstrakterne hører *Veller* (Weller), befæstede til *Vellebredter*, og som drejer sig om sin Akse. Disse sidste Indretninger kaldes Regjerverket eller *Trakturen*. *Klaviaturerne* (se *Claviatur*), er *Manual* (for Hænderne), der ofte findes i et fritstaaende *Spillebord* og *Pedal* (for Fødderne); større Orgler har indtil 4 Manualer — Hovedverk. Oververk (svagere Stemmer). [[** *er* det punktum? **]] Brystverk (endnu svagere, et Manual med udvalgte Stemmer — og 2 Pedaler), til Hovedverk, og Brystverk. Registertræk, Klaviaturventiler, Koppeler, Calcantvækker kaldes *Manubrier*. Se forøvrig de specielle Artikler under deres Bogstav.

Orgeldisposition, se *Disposition*.

Orgelexamen er Undersøgelse af et bestilt Orgel, før det endelig antages.

Orgelhus (Orgelgehäuse) er Orglets ydre Beklædning af Træ; dertil hører ogsaa Prospektet (eller Façaden, Orgelfronten), hvori de smukkeste, polerede Metalpiber viser sig.

Orgelkor (Orgelchor), det ophøiede Sted i Kirken, hvor et Orgel har sin Plads; og desuden en Samling af ensartede Orgelpiber (Register).

Orgelmetal, se *Legering*.

Orgelpiberne deles paa forskjellig Vis; i *aabne*, *dækkede* og *halvdækkede*, *Træ-* og *Metalpiber*, *Labial-* og *Tungepiber*. En Pibes nedre Del er tilspidset for at kunne opstilles i Pibestokkens Huller og modtage Luften gjennem en trangere eller videre Aabning. Dette Stykke og hvad der ligger over det, kaldes Pibens *Fod* og indeholder den tonende Mekanisme, der forstærkes ved Luftsvingninger i Pibens øvre Stykke (*Pibelegemet*). Aabne *Labialpiber* bestaar af den egentlige *Fod*, den uegentlige Fod (*Vindkassen*), *Kjernen* [[** mgl et skilletegn her? **]] en Skillevæg mellem Vindkassen og Legemet, *Underlabiet* (Underlæben, se *Labium*), mellem dette og Kjernen, *Kjernespalten*, hvorigjennem Luften presses mod den skarpe Kant af *Overlabiet* og derved Luften i Pibelegemet sættes i Svingninger; mellem Under- og Overlabiet er *Snittet*, der paa enkelte Piber har *Barter*, smaa Fangarmer paa hver Side. Øverst paa Metalpiben findes i nyere Tid *Stemmeridse*, et

udskaaret Stykke Metal til at stemme Piben med. *Aabne* Piber er oventil ikke lukkede, medens *dækkede* Piber (Gedakter) er lukkede med et Laag, hvori ofte er en Prop til at regulere Laagets Stilling (for Stemning); dækkede Stemmer klinger en Oktav dybere end aabne af samme Længde. *Tungepiberne* har desuden en fritsvingende Tunge, fæstet til Pibens Mundstykke; denne Tunge ligger enten paa Mundstykket og svinger blot op (*aufschlagend*) eller i samme og svinger op og ned gjennem Mundstykket (*einschlagend* eller *durchschlagend*): se *Fod*.

Orgelpunkt (*point d'Orgue*), er en i Bassen hvilende Tone, der udholdes til Rækker af skiftende Akkorder, der tildels dissonerer mod Bassen. En saadan udholdt Tone i Overstemme eller Mellemstemmer kaldes *liggende Stemme*.

Orgeltone, se *Chortone*.

Orgelverk kaldes ethvert Instrument sammensat af Piber og Vindverk (Lirekasse, Orgelharmonium o. s. v.).

Orpheonist i Frankrige og England = Medlem af større Sangforening, særlig Mandssangf. (se *Liedertafel*).

Oscillationer, Svingninger.

Ostinato, se *Basso ostinato* [[* mgl punktum? **]]

Osia (*Ossia*) eller.

Ottava, se *Octava*.

Ottavino, se *Flauto*.

Ottendels Note, se *Nole*.

Ottetto, se *Octett.*

Ouverture, Indledningsstykke, mest for Orchester, til Opera, Skuespil, Oratorium. *Koncertouverture* er komponeret i samme Form som Tonemaleri (Melusine, Fingalshulen, Ossian m. fl.) [[** mgl punktum? **]]

Overstemme er den høieste Stemme i et Tonestykke, men benyttes ogsaa for *Principalstemme*, den vigtigste, mest fremtrædende Stemme, uanseet at andre ledsagende Stemmer undertiden gaar høiere.

Overtangenter kaldes paa Klaviaturer de kortere, mere ophøiede (nu sorte) Tangenter.

Overtoner er = Aliquot-Toner; altsaa paa en Grundtone C. f. Ex.:
1ste — 2den — 3die — 4de — 5e — 6te — 7de — 8de — 9de
*c — g [[** mgl mdash? **]] c' — e' — g' — b' — c'' —d'' — e''* o. s. v. (se *Partialtoner*). [[** må justeres litt mer **]]

Oververk kaldes det andet Manual paa Orgler; se *Orgel* og *Manual*.

P.

p. = piano, svagt.

pf. (*poco forte*), noget stærkt; kan ogsaa ved Stryge- og Blæse-Instrumenter eller Sang betyde *pianoforte*, d. e [[** mgl. punktum? **]] først svag og saa plutselig stærk Toneangivelse.

pp. (*pianissimo*), meget svagt.

Palestrinastil kaldes undertiden den reneste Kirkemusikstil efter den fortrinlige italienske Kirkekomponist

Giovanni Pierluigi Palestrina (*musicae princeps*, Musikens Fyrste † 2/2 1594).

Panfløite (*Syrinx*) hos Grækerne en Fløite, af 7 ulige lange Rør ved Siden af hverandre. Bruges endnu tildels i Italien og i Tyskland som Legetøi under Navn af »Papagenofløite«.

Pantalon (*Pantaleon*), et Instrument omtrent lig Hakkebredt.

Papagenofløite, se *Panfløite*. Den har sit Navn af Manden med Fjærbeklædning i Mozarts »Tryllefløiten«.

Paralleler, se *Keglelader* og *forbudne Intervaller*.

Paralleltonarter er Dur- og Moll-Skala'er med samme Fortegn; f. Ex. **B**-dur og **g**-moll.

Paraphrase (Omskrivning), se *Fantasi*.

Parlando (talende), deklamatorisk Sangforedrag, som ligner almindelig Tale.

Parodi er i Musiksproget en forandret (ny) Tekst til en given Musik.

Parte, Hovedstemmen; se *col arco* o. s. v.

Parti (*Partita*), en enkelt trykt eller skreven Stemme, der hører til et Ensemblenummer. Dernæst er Partita det samme som *Suite*.

Partialtoner (cfr. Overtoner) er en Grundtone og dens Overtoner. Grundtonen er 1ste P., dens Oktav er 2den P., dens Duodecime (2den Overtone) er 3die P., og saaledes videre; tilsammen danner alle Partialtoner Grundtonens »Klang«.

Partitur (*Spartita*) er en Fremstilling af et Musikstykke, hvorved hver Stemme staar paa sit særskilte Liniesystem. Undertiden sættes i Orchesterpartiturer og Sang dog 2 eller 3 Stemmer paa ét System for at spare Plads og Notepapir.

Partiturspil er Kunsten at spille en Partitur fra Bladet saaledes at man faar det vigtigste med. Hertil hører megen Øvelse og Evne til at transponere. [[** dette bør vel være komma?? umulig å se **]] Kjendskab til Nøkler og til Harmoni samt til alle Instrumenters Omfang og Egenskaber.

Passage er, i Modsætning til mere rolig melodisk Bevægelse, hurtigere Løb i Skala'er, Akkorder, Trioler m. m.

Passecaille, udt. *pass'kaj* (*passacaglia*), en ældre Dans i ¾ Takt, 8 Takter med Variationer.

Passepied, udt. *pass'pje*, var en ældre fransk Dans i todelt Takt, noget hurtig, men lig Menuetten.

Passion (Passionsmusik, Passionsoratorium) er særlig Musik i Kristi Lidelseshistorie; dernæst enhver Langfredagsmusik (*Stabat mater*, *Lamentationer* m. m.).

Passionato, se *appassionato*.

Pasticcio, udt. *pastittsjo* (Postei) er et Musikstykke, sammensat af flere Komponisters Musik; dernæst ogsaa Musik uden al Originalitet.

Pastorale (*pastourelle*, hyrdemæssig), er dels en liden naiv Opera (Hyrdespil), dels et Dansestykke i $^6/_8$ Takt, dels blot et Musikstykke i samme Takt, med en naiv, landlig Karakter.

Patetico (*pathetique*), med Høihed og stærk Følelser.

Pauke, se *Timpani*.

Pauser er forskjellige Tegn, der ligesom de andre Noter har ulige Værdi og betegner, at der skal ties. *G.P.* (Generalpause, almindelig Pause) sættes gjerne, hvor alle Stemmer skal tie en eller flere Takter.

Pausere er at iagttage Pauserne.

Pavane, en gammel høitidelig Dans i jevn Takt, fra Padua.

Ped. (= Pedal), betegner Anvendelse af Fortepedal (se *Pedal*); se *Manualiter.*

Pedal er enhver Indretning til at spille med Fødderne; Orglets sammenhængende Pedal'er et virkeligt Klaviatur, hvis Tangenter er ordnede som Klaverets i Over- og Undertangenter, medens dets enkelte Pedaler er Collektivpedaler eller Koppeler (se *Collektivpedaler*); se ogsaa *Harpe*, *Dæmpere*, *Forskyvningspedal*, *Corda*.

Pedalbænk er en List fremme over Orgelpedalet til at hvile Fødderne paa.

Pedalflygel, et alm. Flygel med vedhængt Orgelpedal.

Pentachord er et Omfang af 5 diatoniske Trin; cfr. *Heptacord*, *Hexachord*, *Tetrachord.*

per, for; *per il*, for den, det, f. Ex. *per il Violino*, for Violin.

Percussion se *Physharmonica*, Percussionsinstrumenter = krustiske Instr.

Perdendo (*perdéndosi*), meget aftagende i Styrke.

Perfect, se *Imperfect*.

Periode er saadanne Dele af et Musikstykke, der til en vis Grad giver Indtryk af noget afsluttet; man har store Perioder delt i mindre Perioder, disse igjen delt i Motiver; se *Cæsurer.*

Perpetuum mobile, er Stykke, der fra først til sidst bestaar af hurtige Løb og uafbrudt samme Noteværdier.

Pesante, tung, hurtig.

Pezzo, Stykke; *pezzi concertanti*, conserterende Stykker.

Philharmonisk, som elsker Musik (Harmoni).

Phonascus kaldes i ældre Tider den, som opfandt Melodier i Modsætning til *Symphonetes*, der blot udsatte andres Melodier flerstemmig; se *componere.*

Phonetik, Lydlære.

Phonisk (fonisk) *Klang*, er et nyere Navn for Molltreklang: en Tone med stor Underterz og ren Underkvint.

Phrase (= Frase) [[** kursiv parentes, er rettet **]], et Brudstykke uden fuldkommen Afslutning, [[** komma sic **]]

Phrygisk, se *Frygisk*.

Physharmonica (Harmonium) er et Instrument med Metaltunger, der sættes i Svingning ved en Blæsebælg og iøvrig ser ud som et ganske lidet Orgel, indesluttet i en firkantet Kasse. Istedenfor Pedal træder man med Fødderne en à [[** sic **]] to Bælger; ret store Instrumenter spilles ogsaa med Fødderne, og Vindværket drives ved Haandkraft af en anden Person. Egne Registre er *Grand jeu*, fuldt Verk, *Expression*, skjælvende Stemme og *Percussion*, [[** *er* det komma? **]] til Etterligning af Klavèr [[** sic **]]; endvidere *Clairon*, *Celeste* m. fl.

Piacare, se *a piacere*.

Piacévole, med let, behageligt Foredrag.

Piangévole, grædende, klagende.

Pianino, opretstaaende Pianoforte (*piano droit*) eller kort Flygel, Studsflygel; se *Cabinet.*

Pianist, en Pianofortespiller.

Pianissimo, meget svagt.

Piano, 1) svagt; 2) Pianoforte, Klavèr [[** sic **]].

Pianoforte (Fortepiano), vort nu mest udbredte Instrument, kaldes saaledes, fordi det kan modulere Tonernes Styrke (se *Clavecin*) ved ulige Kraft i Hammerslagene. Dets vigtigste Dele er *Sangbunden* (Resonansbunden), tochorig eller trechorig *Strengebesætning* (se *Chor*), der anslaaes af *Hammere*, satte i Bevægelse ved *Tangenter* (se *Claviatur*) og de to *Pedaler*, ved hvilke Tonen enten dæmpes eller bringes til at klinge fuldere ud. Se forresten: *Flygel*, *Cabinet*, *Opretstaaende*, *Taffelformigt*. Pianoet er opfundet 1717, forbedret første Gang 1753 og senere flere Gange. Man har nu ogsaa mekaniske Pianoforter, der spilles ved Valseverk eller Noteruller af Papir.

Piatti, se *Becken* [[** mgl. punktum? **]]

Pibe, Pibestok, Pibeverk, se *Orgel-* [[** sic, overflødig bindestrek **]] og *Orgelpiber.*

Piccolo, liden; f. Ex. *Violino p.* = liden violin.

Piccolofløite, se *Flauto*.

Pieno, fuld, fuldstemmig! [[** sic **]] cfr. *ripieno*.

Piffaro (fransk Fifre) er en liden Tverfløite, lig Piccolo’en og bruges af Landfolk i Italien samt sammen med Trommer i visse Militærkor.

Pifferari, italienske Sækkepibeblæsere, der ved Juletider kommer til Rom for at spille foran Madonnabilleder og forestiller Julenattens »Hyrder«.

Pistons (Pistonger) paa Messingblæseinstrumenter, ligner Klapper (se »Ventiler«) og gjør samme Nytte, f. Ex. Cornett à pistons.

Piu, mere, *piu tosto*, hellere, snarere, nærmere.

Pizzicato (*pizz*), antyder, at Strengene skal klunkes paa med Fingerspidserne; se *arco*.

Placido, rolig, stille.

Plagal siges 1) en harmonisk Slutningsformel at være, der bestaar af Treklang paa Skala’ens fjerde Tone (Underdominant) efterfulgt af den toniske Treklang (paa 1ste Skalatone); 2) plagale Tonarter, se *Kirketonarterne*. Se ogsaa Artiklerne »*autentisk*« og »*Hypo*«.

Plain-chant (udt.: *plæng-schang*) Koralsang, *Cantus firmus*.

Plan Sang (*cantus planus*), se *Mensuralmusik.*

Plectrum, en Pind eller Stift til at spille visse Strengeinstrumenter med, f. Ex. Cither (Zither) [[** kursiv parentes, er rettet **]] eller Mandolin o. l.

Pleno organo (med fuldt Orgelverk) betegner at alle eller de fleste Stemmer skal anvendes, alle Registre trækkes.

Pneumatiske Instrumenter spilles ved indblæst Luft (*Pneuma*); f. Ex. Fløiter, Orgler m. m. Se *hydraulisk Orgel.*

Pochette (*pocetta*, Lomme) er en liden Violin, der kan stikkes i Lommen og bruges af Danselærere og af Børn, der ikke kan haandtere en stor Violin.

pochettino, ganske lidt, en Smule, [[** *er* det komma? **]]

poco, lidt; *poco à poco*, lidt efter lidt.

poi, dernæst.

Point d'orgue, udt.: *poæng d'aarg'*, 1) Fermate, 2) Orgelpunkt.

Polacca = Polonaise.

Polka, en bøhmisk Folkedans i 2⁄4 Takt.

Polonaise, en polsk Folkedans i 2⁄4 Takt, med høitidelig Karakter, Slutningsfald med Hovedaccent paa let Taktdel og hovedsagelig Ledsagelse af den rytmiske Figur

Polska, svensk Folkedans i ¾ Takt. Se *Springar*.

Polyfon, se *homofon.*

Pommer (Bombard), forældet Blæseinstrument af Træ og af forskjellig Størrelse fra 10 Fods lengde til mindre Dimensioner. En Modifikation af disse er vor Fagot (og Oboe).

Pomposo, festlig.

Ponticello, Stolen, hvorpaa Violinstrengene hviler. Sul p. [[** sic, burde vært kursiv **]] = en Klangeffekt i Violinspil.

Portamento kaldes i Sang den nøiagtige Forbindelse mellem to Toner, hvorved den ene Tone ligesom *bæres* over i den følgende. Med dette Ord betegnes ogsaa et Halvlegato (*mezzo ligato*).

Portativ kaldes smaa Orgler og Positiver, der lader sig bære omkring.

Position er Fingrenes forskjellige Applicatur paa Violinen; se *Applicatur.*

Positiv er et lidet Orgel uden Pedal, der ogsaa kan anbringes i et større Orgelverk og da gjerne kaldes *Rygpositiv* (placeret i Ryggen af Spilleren) eller *Regal*, bestaaende af blot Tungestemmer; se *Brystverk*, *Orgel*, *Orgelpiber.* Positiv er ogsaa det samme som Lirekasse.

Possibile, mulig, f. Ex. *presto possibile*, saa fort som mulig.

Postludium, et Efterspil paa Orgel efter Gudstjenesten.

Potpourri (Allehaande) kaldes et Samrøre af flere Melodier til et længere Musikstykke; cfr. *Paraphrase*, *Fantasi*.

Poussez, udt.: *pussè* [[** sic **]], ([[** kursiv parentes, er rettet **]]stød!) betegner i Violin-Noter Opstrøk, at Buen skal føres op fra Spids til Frosk. *Tirez* (træk!) betegner derimod Nedstrøg, at Buen skal føres ned fra Frosk til Spids.

Praeambulum, Forspil, Preambule (udt.: *Preangbyl*).

Præfation, Messeritual for Nadveren.

Præfekt, (*praefectus chori*) [[** NB både kursiv og normal parentes **]], Forsanger, Korfører, Vikar for Cantor.

Praeludium (præludere), Forspil, især til Kirkemelodier, Fuger o. s. v.

Praestant, se *principal*.

Pralltrille en enkelt hurtig Trille paa Oversecunden uden Efterslag.

Precipatato (*-ando*) [[** NB kursive parenteser **]], hovedkuls, d. e. rask og med Bravour.

Preghiera, Bøn.

Première = første Opførelse af et Stykke, første Optræden.

Prestissimo, saa hurtig som mulig, en Afledning af:

Presto, meget hurtig.

Prim er det første Intervall og den Tone, hvorfra de mindre Tonetrin i Skala og Akkorder beregnes; se *Intervall.*

Prima donna (første Dame), den fornemste Sangerinde ved en Opera; *pr. d. assoluta* er det samme.

Prima vista, se *avista.*

Prima volta (1ma eller 1, første Vending) staar ved et Gentagelsestegn, naar der første Gang skal spilles noget, der andengang skal forbigaas for at blive erstattet med det, der er betegnet med *secunda volta* (2da eller II, anden Vending).

Primo (*prima*), den første, er den Stemme, der har at overtage det høieste Parti af to eller flere Partier af samme Slags Instrument eller Sangstemme; den næste kaldes *secundo* (*seconda*), den næstdybere *tertio* (*tertia*) o. s. v. *Primo* (den første) sættes gjerne i 4-hændig Musik til den Spiller, der skal sidde ved Medspillerens høire Side; over dennes Noter staar da *Secondo* (den anden). Ligesaa altid, hvor to Instrumenter eller Stemmer af samme Slags deles i to Partier (Violin 1mo og 2do), har *primo* at synge eller spille det Parti, der har de høieste Toner. Se ogsaa *Tempo*.

Primo uomo er den fornemste Tenorist ved en Opera.

Primtoner (*chalumeau*) kaldes de dybeste Klarinett-Toner.

Principal (den fornemste), det vigtigste Register i Orgler bestaaende af aabne Labialpiber af Metal; Tonen, fuld og kraftig, har forskjellig Mensur og Karakter. Staar gjerne i Prospektet.

Principalstemme, se *Overstemme*: ogsaa = Solostemme.

Profan Musik er Modsætning til Kirkemusik.

Professeur (Professor) i Musik er i Frankrig og England blot *Musiklærer*, i Tyskland en Titel, der følger offentlig ansatte Musiklærere eller meddeles dygtige Musikere (efter Ansøgning). Engelske Universiteter har virkelige Musikprofessorer.

Program, Fortegnelse over Koncertnumere; ogsaa = Repertoire.

Programmusik er Musik uden Ord, der søger at male Indholdet af en Tekst, der medfølger som Forklaring; ofte et haabløst Forsøg paa at faa Musiken til at udtrykke mere end den med sine Midler formaar.

Progression (Fremgang) kaldes det, naar et musikalsk Motiv eller Thema gjentages et Tonetrin høiere eller lavere end første Gang; f. Ex [[** mgl punktum?? **]] Begyndelsen af »Ja, vi elsker dette Landet«.

Prolatio var i Mensuralmusiken en Forlængelse af Noteværdiernes Tid, hvorved *integer valor* (se denne) blev flyttet fra Helnoten til Halvnoten, der nu blev *Tactus* (se *Mensuralmusik*); man havde *pr major* og *minor*, *pr. perfecta* og *imperfecta*, cfr. *Tempus*.

pronunciato ([[** kursiv parentes, er rettet **]]—*ziato*), fremhævet; *ben pro.*, vel fremhævet.

Proportio (Forhold) benyttedes i ældre Tider om de Talforhold, der hos os betegner Brøker, f. Ex. 2 : 2 (=$^2/_2$), 3 : 4 (= ¾) og er optaget for en stor Del i Betegnelsen af vore Taktarter. Det er nærmest en Tempobetegnelse.

Prosae kaldtes og kaldes i den kath. Kirke enkelte Sequenser (Sekvenser) til Texter i ubunden Stil; se *Sequens.*

Prosiambanomenos (den »ophøiede« Tone) var i den græske Musik den dybeste Tone = store A (eller Ais).

Prosodi er Læren om Betoningen i Forhold til Accent og med Hensyn til lange og korte Stavelser.

Prospect, se *Façade*.

Prospektpiber, de fra Kirken synlige Metalpiber i Orgler.

Prøve gjøres med Musiknummere, før de forebringes et Konsertpublikum. Den første Prøve kaldes *Læse-* og *Korrekturprøve*, fordi man først maa overbevise sig om, at alle Partier er fejlfrie; dernæst holdes desuden for Solister *Klaverprøver*, før der prøves med Orkester eller Kor; disse ledes af en saakaldt *Korrepetitor* [[** -ør?? **]]. Indøvelse af Koret ledes af en Kordirektør, og naar der gives Opera, holdes ogsaa særskilte *Balletprøver*, *Costumeprøver* og *Regieprøver*; naar alt enkeltvis er modent, holdes *Generalprøve* af *Kapelmesteren* før den endelige Opførelse. Se *Orgelexamen*.

Psallere, at synge Salmer.

Psalme (Salme) er enten 1) som en Kirkesang, en afsluttet kortere Melodi eller ogsaa 2) en af Davids Salmer, sunget afvexlende af Præst og Menighed (eller Kor) til en af *Psalmetonerne* (8 i autentiske og plagale Kirketonearter og 1 [den 9de] i *tonus peregrinus* eller *gallicanus*) eller ogsaa som større Komposition for Kor, eller Soli og Orkester eller Orgel. Se *Kirketonarterne*.

Psalmodikon (*—con*) [[** kursiv parentes, er rettet **]], et Monochord, der stryges med Bue og i Almueskoler bruges til at indøve Salmemelodier.

Psalter (*psalterion*), var et Strengeinstrument til at klunke paa med Fingerspidserne, trekantet eller af anden Form; se *Clavecin*. Desuden = Davids Salmer.

Pulpet er Notepult, hvorpaa Noterne lægges.

Punkt efter en Note, Pause eller andet Punkt forøger disse med Halvten af deres Værdi; over en Note forkorter Punktet dens Værdi (*staccato*); desuden benyttes 2 Punkter som Gentagelsestegn ved en dobbelt Taktstreg.

Punktert Note kaldes den ved Punkt forlængede Note.

Punto d'arco, se *col. arco* o. flg.

Pythagoræiske Intervaller, især Terzer og Septimer, der har en noget afvigende (høiere og lavere) Stemning fra de naturlige Intervaller (cfr. *Naturtoner* og *Intervaller*).

Q.

Quadrat (Firkant, ♮) er det Tegn, der ophæver Virkningen af et andet Fortegn. Se *B-Moll* og *B-quadratum*.

Quadrille, en Dans i 6 Turer eller enhver Dans, hvortil udkræves 4 Par (8 Personer). Musikken til de 6 Turer gaar dels i todelt, dels i tredelt Takt.

Quânon = Canon.

Quantitet (Kvantitet) siges en Tone at have i Forhold til en Tone med en anden Varighed, der f. Ex. har to *Morae* (–) imod én *Mora* ( ); se *Mora*. Særlig kaldes en Tone, der har længere Varighed end en af Taktartens Dele at være kvantiteret, f. Ex. i ¾ og $4/4$ er Halvnoten eller den punkterede ¼ Note kvantiteret i Forhold til den rene Fjerdedel, der er Taktdelenes Værdi. *Accentueret* kaldes en Melodi, hvis betonede Del ikke har længere Varighed end de ubetonede.

Quart (Kvart), den 4de Tone i den diatoniske Skala, kaldes ogsaa *Underdominant*; desuden Afstanden mellem to

Toner, der ligger 4 diatoniske Trin fra hinanden. Se *Intervall.* Ogsaa **A**-Strengen paa Violinen kaldes saa.

Quartdecime, se *Intervall.*

Quartecirkelen kaldes den Maade, hvorpaa man finder Dur-Tonarternes Fortegn ved altid at vælge den rene Kvart (eller Underkvint) til Udgangspunkt for en ny Skala. Naar man gaar ud fra *C-dur* med ingen Fortegn, og bruger Kvartcirkelen, vil hver ny Tonart faa et ♭ mere for sin Kvart, indtil *Ges-dur* (med 6 ♭), hvorpaa med enharmonisk Forvexling optages *Fis-dur* (med 6 ♯), og hver følgende Skala mister et Kryds for sin Kvart, indtil man atter er i *C-dur*. Ved *Quintecirkelen* vælges den rene Kvint (Underkvart) til Udgangspunkt, hvorved, naar begyndes med *C-dur*, altid vil komme et Kryds mere for de nyere Skalaers Septim,

Punkt efter en Note, Pause eller andet Punkt forøger disse med Halvten af deres Værdi; over en Note forkorter Punktet dens Værdi (*staccato*); desuden benyttes 2 Punkter som Gentagelsestegn ved en dobbelt Taktstreg.

Punktert Note kaldes den ved Punkt forlængede Note.

Punto d'arco, se *col. arco* o. flg.

Pythagoræiske Intervaller, især Terzer og Septimer, der har en noget afvigende (høiere og lavere) Stemning fra de naturlige Intervaller (cfr. *Naturtoner* og *Intervaller*).

Q.

Quadrat (Firkant, ♮) er det Tegn, der ophæver Virkningen af et andet Fortegn. Se *B-Moll* og *B-quadratum.*

Quadrille, en Dans i 6 Turer eller enhver Dans, hvortil udkræves 4 Par (8 Personer). Musikken til de 6 Turer gaar dels i todelt, dels i tredelt Takt.

Quânon = Canon.

Quantitet (Kvantitet) siges en Tone at have i Forhold til en Tone med en anden Varighed, der f. Ex. har to *Morae* (–) imod én *Mora* ( ); se *Mora.* Særlig kaldes en Tone, der har længere Varighed end en af Taktartens Dele at være kvantiteret, f. Ex. i ¾ og $^4/_4$ er Halvnoten eller den punkterede ¼ Note kvantiteret i Forhold til den rene Fjerdedel, der er Taktdelenes Værdi. *Accentueret* kaldes en Melodi, hvis betonede Del ikke har længere Varighed end de ubetonede.

Quart (Kvart), den 4de Tone i den diatoniske Skala, kaldes ogsaa *Underdominant*; desuden Afstanden mellem to
Toner, der ligger 4 diatoniske Trin fra hinanden. Se *Intervall.* Ogsaa **A**-Strengen paa Violinen kaldes saa.

Quartdecime, se *Intervall.*

Quartecirkelen kaldes den Maade, hvorpaa man finder Dur-Tonarternes Fortegn ved altid at vælge den rene Kvart (eller Underkvint) til Udgangspunkt for en ny Skala. Naar man gaar ud fra *C-dur* med ingen Fortegn, og bruger Kvartcirkelen, vil hver ny Tonart faa et ♭ mere for sin Kvart, indtil *Ges-dur* (med 6 ♭), hvorpaa med enharmonisk Forvexling optages *Fis-dur* (med 6 ♯), og hver følgende Skala mister et Kryds for sin Kvart, indtil man atter er i *C-dur*. Ved *Quintecirkelen* vælges den rene Kvint (Underkvart) til Udgangspunkt, hvorved, naar begyndes med *C-dur*, altid vil komme et Kryds mere for de nyere Skalaers Septim,

indtil *Fis-dur*, hvor atter byttes med den enharm. *Ges-dur*, hvorpaa altid et ♭ bortfalder for de nye Skalaers Septim, inntil man igjen er i *C-dur*. Heraf kan ogsaa ses, at *Quadratet* i visse Tilfælde virker analogt saavel med ♯ som med ♭.

Quartett (*Quartetto*, *Quatuor*, Kvartett) er et Tonestykke for 4 Stemmer, enten vokale eller instrumentale, enten selvstændige eller som Bestanddel af en større Komposition (f. Ex. Opera). Den vokale Quartett er enten *Solostemme* (f. Ex. Kvartetten af Don Juan) med ganske vilkaarlig Sammensætning af Stemmerne, ogsaa med Akkompagnement af Instrumenter, eller de sædvanlige *Mandskvartetter* (2 Tenorer og 2 Basser), *Damekvartetter* (2 Sopraner og 2 Alter) og *blandede Kvartetter* (Sopran, Alt, Tenor og Bas). Naar hver Stemme er fordoblet, kaldes den *Dobbeltkvartett*. Stemmernes Sammenstilling kan varieres. I de instrumentale Kvartetter kan alle mulige Forbindelser af Instrumenter istandbringes; men særlig kaldes Forbindelser af 2 Violiner, 1 Alt og en Violoncell og den for disse komponerede Musik, bestaaende af 4 selvstændige Musikstykker, saaledes. Denne Forbindelse kaldes *Strygekvartett*, og da den er den vigtigste Bestanddel af et Orchester, kaldes dettes Strygeinstrumenter ofte særlig »Kvartetten« eller »Strygekvartetten« [[** punktum mgl, plassmgl. **]]

Quartfagott, se *Fagott*.

Quartfløite, se *Flauto*.

Quartol, er en Figur, hvis 4 Noter af samme Værdi gjælder saa meget, som 3 af samme Udseende i tredelt Takt; cfr. *Triol*, *Quintol*, *Septol.*

Quartsextaccord, er den Omvending af en Treklang, hvorved Treklangens Kvint bliver Bastone i den nye Accord: se *Accord* og *Treklang*. Betegnes $^6/_4$. Kvartnon ($^9/_4$)-, Kvartquint ($^5/_4$)-, Kvartseptim ($^7/_4$)-Accorder er dissonerende Forholdningsaccorder; se *Forholdning*.

Quasi, ligesom, næsten som.

Quatre mains, (Udt.: *Kattr mæng*) (*a. qu. m* [[** intet punktum? **]]), for 4 Hænder, firhændig.

Quatuor, se *Quartett.*

Querstand (tysk), se *Tverstand.*

Quint (Kvint), den femte Tone i en diatonisk Skala og Afstanden mellem to Toner, hvoraf den øvre er fem diatoniske Trin fjernet fra den undere; se *Intervall.* Ogsaa Violinens fineste Streng (E-Strengen) kaldes Kvinten. *Quint* (*—a*) er ogsaa et Orgelregister, der intonerer en Kvint (Duodecime) høiere end Grundregistrene til samme Tangent.

Quintaton, (*Quintadena*) er et dækket, trangt mensureret Fløiteregister i Orgler og slaar over i Kvinten (Duodecimen).

Quintbass er 10⅔-fods Orgelregister.

Quintedecime, se *Intervall.*

Quintecirkel, se *Quartecirkel.*

Quintefuge, (*Kvintefuge*) er den almindelige *Fuge*, hvor *Comes* altid svarer *Dux'en* i Kvinten (eller Kvarten). Se *Fuga*.

Quinteparalleler, se *forbudne Intervaller*.

Quintett, et Musikstykke for 5 Stemmer; cfr. *Quartett.*

Quintfløite, se *Flauto*.

Quintole er en Gruppe af 5 Noter (Toner), der efter Taktreglerne skal træde istedenfor 3, 4 eller 6 af samme Værdi.

Quintsextaccord (betegnet $^6/_5$), er en Septimaccords første Omvending, hvorved Septimaccordens Terz bliver

Bastonen i den nye Accord. Se *Accord* og *Septimaccord*, [[** sic komma **]]

Quodlibet er en Sammenstilling for Instrumenter eller flerstemmig Sang af Brudstykker, hentede helst fra bekjendte Musikstykker, og væsentlig beregnede paa at gjøre en løierlig Virkning.

R.

R. H. (*r. H. = rechte Hand*, tysk) høire Haand.

Rallentando (forkortet *rall.*), aftagende i Hurtighed.

Ranz de vaches = Kuhreigen.

Rapido (*rapidamente*), hurtig, [[** komma sic **]]

Rapsodi, et Musikstykke, hvis Hovedmotiver er Brudstykker af andre Kompositioner.

Rastral kaldes det Værktøi med 5-spaltede Messingstifter, hvormed Notelinierne optrækkes paa Papiret.

Re, 1) den anden Tone i det guidoniske Alfabet; 2) i Italien og Frankrig = **d.** cfr. *Hexachord.*

Rebec, et gammelt arabisk Instrument, hvorfra Nutidens Violin stammer.

Recitativ er Sang uden bestemt Takt og Form, der i Opera og Oratorium skal erstatte Talen. *Secco* (tørt) Recit. udføres med kun enkelte Akkorder (helst af Klaver) til Støtte hist og her, medens det *obligate* Recit. støtter sig til et mere udarbejdet Akkompagnement for Orchesterinstrumenter.

Redova (*Rodowacka*), bøhmisk Folkedans i afvexlende to- og tredelt takt.

Reel, engelsk (skotsk) Nationaldans i todelt Takt.

Quintaton, (*Quintadena*) er et dækket, trangt mensureret Fløiteregister i Orgler og slaar over i Kvinten (Duodecimen).

Quintbass er $10\frac{2}{3}$-fods Orgelregister.

Quintedecime, se *Intervall.*

Quintecirkel, se *Quartecirkel.*

Quintefuge, (*Kvintefuge*) er den almindelige *Fuge*, hvor *Comes* altid svarer *Dux'en* i Kvinten (eller Kvarten). Se *Fuga*.

Quinteparalleler, se *forbudne Intervaller*.

Quintett, et Musikstykke for 5 Stemmer; cfr. *Quartett.*

Quintfløite, se *Flauto*.

Quintole er en Gruppe af 5 Noter (Toner), der efter Taktreglerne skal træde istedenfor 3, 4 eller 6 af samme Værdi.

Quintsextaccord (betegnet $^{6}/_{5}$), er en Septimaccords første Omvending, hvorved Septimaccordens Terz bliver

Bastonen i den nye Accord. Se *Accord* og *Septimaccord*, [[** sic komma **]]

Quodlibet er en Sammenstilling for Instrumenter eller flerstemmig Sang af Brudstykker, hentede helst fra bekjendte Musikstykker, og væsentlig beregnede paa at gjøre en løierlig Virkning.

R.

R. H. (*r. H.* = *rechte Hand*, tysk) høire Haand.

Rallentando (forkortet *rall.*), aftagende i Hurtighed.

Ranz de vaches = Kuhreigen.

Rapido (*rapidamente*), hurtig, [[** komma sic **]]

Rapsodi, et Musikstykke, hvis Hovedmotiver er Brudstykker af andre Kompositioner.

Rastral kaldes det Værktøi med 5-spaltede Messingstifter, hvormed Notelinierne optrækkes paa Papiret.

Re, 1) den anden Tone i det guidoniske Alfabet; 2) i Italien og Frankrig = **d.** cfr. *Hexachord.*

Rebec, et gammelt arabisk Instrument, hvorfra Nutidens Violin stammer.

Recitativ er Sang uden bestemt Takt og Form, der i Opera og Oratorium skal erstatte Talen. *Secco* (tørt) Recit. udføres med kun enkelte Akkorder (helst af Klaver) til Støtte hist og her, medens det *obligate* Recit. støtter sig til et mere udarbejdet Akkompagnement for Orchesterinstrumenter.

Redova (*Rodowacka*), bøhmisk Folkedans i afvexlende to- og tredelt takt.

Reel, engelsk (skotsk) Nationaldans i todelt Takt.

Refrain (*Røfræng*), se *Omkvæd.*

Regal var 1) et Fællesnavn for flere Rørstemmer i Orgel; 2) et eget Rørverk i Pedalen; 3) ogsaa et Klaver med Bælger, eller 4) det samme som Positiv og Portativ.

Regens chori (eller Korregent), Lederen af et Kirkekor.

Regjerverk (Tractur), se *Orgel.*

Register kaldes i Orgelet en Række Piber af samme Navn og Karakter, f. Ex. Principal 8 Fod. Man deler dem i *Hoved-* og *Grund*-Registre med en Pibe til hver Tangent (særlig de 8-fods), *Mixturer* med flere Piber til hver Tangent (se *Mixtur*), *Fyldestemmer*, (se *Mixturstemme*). Ogsaa *Registertrækkene* (se *Manubrier*) kaldes i Regelen blot Register. Desuden er Register en særskilt Afdeling af *Menneskestemmen*, se *Falsett*, *Hovedtoner* og *Brysttoner*.

Registrering kaldes Kunsten at vælge passende Registre til et Orgelstykke.

Reminiscens (mindende om) kaldes saadanne Stykker eller Dele af dem, der ligner mere eller mindre tidligere komponeret Musik.

Ren, se *Intervall.*

Repercussion, se *Fuga.*

Repertoire (— *toar*), er Summen af de Stykker, som kommer til opførelse ved en enkelt Lejlighed eller i Løbet al en længere Termin, eller som er instuderet [[** sic, mgl d **]] og *kunde* spilles.

Repetere siges et Orgelregister at gjøre, naar det er saa høit intoneret, at Piberne i en høiere Oktav maa have samme Længde som en dybere Oktavs; især i Mixturer, der er flerefags Registre. Cfr. Repetitionsmekanik.

Repetition (Gjentagelse), en Del af et Musikstykke, som skal gjentages; se *Gjentagelsestegn*. Ogsaa = Prøve.
Répetitionsmekanik [[** sjk angivelig aksent **]] (*double échappement*) gjør det muligt at gjentage en Tone

paa Klavér, uden at løfte Fingeren ganske fra Tangenten.

Replica, Reprise, = Repetition [[** punktum mgl ; kommaer tilsatt **]]

Requiem (Hvile) er det første Ord i den katholske Sjælemesse (*Missa pro defunctis*, M. for de Døde). Dens Hoveddele er *Requiem*, Bøn for den evige Hvile for de Døde, *Dies irae* (Vredens Dag, Dommedag), *Domine* (Herre! — Bøn), *Sanctus* (Hellig!), *Osanna* (Lovsang), *Agnus dei* (Guds Lam) og *Dona nobis pacem* (Gis [[** = Giv?? **]] os din Fred) [[** kursiv parentes er rettet **]].

Resonans (Tilbageklang) er dels = Echo (Ekko), dels et elastisk Legemes Optagelse af et Nabolegemes

Svingninger. Derfor har Strygeinstrumenter en *Resonansbund* (en Flade af Grantræ, som det bedste Material) til at optage og videre forplante Strengenes Svingninger (resonnere), samt derved frembringe Klang istedetfor en kort Summen.

Respiration er Aandedraget i Sang.

Responsorium (Svar) er Korets eller Menighedens Svar paa Præstens Sang for Alteret.

Restrictio (Engføring, Trangføring), se *Fuga*.

Retrograd, tilbagegaaende, baglæns.

Retardation, se *Forholdning*.

rf. og **rfz.** se *rinforzando*.

Rhythmus, se *Rytmus*.

Ricercar (*Ricercata*), en ældre Musikform omtrent lig *Fantasie* eller *Toccata* (Etude). Dernæst ethvert Musikstykke fuldt af Kunster, som f. Ex. *Fuga ricercata.*

Rigaudon, udt.: *rigaadong*, en gammel fransk Dans i lige Takt og af muntert Lune.

Rigoroso, se *al rigore*.

Rilasciando = *rallentando*.

Rinforzando, se *Forzando*, betegner [[** betegnes?? **]] *rfz.*

Ripieno (fuld) kaldes en Orchesterstemme i Modsætning til en obligat og Solo-Stemme. Deraf Ripienist i Modsætning til Solist. Bruges ofte for „*tutti*“.

Riposta, se *Fuga*.

Risoluto, beslutsomt, kjækt.

Risvegliato, (*risveljato*), opvakt, belivet Foredrag.

Ritardando, se *rallentando*.

Ritenuto (tilbageholdt), forkortet *riten*; se *rallentando*.

Ritmo di tre, Rytmer paa tre Takter (istedenfor fire).

Ritornelle er et lidet Forspil, Mellemspil eller Efterspil, særlig til Sange; ogsaa til andre Smaastykker.

Riverso sættes til Noter, der skal spilles baade fremlængs og baglængs (*rivoltato*, *al rovescio*).

Romance, et følsomt Digt af ringe Omfang med episk Stof, derfor ogsaa i Musik et lidet Stykke for Sang eller Instrumenter, der træder frem som en liden, afrundet Sang uden Lidenskab.

Romanesca, se *Gaillarde*.

Romantisk kaldes i Musiken alt, hyad der er mere følsomt og eventyrligt, i Modsætning til det klassiske, der intet opgiver af Formens Skjønhed og Udviklingens Klarhed for at udfolde sig friere i det følsomme og eventyrligere [[** skilletegn mgl? punktum? ; "…ligere"??? **]] Egentlig er den meste Musik dog romantisk, ligesom de store Romantikere (*Palestrina*, *Seb. Bach*, *Beethoven*) tillige er fuldt ud klassiske.

Romerske Skole, cfr. *Skole*.

Rondo (*Rondeau*, *Rondelle*, Rundsang) er et Musikstykke, hvis Hovedthema gjentages oftere og afvexler med andre Thema'er. *Rondino* og *Rondoletto* er mindre Kompositioner i samme Form. Formen giver mindre Anledning til Gjennemarbeidelse end Allegroformen og gjør derfor et lettere mere skizzeret Indtryk end denne.

Rosalie har sit Navn af en italiensk gammel Vise „*Rosalia, mia cara*", og betegner, at et Motiv altfor ofte gjentages, umiddelbart omsat paa andre Intervaller (f. Ex. i *Verdi's Traviata*: *Faderens Romance*), hvilket er ensformigt og ofte aandsfattigt.

Roulade, se *Passage*, *Coloratura*.

Rovescio (*al rovescio*) se *Fuga*.

Rubato (*tempo rubato*) er en næsten umærkelig Afvigelse fra den strenge Takt i den melodiførende Stemme, medens de ledsagende Stemmer uforstyrret bliver i fast Takt.

Rygpositiv, se *Positiv*.

Rytmus er dels den egne Bevægelse, som fremkommer ved Anordningen af Noter med ulige Varighed; dels ogsaa det bestemte Billede, der frembringes ved Accenterne og den harmonisk-melodiske Anordning. Rytmen reguleres af *Takten* og begrænses af *Cæsurer*; den kan være livlig og præcis, eller tung (træg) og uklar, alt efter Noteværdiernes Anordning og Accenternes større eller mindre Livlighed og Afstand fra hverandre. Man kalder alle Instrumenter, der ikke angir nogen bestemt Tone, blot rytmiske, f. Ex. Trommen og Trianglet eller Castagnetterne.

Rør kaldes Oboens og Klarinettens Mundstykker; se *Mundstykke*.

Rørfløite er en dækket Orgelpibe med en Prop gjennem Dækket.

Rørverk er i Orglet de Registre, der har Rørstemmer (Tungestemmer) med en vibrerende Tunge i Pibefoden. Se *Orgelpibe*.

S.

S kaldes 1) Fagottens Mundstykke; 2) som Forkortning lig *s. m.* betyder det: venstre Haand, se *m. s.*; Forkortning for *segno*.

S. S., betegner *senza sordino*, d. e. uden Dæmpere; altsaa paa Klaver brukes høire Pedal, paa Violin borttages *Sordinen*.

Rondo (*Rondeau*, *Rondelle*, Rundsang) er et Musikstykke, hvis Hovedthema gjentages oftere og afvexler med andre Thema'er. *Rondino* og *Rondoletto* er mindre Kompositioner i samme Form. Formen giver mindre Anledning til Gjennemarbeidelse end Allegroformen og gjør derfor et lettere mere skizzeret Indtryk end denne.

Rosalie har sit Navn af en italiensk gammel Vise „*Rosalia, mia cara*", og betegner, at et Motiv altfor ofte

gjentages, umiddelbart omsat paa andre Intervaller (f. Ex. i *Verdi's Traviata*: *Faderens Romance*), hvilket er ensformigt og ofte aandsfattigt.

Roulade, se *Passage*, *Coloratura*.

Rovescio (*al rovescio*) se *Fuga*.

Rubato (*tempo rubato*) er en næsten umærkelig Afvigelse fra den strenge Takt i den melodiførende Stemme, medens de ledsagende Stemmer uforstyrret bliver i fast Takt.

Rygpositiv, se *Positiv*.

Rytmus er dels den egne Bevægelse, som fremkommer ved Anordningen af Noter med ulige Varighed; dels ogsaa det bestemte Billede, der frembringes ved Accenterne og den harmonisk-melodiske Anordning. Rytmen reguleres af *Takten* og begrænses af *Cæsurer*; den kan være livlig og præcis, eller tung (træg) og uklar, alt efter Noteværdiernes Anordning og Accenternes større eller mindre Livlighed og Afstand fra hverandre. Man kalder alle Instrumenter, der ikke angir nogen bestemt Tone, blot rytmiske, f. Ex. Trommen og Trianglet eller Castagnetterne.

Rør kaldes Oboens og Klarinettens Mundstykker; se *Mundstykke*.

Rørfløite er en dækket Orgelpibe med en Prop gjennem Dækket.

Rørverk er i Orglet de Registre, der har Rørstemmer (Tungestemmer) med en vibrerende Tunge i Pibefoden. Se *Orgelpibe*.

S.

S kaldes 1) Fagottens Mundstykke; 2) som Forkortning lig *s. m.* betyder det: venstre Haand, se *m. s.*; Forkortning for *segno*.

S. S., betegner *senza sordino*, d. e. uden Dæmpere; altsaa paa Klaver brukes høire Pedal, paa Violin borttages *Sordinen*.

Sadel er en øverst paa Strygeinstrumenters Gribebredt fastlimet Tverpind, hvorved Strengenes Længde bestemmes og de holdes klar af det fortsatte Gribebredt; i Klaverer er Sadelen en liden, men tyk Messingskive, hvorigjennem Strengene løber eller ogsaa en Messingstang til ovennævnte Øiemed.

Salicional, et aabent Orgelregister af Tin, i Regelen 8-fods; bør have trang Mensur og fin, strygende Intonation.

Salme, se *Psalme*.

Salmodikon, se *Psalmodicon*.

Saltarello er en neapolitansk Folkedans i $^2/_4$ (eller $^6/_8$ Takt) med meget livlig Bevægelse; ligner Tarantellen, men har fremfor denne mange punkterede Noter.

Saltato, med »springende Bue«, det vakreste *Staccato* for Strygeinstrumenter (Violin o. s. v.) [[** punktum mgl **]]

Salve regina (Hil dig, Dronning) er en Antifoni til Jomfru Maria's Ære.

Sanctus, se *Messe* og *Requiem*.

Sang, se *Cantus* og *Choral*.

Sangbund, se *Resonans*.

Sapphisk (læs: sapfisk) **Strofe** er et Digt bestaaende af 3 sapphiske (_L__l^ J_ _^.L __1****) Metrer og et adonisk (_!_WW _LH ****) Metrum; deraf har Musiken gjort det falske sapph. Metrum (pseudosapphisk), f. Ex. i Salmemelodien »Vreden din afvend, [[** avsl. anf.tegn mgl. **]] (_lw .^ —N^ —W W W I ——) **** [[** disse sjekkes mot original for å se aksentene skikkelig **]]

Sarabande er en ældre spansk, gravitetisk Dans i $^{8}/_{2}$ eller ¾ Takt.

Sats benyttes baade om et Musikstykkes større Afdelinger (f. Ex. Symfoniens 3 à 4 Satser) og om Periodebygningen (se *Periode*). Dernæst om den kontrapunktiske Behandling, streng Sats, ren S., flydende S. o. s. v., eller om Materialet, Instrumentalsats, Klaversats, Sangsats m. m.

Sax-Instrumenter kaldes en hel Række af fortrinlige Blæseinstrumenter af Adolf Sax i Paris, der ogsaa har forbedret flere af de sædvanlige. De er *Saxofoner* (den høie og Sopran-, Alt-, Tenor-, Bariton-, Bas- og Contrabas-Saxofoner), *Saxhorn* (med samme Underafdelinger som Saxofonen), *Saxtrompeter* (ligesaa), *Saxtuba* (ogsaa i flere Størrelser).

Scala, se *Skala*.

Scharf, et 2-fods Mixtur-Register i Orgler.

Scherzando (udt. *Skertsando*), med spøgende, let Foredrag.

Scherzo, udt. (*Skertso*), et muntert Musikstykke, sædvanlig som Intermezzo før eller efter en Andantesats, Scherzoformen er gjerne en lidt udvidet Menuett- eller Danseform.

Schleife (= Parallel), se *Keglelader*.

Schleifer er en Forslagsfigur, der som et Brudstykke af et Skalaløb slutter sig til en Hovednote; se Begyndelsen af Bassen i Sørgemarschen i Beethovens 3die Symfoni.

Schweller er en Indretning i Orglet til at lade visse svage Stemmer gjøre Crescendo og Diminuendo (Crescendopedal).

Sciolto, med ubundet, let og utvunget Foredrag.

Scordato (omstemt), betegner, at Strengeinstrumentet skal bringes i en anden Stemning end Orchestertonen er.

Secco, se *Recitativ*.

Seconda (2da) **volta,** se *prima volta*.

Secondo (2do), se *primo*.

Secund, se *Sekund*.

Segno, se *dal segno*.

Segue (følg) betegner, at man strax skal tage fat paa det følgende, se *Parte*.

Seguedilla, spansk Folkedans i tredelt Takt, ledsaget med Guitar og Sang eller blot med Castagnetter.

Selah (hebraisk, i Davids Salmer) betyder efter al Sandsynlighed, at Instrumentmusiken skulde spille et Mellemspil og stærkere end forud.

Sekund er 1) to Nabonoters Afstand fra hinanden og betegner 2) tillige den høiestliggende af 2 saadanne; se *Interval*.

Sekundakkord [[** må flikkes mer på, kanskje med emspace e.l. **]]

(

6

)

4

4

2

2

2

er Septimakkordens 3die Omvending. [[** må da egtl være komma? **]] hvorved Septimakkordens Septim bliver Bastonen i den nye Akkord. Se *Akkord* og *Septimakkord.*

Sekvens, se *Sequens.*

Semi (halv), *Semiditono* (*us*), den lille Terz, *semidiatessaron*, den formindskede Kvart, *semitonium*, Halvtonen o. s. v; se *Ledetone*, *Mensuralmusik.*

Semibrevis, se *Mensuralmusik*; i England endnu = Halvnoten.

Semiografi, Læren om Musiktegnene, særlig om Besiffring (se *Besiffring*).

Semiserio, halv alvorlig; *Opera semiseria*, en Opera med halvt alvorlige og lystige Optrin.

Semitonen (Halvtoner) kaldtes undertiden Klaviaturernes Overtangenter.

Semplice (*simplice*); ukunstlet, naivt.

Sempre, altid, stadig, f. Ex. *sempre crescendo*.

Sentimento (con s.), med Følelse.

Senza, uden, f. Eks. *senza replica*, uden Gjentagelse, uden at benytte Repetitionstegnet.

Septett (*Settetto*, *Septuor*), Musikstykke for 7 konserterende Instrumenter eller vocale Solo'er.

Septime, 1) den syvende Tone i den diatoniske Skala; 2) enhver Afstand af 7 Trin paa Notesystemet og 3) den øverste Tones Navn i et saadant Intervall; se *Intervall* og *Ledetone*.

Septimaccord (se *Akkord*) bestaar af Prim, Terz, Kvint og Septim (1. 3. 5. 7.); af de mange Slags er de vigtigste Septimakkorder paa Dur- og Mollskala'ens 5te Trin (Dominanten), der kaldes *Dominantseptimaccord* (V_7), dernæst den formindrede Septimaccord, bestaaende af Prim, liden Terz, formindret Kvint og form. Septime. Septimaccordens *Opløsning* kræver som Regel, at Septimen gaar et diatonisk Skridt ned og Terzen helst op. Se *Opløsning* og *Intervall.*

Septol er en Gruppe af 7 Noter, der efter Taktreglerne skulde være 4, 5 eller 8 af samme Værdi.

Septnonaccord = Nonaccord.

Septuor, se *Septett*.

Sequens (Sekvens) er 1) Gjentagelsen af en melodisk eller melodisk-harmonisk Figur paa andre Tonetrin, i en bestemt Form; særlig en Kjæde af Septimaccorder (se ogsaa *Rosalie*). 2) Desuden er Sekvenser Sange, der i den

katholske Kirke synges efter Gradualet; blandt flere er »*Midt i Livet er vi*« og »*Dies irae, dies illa*« særlig berømte.

Serenade (*Serenata*), Aftenmusik; se *Nocturne* og *Cassation*.

Seria, se *Opera seria*.

Serioso, alvorlig, høitidelig.

Serpent (Slange), er et Blæseinstrument, der gaar i Slangebugtninger og er af Træ, overtrukket med Lær, eller af Messingblik, overklædt med Træ. Ogsaa et 16-fods eller 32-fods Orgelregister.

Sesqui (latin = en halv Gang mere) bruges i mange Sammensætninger i den senere Mensuralmusik, f. Ex. $^{3}/_{2}$ ($^{6}/_{4}$, $^{12}/_{8}$) Takt kaldes *Proportio sesquialtera*, da 3 er en halv Gang mere end 2. I Lighed hermed sagde man *sesquitertia* = $^{4}/_{3}$, da 4 er en Trediedel mere end 3 og *subsesquitertia* (*sub* = under) var ¾ Takt, fordi Tallet *under* Stregen overskred Tallet over Stregen med en Trediedel al hints Værdi. *Sesquiottava* var lig $^{9}/_{8}$ Takt, fordi Brøken ($^{9}/_{8}$) overskred

Heltallet (1 = $^{8}/_{8}$) med ⅛. Ordet „*sub*“ betegnede Brøkens Nævner, Ordet „*super*“ Brøkens Tæller; derfor var *subdupla* (det underdobbelte, nemlig *proportio* — Forhold) = $^{2}/_{4}$ eller $^{4}/_{8}$ Takt. Det meget øvrige herhenhørende maa man søge i Musikhistorier.

Sesquialtera er et Mixtur-Register i Orgler, der ikke angiver Grundtone, men Kvint og Decime; cfr. *Terzian*.

Sestetto, se *Sextett*.

Settetto, se *Septett*.

Sext er enhver Afstand af 6 Trin paa Notesystemet og Navnet paa den øverste af de to Noter, der har denne Afstand fra hverandre. Se *Intervall.*

Sextaccord (6) er en Treklangs første Omvending, hvor ved Treklangens Terz bliver Bastone i d[[**en **]] nye Akkord; se *Accord* og *Intervall.*

Sextett, Musik for sex konserterende Vocal- eller Instrumentalstemmer.

Sextol er en Notefigur paa 6 Toner, der efter Taktreglerne skulde være 4 Toner og selv en Sønderkløvning af en Triol; den har derfor 3 — tre — Akcenter og maa ikke forvexles med 2 Trioler, der ogsaa ofte af Slurveri betegnes med 6̂ [[** vises combining inverted breve her? **]] ligesom Sextoler.

Sforzando (*sforzato*), se *Forzando*; betegnes med *sfz.*

Si er i Frankrig og Italien Noten **h**.

Siciliano, er siciliansk langsom Folkedans i $^{6}/_{8}$ Takt, med samme rytmiske Egenheder iøvrig som Saltarellen.

Sidebevægelse, se *Motus.*

Sifferskrift (Zifferskr.) er den meget tvivlsomme Fremgangsmaade istedenfor Noter og Linier at bruge Tal, hvormed man har troet at skulle gjøre Sangundervisningen i Almueskolerne lettere.

Signaler er Trompetfanfarer i bestemte smaa Formler paa Naturtonerne; f. Ex. i Beethovens Leonore-Ouverture.

Signaturer, se *Besiffring* og *Generalbas*.

Simile (lige) benyttes for at spare sig Noteskrivning, naar noget skal udføres som før, eller en Notefigur skal gjentages; istedenfor flere Gange at skrive de samme Noter sætter man „*simile*“. Cfr. *come sopra.*

Sin; dets Forkortning for *sinistra*, dels i Forbindelse *sin al fine* — lige til Enden; se *al fine*.

Sinfonia kaldes i Italien gjerne en Opera's Ouverture eller Mellemaktsmusik; se *Symfoni*.

Sinistra (*mano*), se *m. s.*

Sirene er et Instrument til at maale Lydbølgerne og Svingningstallene samt en egen Sort kraftig Fløite; *Sirenesang* er en forlokkende, tryllende Sang.

Sirvente var en Troubadursang til Jomfru Marias Pris.

Skala (Scala) er en trinsvis Række af Toner; se *Dur*, *Moll-Skala*, *chromatisk*, *diatonisk* og *enharmonisk*.

Skalmei (*chalumeau*) er det mindste Instrument af Familien Pommer (Bombard); se *Chalumeau* og *Pommer*.

Skole benyttes i samme Betydning sem »Stil« i forskjellige Forbindelser, om Komponister af den *nederlandske* S., den ældre og yngre *venetianske* S., den *romerske*, *neapolitanske* S., om Violinister af den *belgiske* S., om Pianister af *Wiener-* el. *Leipziger* S., om Sangere af den *italienske*, *franske* Skole o. s. v.

Skuffende Kadens, se *inganno*.

Skyvelade (Scheiflade), se *Keglelade* og *Orgel*.

Slaginstrumenter, se *krustiske Instrumenter*.

Slentando, aftagende i Styrke og Hurtighed.

Slutfald, se *Cadenz*.

Smorzando, uddøende i Tone og Bevægelse.

Snit (Aufschnitt), se *Orgel* og *Labium*.

Soave, mildt, lindt.

Sogetto, udt.: *sodschetto*, (subject), se *Fuga*.

Soirée musicale, udt.: *Soaré mysikal*, Aftenkonsert.

Sol, den 5te Tone i det guidoniske Alfabet; i Fransk og Italiensk Navnet paa Noten **g**.

Solfa-Methode er en Undervisningsmethode i Sang, hvorved benyttes Stavelserne *do* (eller ut), *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, *si* istedenfor Noter og c, d, e, f, g, a, h med deres Afstamninger.

Solfeggio, udt.: *Saalfedscho*, (Skalasang) er en Sangøvelse uden Ord, blot paa Vokaler eller med de italienske Notenavne *do*, (ut), *re*, *mi*, *fa*, *sol*, *la*, *si*; kaldes at solfeggere (*saalfedschere*).

Sòlmisation, se *Hexachord*.

Solo (alene) betegner i Musik et Parti, som skal udføres af én Person, eller af én Person til hvert koncerterende Parti; se *Tutti*.

Sonate (*Sonata*) [[** NB kursiv parentes endret **]] er oprindelig i Modsætning til *Cantata* (Sangnummer) et Instrumentalnummer, eller vel ogsaa en Indledningssats. Nu betegnes med Sonate et større Instrumentalstykke, sammensat af 2—4 særskilte Satser, *Allegro* (ofte med Introduktion), *Andante*, *Menuett* (*Scherzo*) og *Finale*. Disse Afdelinger kaldes ogsaa 1ste, 2den, 3die og sidste (4de) Sats. Man finder desuden andre Sammenstillinger, ligesom Variationer ofte danner en Afdeling (1ste, 2den eller sidste Sats); særlig er Finalens Form variabel (*Allegro-*, *Rondo-*, *Variationsform*). Se *Factur* og *Suite*.

Sonatine en liden Sonate, i Regelen kun bestaaende af 2 eller 3 Afdelinger.

Sopra, over, betegner undertiden, hvilken af to Hænder i Klaverspil skal bruges *over* den anden, naar de maa

krydse hinanden, mest venstre over høire. Se *come sopra*.

Sopran (*dessus*, *discantus*), den høieste Menneskerøst.

Sopran-Nøkkel, se *C-Nøkkel*.

Sordin (*sordino*, Dæmper) er et Stykke kløftet Træ, der sættes paa Strygeinstrumenternes Stol og døver Tonens Klang. Paa Klaverer er det Hammere med Uldbelæg, der falder paa Strengen, naar Tangenten slippes (se *Dæmpere*). Ogsaa Horn og Trompet har Sordiner, der kan sættes til deres Klokkestykke.

Sospiro (*suspirium*) er Fjerdedelspausen, men ogsaa overhovedet alle de smaa Pauser (*soupirs*).

Sostenuto (*sosten.*) maa ikke forvexles med *ritenuto*. Det betegner, at Foredraget skal være vegtigt og hver Tone kaa synge fuldt ud. Bruges ogsaa urigtig for *rallentando*.

Sotto voce, udt.: *Sotto vaatsche* (under Stemmen), med dæmpet Klang.

Soupir, fransk Benævnelse paa Fjerdedelspause (cfr. *sospiro*).

Spartita (*spart*), se *Partitur*.

Spatium, Mellemrum, Afstand.

Sperreventiler er Klaffer inde i Orglet, der regjeres af Klaviaturventilerne og afspærrer Vinden fra hele Rækker af Piber, indtil Kl. Ventilerne trækkes ud.

Spianato, glat, ligefrem, omtrent: uden Nuance.

Spicato, betegner, at Tonerne skal holdes bestemt ud fra hverandre (cfr. *saltato*).

Spilleventiler er de Ventiler i Orglets Vindlader, der regjeres at Tangenterne paa Klaviaturet. Se *Orgel*.

Spinet, se *Clavecin*.

Spirituoso (*spirituoso*, *con spirito*), aandfuldt, ildfuldt, kvikt.

Spitzfløite er et 8-fods og 4-fods Orgelregister med trang Mensur.

Spondé (*Spondæus*), en Versefod af to lange Stavelser (– –), [[** sjk orig. før aksent prøves tilføyd **]] udtrykkes i Musik ved to Noter af samme Værdi.

Spredt Beliggenhed siges en Akkord at have, naar en eller flere af Akkordens Toner ligger ledige mellem de enkelte Stemmer.

Springar (Springdans), en norsk Folkedans i ¾ Takt, ofte med mange indstrøede Ottendelstrioer.

Stabat mater er en Langfredagsmusik, som behandler Jomfru Marias Smerte ved Korset; er komponeret utallige Gange og paa forskjellig Vis.

Staccato, med meget kort Toneangivelse; betegnes ved Prikker over Noterne.

Stadsmusikant var i ældre Tider en Musiker, der i Byerne hadde Eneret til at besørge Balmusik m. m. for Betaling. Han var gjerne Byens Organist og havde sine Læredrenge i Huset hos sig.

Stainer (en) er en Violin, fabrikeret af den berømte Jacob Stainer (født 1620).

Stamakkord = Grundakkord (se *Accord*).

Stam-Intervaller, se *Intervall*.

Stamnoter er alle Noter uden Fortegn: Noter med Fortegn kaldes „*afledede*“.

Stamtoner er c, d, e, f, g, a, h,[[** komma sic **]]; alle andre er „afledede".

Stemme betyder 1) Menneskets *Røst* og deles i *Sopran* (Mezzosopran), *Alt* (Contra-Alt), *Tenor* (Tenorbariton) og *Bas* (Basbariton); dernæst kaldes 2) ogsaa hvert Instruments Part i et Musikstykke saa, f. Ex. Violinstemme, Hornstemme o. s. v.; 3) endvidere deles de enkelte Partier i en Tonesætning i *Overstemme* og *Understemme* (begge *Yderstemmerne*) og *Mellemstemmer*; 4) endvidere kaldes ogsaa de udskrevne eller trykte Noter til hver enkelt Deltager i et Ensemblestykke en Stemme.

Stemmeførelse er slet eller god, eftersom man i flerstemmig Sats leder de enkelte Stemmers Gang mere eller mindre behændig og smagfuldt efter de almindelig vedtagne Regler.

Stemmegaffel (*diapason*) er et lidet, gaffelformet Staalinstrument, hvis Svingninger angiver en bestemt Tone („Regelen a′ eller c"). [[** det er c og ikke rot med anf.tegn og c″? **]]

Stemmehammer, Instrumenter til at stemme Klaverer med i Hammerform.

Stemmehorn, et tragtformet Instrument, hvormed aabne Orgelpiber stemmes.

Stemmeridse er et Snit mellem *Stemmebaandene* i Menneskets Strube; disse to betinger Tonens Højde og Dybde, eftersom Stemmebaandene ved sine Bevægelser gjør Stemmeridsen trangere eller mere aaben.

Stemmeskiftning, se Mutation.

Stemmestok, se *Ame*.

Stemmetang er en liten Stift af Metal til at stemme Orglets Rørverk og er anbragt paa Pibefoden.

Stemning (at stemme) bruges om et Instruments Forhold til en bestemt Tone, der i Regelen er Stemmegaflens enstrøgne a (a′). Stemningen er *ren*, naar alle Instrumentets Tonehøider, i Forhold til deres Beskaffenhed, i enhver Henseende staar i nøjagtig Forhold til den givne Tone. Se *Temperatur*, *Intonatio[[**n.* **]]

Stentato, tungt, bedrøvet.

Stil har i Musik faaet saa udvidet Betydning, at dermed betegnes alle Eiendommeligheder, der i Musiken aabenbarer sig — saavel de med Hensyn til Øiemedet valgte Kunstmidler og Former, som de, der følger af Nationalitet og Individualitet eller forskjellige Tidsaldre, Smagsretninger m. m [[** usynlig punktum her? **]] Man taler om lyrisk og dramatisk, kirkelig og verdslig (profan), antik og moderne, klassisk og romantisk, tysk, fransk, italiensk, bunden og fri, polyfon og homofon, Konsert- og Kammerstil m. m.

Stockfløite, se *Czakan*.

Stol kaldes paa Strygeinstrumentet det Stykke Træ, hvorpaa Strengene hviler, mellem de to *f*-Huller. [[** originalen er da en forte? ***ff*** **]]

Stoppetoner er ved Messingblæseinstrumenter de dæmpede Toner, der frembringes ved at føre høire Haand i Klokkestykket.

Stortromme, se *Cassa.*

Straa-Harmonika (Xylofon) bestaar af flere (29) cylinderformede Træstykker af ulig Længde og bliver slaaet med Plectrer; kan spilles med stor Virtuositet og klinger da ganske fornøjelig.

Stradivarius (en) er en Violin fra den berømte *Antonio Stradivarius's* Værksted (f. 1664).

Strascinando (*d'arco*), meget strygende, bundet.

Strepitoso (*con strepito*), larmende, stærkt.

Streng er den Traad af Metal eller Tarmer, der udspændes paa Instrumenter og med Klunk, Slag eller Strøg

bringes til at vibrere. Til dybere Toner er de overspundne med Sølv- eller Kobbertraad.

Strengeholder er et Stykke Træ af Ibenholt ved Strygeinstrumenternes nedre Ende, hvori Strengene befæstes.

Strengeinstrumenter er Modsætning til Blæse-Instr. og Larm-Instr. Se *Streng*.

Stretto, ilende, stadig tiltagende Hurtighed; cfr. *alla stretta*. *Stretta* sættes ogsaa undertiden over en hurtig Finalesats.

Stringendo (drivende) = *accelerando*.

Strofe (Strophe, Vending) bruges i Musik gjerne i Betydning af Vers, f. Ex. i en Melodi til et Digt, der ikke er gjennemkomponeret; se *gjennemkomponeret*.

Strohfiedel = Straaharmonika.

Strygeinstrumenter i et Orchester er alle de Strengeinstr, [[** mgl punktum? **]] hvis Toner frembringes ved Strøg af en Bue; deraf: Strygere, Strygekvartett m. m.

Stumt Klaver er et Klaviatur uden tilsvarende Strengebesætning for mekanisk at øve Fingermusklerne.

Stumt Register er i Orgel saadant Registertræk, som ikke lader ordentlige Orgelpiber klinge, men tjener andre Øiemed.

Sub, under.

Subbas, et 16-Fods [[** NB stor F her for eneste gang? **]] Orgelregister for Pedalen, af Træ med svag Tone; findes omtrent i ethvert Orgel med Pedal. Se *Gedakt*.

Subdominant = Underdominant; se *Quart* og *Dominant*.

Subito, pludselig, straks; *volti subito*, blad om hurtig.

Subject, (*Subjekt*, *Sogetto*), se *Fuga*.

Subsemifusa (*ter unca*) er Toogtredivedels Noten.

Subsemitonium modi, se *Ledetonen*.

Suite var en af Forløberne for vor Sonate og bestod af flere mindre Stykker, f. Ex. *Præludium*, *Menuett*, *Allemande*, *Sarabande*, *Bourré*, *Gigue*, *Passacaille*, *Variationer* eller andre Smaastykker; kaldtes ogsaa *Partita*.

Sul, paa; f. Ex. *sul* G (til Violin), paa G-Strengen; *sul ponticello*, paa Stolen, Buen føres nær til Stolen.

Suono (*plur. suoni*, *ital.*), Tone.

Super Oktav, et 2-fods Orgelregister med kraftig Intonation.

Suspirium, i ældre Tider = ½ Note Pause. Se *sospiro*.

Svegliato = *risvegliato*.

Svingninger, se *Vibrationer*.

Svingningsknuder, se *Knudepunkter*.

Syllabisk, se *Melisma*.

Symfonetes, se *Phonascus*.

Symfoni (Samklang) er i nyere Tid ethvert Orchesternummer, der virker uden Sangstemmer som Mellemmusik, Ouverture m. m. (se *Ouverture*). I nyeste Tid betegnes dermed kort og godt en Orchesterkomposition af samme

Sammenstilling som Sonaten og Strygekvartetten, men sædvanlig med de enkelte Former mere udvidet. Engang var Symfoni ogsaa Korsats for Instrument (f. Ex. *Symfoniae sacrae* af Heinr. Schütz), eller endog kun flerstemmig Sang (se *Symfoneies*) [[** ligner i, men Symfonet!es ovenfor, sjk og samordne **]]; *symfonizare* var i det 16. Aarh. endnu blot at synge en Melodi med i Oktaven. *Symfoni concertante*, med et eller flere koncerterende Instrumenter (se *concertant*).

Syngespil er et Skuespil, hvori der er megen Sang.

Synkope (*Syncope*, Sammenbinding) er en Tones Indtrædelse paa let Taktdel (*Arsis*) og dens Overførelse paa tung Taktdel (*Thesis*) uden ny Ansats. Betoningen overføres derfor af Opfatningen paa den lette Del for den synkoperede Stemmes Vedkommende.

Syrinx, se *Panfløite*.

System, se *Liniesystem*. Ogsaa enhver følgerigtig Fremstilling kaldes »System«; derfor: Tonesystem, Notesystem, Harmonisystem o. s. v.

Sækkepibe (*cornemuse*, se *Musette*), et meget gammelt Instrument, bestaaende af en Sæk af Læder, til at bære under Armen, der ved sit Tryk blæser Sækkens Luft ud af 2 Piber, en kort med og en længere uden Tonehuller. Luften blæses ind i Sækken gjennem Munden. Den lange Pibe giver kun én — 1 — Tone, der virker som Orgelpunkt.

T.

T. s. = *tasto solo*.

Tabulatur (*intavoiatura*) kaldes 1) Toneskriften i sin Almindelighed. 2) Desuden var det *italienske* Tab. det samme som besiffret Bas (se *Generalbas*), og 3) det *tyske* Tab. en Slags *Partitur*, dels i Noter, dels i Bogstaver og andre Tegn. Man havde egne Tabulaturer for Luth, Orgel o. s. v.

Tacet (man tier) betegner, at en Stemme skal tie i en hel Sats.

Tag er den øvre Del af et Violininstruments Legeme, den øvre Resonansbund.

Taffelmusik er Gjæstebudsmusik (under Maaltidet).

Taille (udt. taj') den ældre franske Benævnelse for en Tenorstemme; deraf *basse-taille* (se Bariton).

Takt er den Naturlov, det Princip, hvoretter enhver fortsat Bevægelse, som ikke skal blive til Cirkelbevægelse, af en Radius fra et fast Punkt, medfører en Tilbagebevægelse (Reaktion), der har samme Udstrækning som den første, forudsat at den bevægende Kraft er uforandret den samme; dette er den saakaldte Pendelbevægelse, der kan iagttages paa Stue-Uhre. Disse to Bevægelser (frem og tilbage, op og ned) danner en Takt og gjør sig bemærket i de mindste Noters Opkløvning i 2 mindre (Taktled) og i den fortsatte Periodebygning i 2, 4, 8, 16 Takts Perioder o. s. v. Den gjennemtrænger enhver skjøn og forstaaelig Rytme som ordnende, sammenholdende Princip, og bliver selv gjennemkrydset af rytmiske Figurer. *Takten* kan knyttes til enhver Noteværdi $^4/_1$, $^2/_1$, $^1/_1$, ½, ¼ o. s. v., og dens rytmiske Ordning (Taktordenen) kan være 2 (1 + 1), der fødes af Taktprincipet, eller 3 (1 + 2 eller 2 + 1), der fødes af Rytmens Trang til Frihed, eller ogsaa *sammensat*,

System, se *Liniesystem*. Ogsaa enhver følgerigtig Fremstilling kaldes »System«; derfor: Tonesystem, Notesystem, Harmonisystem o. s. v.

Sækkepibe (*cornemuse*, se *Musette*), et meget gammelt Instrument, bestaaende af en Sæk af Læder, til at bære under Armen, der ved sit Tryk blæser Sækkens Luft ud af 2 Piber, en kort med og en længere uden Tonehuller.

Luften blæses ind i Sækken gjennem Munden. Den lange Pibe giver kun én — 1 — Tone, der virker som Orgelpunkt.

T.

T. s. = *tasto solo*.

Tabulatur (*intavoiatura*) kaldes 1) Toneskriften i sin Almindelighed. 2) Desuden var det *italienske* Tab. det samme som besiffret Bas (se *Generalbas*), og 3) det *tyske* Tab. en Slags *Partitur*, dels i Noter, dels i Bogstaver og andre Tegn. Man havde egne Tabulaturer for Luth, Orgel o. s. v.

Tacet (man tier) betegner, at en Stemme skal tie i en hel Sats.

Tag er den øvre Del af et Violininstruments Legeme, den øvre Resonansbund.

Taffelmusik er Gjæstebudsmusik (under Maaltidet).

Taille (udt. taj') den ældre franske Benævnelse for en Tenorstemme; deraf *basse-taille* (se Bariton).

Takt er den Naturlov, det Princip, hvoretter enhver fortsat Bevægelse, som ikke skal blive til Cirkelbevægelse, af en Radius fra et fast Punkt, medfører en Tilbagebevægelse (Reaktion), der har samme Udstrækning som den første, forudsat at den bevægende Kraft er uforandret den samme; dette er den saakaldte Pendelbevægelse, der kan iagttages paa Stue-Uhre. Disse to Bevægelser (frem og tilbage, op og ned) danner en Takt og gjør sig bemærket i de mindste Noters Opkløvning i 2 mindre (Taktled) og i den fortsatte Periodebygning i 2, 4, 8, 16 Takts Perioder o. s. v. Den gjennemtrænger enhver skjøn og forstaaelig Rytme som ordnende, sammenholdende Princip, og bliver selv gjennemkrydset af rytmiske Figurer. *Takten* kan knyttes til enhver Noteværdi $^4/_1$, $^2/_1$, $^1/_1$, ½, ¼ o. s. v., og dens rytmiske Ordning (Taktordenen) kan være 2 (1 + 1), der fødes af Taktprincipet, eller 3 (1 + 2 eller 2 + 1), der fødes af Rytmens Trang til Frihed, eller ogsaa *sammensat*,

, [[** foregående er umulig å skjelne, sjk orig. **]] (2 × 2), 6 (2 × 3), 9 (3 × 3), 12 (2^2 × 3); Noteværdien (Taktdelen) tilligemed Taktordenen giver Taktarten, $^2/_1$, $^2/_4$, $^3/_4$, $^4/_4$, $^3{}_2$, $^2/_2$, $^9/_8$ $^6/_8$ o. s. v. *Lige* og *ulige Takt*, se *Tripeltakt*. En saadan Orden af bestemte Noteværdier er et *Taktafsnit*, men kaldes i nyere Tid gjerne Takt, i ældre Tider Mensur. Takt (*tactus*) var en bestemt Noteværdi; se *Mensuralmusik* og *integer valor*. Se ogsaa *Arsis*, *Thesis*. *Integer tactus* var en tredelt Takt, naar f. Ex. $^1/_1$ Noten skulde deles i 3 Halvnoter (½ + ½ + ½); se *Imperfect*.

Taktere er at angive Takten (se *Taktslagene*).

Taktfølelse er den medfødte Evne til at indrette sig efter Taktens Love.

Taktinversion, se *Inversion*.

Taktnote er den meget brugte, men nu ganske urigtige Navn for Helnoten.

Taktpause og Halvtaktpause kaldes ofte urigtig Pauserne af Værdi som Helnoten og Halvnoten. [[** er* vel et punktum? **]]

Taktslagene følger gjerne Taktordningen med visse Figurer, som Anførerens *Taktstok* beskriver i Luften til Veiledning. De væsentligste er et Nedslag (*tactus* den tunge Taktdel eller *Tesis* [[** NB ikke Thesis **]]) og et Opslag (Optakt, den lette Taktdel eller *Arsis*), for *Todeling* (*tactus generalis*, *vulgaris*), og for *Tredeling* den samme Taktering med dobbelt saa lang *Thesis* som *Arsis* (t. *proportionalus*) eller tre Slag i Triangelform.

Taktstreg er den lodrette Streg over Liniesystemet, der gjør *Taktordningerne* let overskuelige, men ofte

forstyrrer det rytmiske Billedes Fremstilling gjennem Noterne.

Takttegn (Mensuraltegn) betegner Taktens Noteværdi og den rytmiske Ordning (d. e. *Taktarten*) ved Brøker. Se *Takt*.

Takttid = Taktdel; se *Takt*.

Tamburin (Tambourin), et Slaginstrument af Kalveskind med en Træramme, i hvis Huller stikker Metalstykker, der klingrer. Slaaes med Haanden. Kaldes i Frankrig »*tambour de basque*«.

Tamburo, Tromme; se *Cassa* og *Tromme*.

Tamtam = Gongong; se *Gong*.

Tangenter er egentlig de Messingstifter eller Hammere, der bringer Klaverernes Strenge til at klinge, men bruges nu i Betydning af *Taste*, d. e. den Mekanik paa Klaviaturer, der regjeres af Fingrene og egentlig hedder Klaver (*claves*, Nøkler). Se *Clavis*.

Tanto, saa meget; *non tanto*, ikke for meget.

Tappenstreg kaldes enten Soldaternes Aftensignaler —

gjerne et helt Musiknummer i $^6/_8$ Takt — eller Militærmusikkor, der spiller paa bestemte Dage, Tider og Steder.

Tarantella er en neapolitansk, hurtig og vild Dans i $^6/_8$ Takt, der akkompagneres med Tamburin (og Kastagnetter).

Tastatur = Klaviatur.

Taste, se *Tangent*.

Tasto Solo (*t. s.*) betegner i Generalbas, at Tonen angives uden ledsagende Akkorder i høire Haand.

Te deum (*laudamus*, »vi priser dig Gud«, [[** komma sic **]]) er en af Kirkens Lovsange, der ofte er udarbeidet til en større gennemført Komposition.

Tedesco, tysk; *alla tedesca*, i tysk Stil.

Teknik (cfr. Færdighed) er dels Færdighed, dels ogsaa den rent mekaniske Del af en Færdighed, der i en Præstation (Udførelsen, Arbejdet) røber sig som mere eller mindre fremtrædende (tilstrækkelig.)

Temperatur er den Afvigelse fra den absolut rene Stemning, der maa gjøres for at faa alle Dur- og Moll-Skalaer's Intervaller lige nøiagtige paa Klaverer, Orgler o. s. v. Hvis i Kvintecirklen alle Kvinter stemmes fuldkommen rene, vil Oktaven blive uren, afvige et diatonisk Komma fra den rene Oktav. Man stemte derfor enkelte Kvinter rene, andre lidt detonerede; dette kaldes *uligesvævende Temperatur*. Da derved kun enkelte Skala'er blev rene, maatte man fordele Urenheden paa alle Kvinter og fik nu den *ligesvævende Temperatur*, hvis Urenhed næppe kan mærkes.

Tempo (Tid) betegner et Musikstykkes Hastighed: *Largo*, *Grave*, *Lento*, *Adagio*, *Larghetto*; *Maestoso*, *Andante*, *Moderato*; *Allegro*, *Presto*; de 5 første langsomt, de 3 følgende middelsfort, de to sidste fort. Hver af disse Betegnelser kan nu yderligere øges med Tilsætninger (se *Allegro*). *Tempo giusto*, se *giusto. Tempo rubato*, se *rubato*. *Tempo primo* angiver Indtrædelsen af det oprindelige Tempo, naar dette har været afbrudt af et afvigende. *Tempo commodo*, se *commodo*. *Tempo di ballo*, i livligt Dansetempo; *Tempo di marcia* m. fl. siger sig selv. *Tempo maggiore* = Allabreve.

Tempus var den Mensur i Mensuralmusiken, hvorved Brevis-Noten gjaldt enten 2 Semibreviser (*t. [[** ligner mest et kolon **]] imperfectum*) eller 3 saadanne (*t. perfectum*); Semibrevis kunde paa samme Maade gjælde 2

eller 3 Minimae, dette var *Prolatio impf.* og *perf.* [[** er manglende parentesinnledn. her? **]] eller *major* og *minor*). Se *Modus* og *Prolatio.*

Tenero, (*teneramente*, *con tenerezza*), fint, spedt.

Tenor er den høieste Mandsstemme. Ogsaa — [[** vel egtl = **]] *Cantus firmus* i Modsætning til *Altus* og *Discantus*, der var frit Contrapunkt til den angivne Melodi (Tenoren).

Tenorbasun, se *Basun.*

Tenorist = Tenorsanger.

Tenor-Nøkkel, se *C-Nøkkel*.

Tenuto (*ten.* udholdt) betegner, at en enkelt Tone skal vel holdes.

Tertian, et Orgelregister (*Mixtur*), der ikke angiver Grundtone, men Terz og Kvint.

Ter unca er 32dels Noten.

Terz er enhver Afstand af 3 Trin paa Notesystemet og Navnet paa den øverste af de Toner, der har denne Afstand fra hverandre. Se *Intervall* og *Mediant.*

Terzdecime, se *Intervall.*

Terzdecimakkord er en Nonakkord med en underliggende Kvint (som Orgelpunkt) f. Ex. G — d — f — a — c′ — e′.

Terzett (Trio) er Musiknummer for 3 Solosangstemmer; Trio kaldes ogsaa en Sats for 3 Instrumentalstemmer.

Terzfløite, se *Flauto*.

Terzquartaccord (Terzkvartakkord, $^{4}/_{3}$) er den anden Omvending af Septimakkorden, hvorved Sept.-Akkordens Kvint bliver Bastone i den nye Akkord.

Tetraccord er en Række af fire Toner, tilsammen en Kvart; paa 5 saadanne byggede Grækerne sit Tonesystem, der endnu spilte en stor Rolle i den første kristelige Musik. De lever igjen i vore Skala'er, der hver bestaar af to saadanne Tetrakkorder ; de 4 Skala'er (se *Moll-Skala*) benytter 4 ulige Tetrakkorder.

Thema, det melodisk-rytmiske Stof, hvoraf et Musikstykke videre udvikles ved mangeartet Benyttelse af de Motiver, som indeholdes i det. Denne Benyttelse, der bestaar i Augmentationer, Diminutioner, Imitationer m. m. kaldes *thematisk Arbejde*.

Teorbe var en stor Slags Luth, der sammen med den almindelige Luth spilte en ligesaa stor Rolle i det 16de—17de Aarh.s Musikliv, som Klaveret nu.

Theori, se Musiktheori.

Thesis, se *Takt* og *Arsis.*

Tibia, Fløite; *t. major*, et 16 Fods Orgelregister.

Timbre, se *Klang.*

Timpani (*timbales*, Pauker) er store Kobberkjedler, over hvilke er spændt Kalveskind og hvorpaa man slaar med to, filt- eiler [[** = eller, trykkfeil eller defekt? **]] skindklædte Trommestikker; de kan angive bestemte Toner og stemmes ved Dreininger om sin egen Axe. Findes i alle større Orkestre.

Tirez, se *poussez.*

Toccata, et Orgel- eller Klaverstykke i fri Form, oprindelig et større Præludium, i Regelen med en gjennemført Figur som i Nutidens *Toccatina*, en liden *Toccata* (af *toccare*, at berøre, nml. Orglet).

Tone er en Lyd, der paa Grund af et vibrerende Legemes tilstrækkelige hurtige, kraftige og præcise periodiske Svingninger lader sig bestemme af Øret som en eneste konstant og artikuleret Lyd.

Tonalitet er Akkorders Slægtskab med andre gjennem en given Tonicalklang.

Tonart er en Dur- el. Mollslægts Anvendelse med Udgangspunkt fra en af de 12 kromatiske Toner inden Oktaven, og det kan derfor lige saa godt siges, at en Tonart er en Skala. Som Normal-(Hoved)-Tonarter antages *C-dur* og *A-mol* [[** NB her mol, nedenfor moll **]] der kaldes Paralleltonarter, da de har samme Fortegn; de andre Paralleltonarter er efter Kvintecirkelen (se samme) *G-dur* [[** skilletegn mgl **]] *E-moll*, *D-dur — H-moll*, *A-dur — Fis-moll*, *E-dur — Cis-moll*, *H-dur* (*Ces-dur*) *— Gis-moll* (*As-moll*), *Fis-dur* (*Ges-dur*) *— Dis-moll* (*Es-moll*), *Des-dur* (*Cis-dur*) *— B-moll* (*Ais-moll*), *As-dur — F-moll*, *Es-dur — C-moll*, *B-dur — G-moll* og *F-dur — D-moll*. Se *Kirketonarterne*. Mest *beslægtede Tonarter* er de, der har de fleste Toner fælles.

Tonehuller, de smaa Huller paa Siderne af Blæseinstrumenter, tildels dækkede af bevægelige Klapper.

Tonekunst er den Kunst, hvis Material er Toner.

Tonemaleri er et Tonestykke, der søger at vække Forestilling om bestemte Situationer (Forhold) og Begivenheder.

Tonesans, se *musikalsk*.

Toneslægter kaldes de tre Slags Sammenstillinger af Intervaller, der benævnes Dur-, Moll- og chromatisk Skala.

Tonestige = Skala.

Tonesystem, se *System*.

Tonica er den første Tone (Primen) i en Skala eller Tonart. *Tonisk Treklang* (Tonicaklang) har denne Tone til sin Grundtone; se *Grundtone*. Tonisk Klang i Modsætning til phonisk (Mollkl.) er et nyere Navn for en Durtreklang.

Tonus (Tone) bruges dels i Betydningen af Tonica, dels om Kirketonarterne (Tonus I, II o. s. v.). *Tonus peregrinus* (indvandrede) eller *gallicanus* (den galliske) var den IXde Toneart. [[** NB resten av siden har Tonart **]]

Tosto, se piu.

Tostrøgen Oktav, se *Oktav*.

Touche, udt: *tusch*, Anslaget paa Klaver.

Tractur, se *Orgel*.

Trang Beliggenhed har en Akkord, naar dens Toner ligger saa nær som mulig ved hverandre.

Tranquillo, rolig.

Transitus *regularis* og *tr. irregularis*, se Gennemgangsnoter [[** nei, oppslagsordet er Gjennem… **]] og Vexelnoter.

Transcription (trancribere) [[** sic tranc… **]] = Paraphrase.

Transposition (Omsætning, transponere) er enten lig Arrangement eller ogsaa Omsætning af et Musikstykke fra en Tonart til en anden. *Transpositionsinstrumenter* er saadanne, som stemmer en eller flere Toner lavere eller høiere end Noterne angive, f. Ex. Horn i *Es*, hvis Tone *c''* bliver til Tonen *es'*. I Orgler er alle Stemmer undtagen

8fods Registrene Transpositionsstemmer.

Transversalsvingninger (Tversvingninger), se *Longitudinalsvingninger*.

Traverso, se *Flauto*.

Treklang (*trias harmonica*) er en Akkord bestaaende af Prim, Terz og Kvint. Den er haard (stor) Trekl., se *Durtreklang*; blød (liden) Trekl., se *Molltreklang*; formindret Treklang (se samme); forstørret Trekl. bestaar af Prim, stor Terz og forstørret Kvint; dobbeltformindret Trekl. (se samme). De 4 sidste er dissonerende. Se *Accord*. »Hovedtreklange« kaldes Trekl. paa Tonica, Over- og Underdominant og »Bitreklange« de øvrige Skalatoners Treklange.

Tremolo (Skjælvning, *tremanda*, *tremolando*, forkortet *trem.*,) er den hurtigst mulige Gjentagelse af en eller to Toner.

Tremulant, vulgært Udtryk for koloratur. Ogsaa en forældet Orgelskjælveindretning. *Tremolere*, at skjælve paa Tonen.

Trestrøgen Oktav, se *Oktav*.

Triangel, et Slaginstrument af Staal i Form af et Triangel, der slaaes med en liden Jernpind. Har ingen bestemt Tonehøide. (Se *Rytmus*).

Tricinium, en trestemmig Sats.

Trille (Trillo) er den gjentagne Afvexling af to Nabotoner (en Hovedtone og dens Oversekund); man taler om langsom og hurtig Trille og lader den efter Omstændighederne begynde med Hovedtonen eller Overtonen, være med eller uden Efterslag, og vare saa længe, som Hovednotens Værdi angiver. Se *Efterslag*. En Række af Triller kaldes *Kjedetrille*. Betegnes med *tr.* over Noten eller Noterne.

Trio, se *Terzett*. Desuden en Afdeling af Menuett, Scherzo, Marsch, Polka m. m. Trio er ogsaa 3-stemmig Orgelsats for 2 selvstændige Manualer og Pedal.

Triol kaldes de tre Noter, der fremkommer ved at dele den større Note i 3 istedenfor 2 lige Dele.

Tripelfuge er en Fuga med 3 Subjekter; se *Fuga*.

Tripeltakt er den ulige Takt, hvor i Mensuraltegnet Tælleren er 3, 6, 9, 12, f. Eks. ¾ Takt, medens det kaldes *lige* Takt, naar Tælleren er 2 og 4, f. Ex. 4⁄4 Takt.

Tritonus er et Intervall af 3 Heltoner, som var strengt forbudt og som vel er det *tildels* endnu; se *mi*.

Tromba (*Clarino*, Trompet) er et Blik- eller Messinginstrument med en kraftig smetrende Tone. Man har den uden Ventiler med Naturtonerne (se samme) eller med Ventiler og alle chromatiske Toner inden deres Omfang (**g—g″** [eller meget knebent **c‴**]). Til hastig Gjentagelse af samme Tone bruges saakaldt *Dobbelt-Tunge* (hurtige Stød med Tungen). Trompet er et Transpositionsinstrument og findes i *C, D, Es, E, F* o. s. v. I Orglet et 8-fods eller 4-fods Register.

Tromba-marina, se *Trompette-Marine*.

Trombone, se *Basun*.

Trommer (*Tamburo*, *Cassa*) er Slaginstrumenter uden bestemt Tonehøide, og bestaar af to paa en aaben Cylinder udspændte Kalveskind, der slaaes med Træstokker, *Trommestikker*. Man har liden Tromme og *Stortromme* (*Grand Cassa*), hvilken slaaes med blot én kort, blødt omviklet Stok.

Trompette marine (Marine-Trompet, Trumscheidt), er ingen Trompet, men et forældet Strygeinstrument med en

Streng. Det var let at behandle og derfor meget udbredt som Landsstryger- [[** NB -ss- **]] og Matrosinstrument.

Troppo, for meget; *non tr.*, ikke for meget.

Troubadur (Trubadur, *Trouvére*), provençalsk Digter og Sanger i Middelalderen. Se videre: *Jongleur*, *Ministrel*, *Minnesinger*.

Trugkadenz, se *inganno*.

Trækspil (Trækharmonika), se *Accordion*.

Tuba, et stort Blæseinstrument af Messingblik med Ventiler; det dybeste Blæseinstrument af Blik, cfr. *Ophicleide*.

Tunge, se *Rørverk* og *Orgelpibe*.

Tutta la forza, med al Kraft.

Tutte corde (alle Strenge) = *tre corde*, se *Corda*.

Tutti (alle) betegner, at alle Instrumenter skal falde ind; se *Solo* og *ripieno*.

Tverfløite (*flauto traverso*), se *Flauto*.

Tverstand kaldes det, naar i flerstemmig Sats en Note forandres chromatisk i en anden Stemme end den, hvori den ligger iforveien; se *mi*.

Tyrolienne, tyrolsk Folkedans og Vise i ¾ Takt.

U.

Uaccentueret (ubetonet), se *Accent*.

Ufuldkommen Kadens, se *Cadenz*.

Ufuldkommen Konsonans, se *Consonans*.

Uharmonisk Tverstand, se *Tverstand*.

Ulige Takt, se *Takt*.

Uligesvævende, se *Temperatur*.

Un, una, uno, en; f. Eks. *una corda*, paa en Streng, se *Corda*.

Undecime, se *Intervall*.

Undecimaccord, (betegnes 11) er en Septimakkord med en underliggende Kvint (som Orgelpunkt). Se *Septimakkord*.

Underdominant kaldes en Skalas Kvart, og Treklang paa denne kalden *Underdominantakkord*.

Undermediant, se *Mediant*.

Understemme er den dybere Stemme af to eller den dybeste af flere i et Musikstykke.

Undertangenter (Undertaster) kaldes paa Klaviaturer de længere Tangenter (nu hvide).

Undulation (Bølgning) = Oscilation, Vibration, men bruges kun om Toner, ikke om de tonefrembringende Legemer.

Unisono (Enklang) kaldes flere Stemmers Samklang paa samme Tonehøide.

Ut er Grundtonen i det guidoniske Alfabet (se *Hexachord*); i Fransk = **c**.

V.

V. S. (*volti subito*), vend hurtig, blad om.

Valdfløite (Waldfløite), et 4- og 2-fods Orgelregister med meget vid Mensur og fremtrædende Tone.

Valdhorn er et Blæseinstrument af Messingblik med langt cirkelbøiet Rør med Klokkestykke; det er Transpositionsinstrument og findes i alle Orchestre. Se *Corno*, *Naturtoner*, *Stoppetoner*. *Ventilhorn* giver alle chromatiske Toner ved Hjælp af Ventiler.

Vals er en Dans i ¾ Takt, graziøs og feiende; Valser komponeres meget som Karakterstykker, ikke til at danse efter. Se Lændler.

Tverstand kaldes det, naar i flerstemmig Sats en Note forandres chromatisk i en anden Stemme end den, hvori den ligger iforveien; se *mi*.

Tyrolienne, tyrolsk Folkedans og Vise i ¾ Takt.

U.

Uaccentueret (ubetonet), se *Accent*.

Ufuldkommen Kadens, se *Cadenz*.

Ufuldkommen Konsonans, se *Consonans*.

Uharmonisk Tverstand, se *Tverstand*.

Ulige Takt, se *Takt*.

Uligesvævende, se *Temperatur*.

Un, una, uno, en; f. Eks. *una corda*, paa en Streng, se *Corda*.

Undecime, se *Intervall.*

Undecimaccord, (betegnes 11) er en Septimakkord med en underliggende Kvint (som Orgelpunkt). Se *Septimakkord.*

Underdominant kaldes en Skalas Kvart, og Treklang paa denne kalden *Underdominantakkord*.

Undermediant, se *Mediant.*

Understemme er den dybere Stemme af to eller den dybeste af flere i et Musikstykke.

Undertangenter (Undertaster) kaldes paa Klaviaturer de længere Tangenter (nu hvide).

Undulation (Bølgning) = Oscilation, Vibration, men bruges kun om Toner, ikke om de tonefrembringende

Legemer.

Unisono (Enklang) kaldes flere Stemmers Samklang paa samme Tonehøide.

Ut er Grundtonen i det guidoniske Alfabet (se *Hexachord*); i Fransk = **c**.

V.

V. S. (*volti subito*), vend hurtig, blad om.

Valdfløite (Waldfløite), et 4- og 2-fods Orgelregister med meget vid Mensur og fremtrædende Tone.

Valdhorn er et Blæseinstrument af Messingblik med langt cirkelbøiet Rør med Klokkestykke; det er Transpositionsinstrument og findes i alle Orchestre. Se *Corno*, *Naturtoner*, *Stoppetoner*. *Ventilhorn* giver alle chromatiske Toner ved Hjælp af Ventiler.

Vals er en Dans i ¾ Takt, graziøs og feiende; Valser komponeres meget som Karakterstykker, ikke til at danse efter. Se Lændler.

Tverstand kaldes det, naar i flerstemmig Sats en Note forandres chromatisk i en anden Stemme end den, hvori den ligger iforveien; se *mi*.

Tyrolienne, tyrolsk Folkedans og Vise i ¾ Takt.

U.

Uaccentueret (ubetonet), se *Accent*.

Ufuldkommen Kadens, se *Cadenz*.

Ufuldkommen Konsonans, se *Consonans*.

Uharmonisk Tverstand, se *Tverstand*.

Ulige Takt, se *Takt*.

Uligesvævende, se *Temperatur*.

Un, una, uno, en; f. Eks. *una corda*, paa en Streng, se *Corda*.

Undecime, se *Intervall.*

Undecimaccord, (betegnes 11) er en Septimakkord med en underliggende Kvint (som Orgelpunkt). Se *Septimakkord.*

Underdominant kaldes en Skalas Kvart, og Treklang paa denne kalden *Underdominantakkord*.

Undermediant, se *Mediant.*

Understemme er den dybere Stemme af to eller den dybeste af flere i et Musikstykke.

Undertangenter (Undertaster) kaldes paa Klaviaturer de længere Tangenter (nu hvide).

Undulation (Bølgning) = Oscilation, Vibration, men bruges kun om Toner, ikke om de tonefrembringende Legemer.

Unisono (Enklang) kaldes flere Stemmers Samklang paa samme Tonehøide.

Ut er Grundtonen i det guidoniske Alfabet (se *Hexachord*); i Fransk = **c**.

V.

V. S. (*volti subito*), vend hurtig, blad om.

Valdfløite (Waldfløite), et 4- og 2-fods Orgelregister med meget vid Mensur og fremtrædende Tone.

Valdhorn er et Blæseinstrument af Messingblik med langt cirkelbøiet Rør med Klokkestykke; det er Transpositionsinstrument og findes i alle Orchestre. Se *Corno*, *Naturtoner*, *Stoppetoner*. *Ventilhorn* giver alle chromatiske Toner ved Hjælp af Ventiler.

Vals er en Dans i ¾ Takt, graziøs og feiende; Valser komponeres meget som Karakterstykker, ikke til at danse efter. Se Lændler.

Variation (Forandring) betegner et givet Thema's Forandring ved Figuration (se *Figur*, *Agrements*), thematisk Arbeide, nye harmoniske Effekter o. s. v. I Regelen dannes ved en Række saadanne Forandringer et sammenhængende større Musiknummer, der kaldes „*Variationer*". I formel Henseende bør disse Piecers Sammenstilling minde noget om en sammentrængt Sonate- eller Suiteform; der raader naturligvis en fuldkommen Frihed heri, da Hovedsagen er at være aandrig og vedligeholde Interessen.

Varsovienne [[** komma mgl **]] polsk Dans i ¾ Takt.

Vaudeville er et mindre Skuespil fuldt af Sang, men var oprindelig Spotteviser satte til populære Melodier; af fransk Oprindelse.

Veller (Weller) er kortere eller længere, oftest 6-kantede, Træstænger, der dreier sig om sin Axe og styrer Abstrakter til Orgel-Piberne; de er fæstede til en Træflade (*Vellebredt*).

Veloce (*velocissimo*), flyvende, meget hastig.

Ventiler er i Orglet Trækplaster med en Springfjeder, der aabner og lukker for Lufttrækket fra Bælgene (se *Spilleventiler*, *Keglelader*, *Paralleler*, *Orgel*). Messingblikinstrumenter har Metalventiler, hvorved de chromatiske Toner frembringes lige saa let og lige saa stærke som Naturtonerne (se *Stoppetoner* og *Naturtoner*).

Ventilhorn, Ventiltrompet, se *Corno* og *Tromba*.

Verschiebung = *una corda*, se *Forskyvningspedal*.

Versiculum (*Versikel*), et Bibelsprog eller Vers sat i Musik og delt i 2 Halvdele, som *Antiphoni*; se *Anthem*.

Verte = *volti* (*subito*).

Vexelnoter (*transitus irregularis*) er Toner, der ikke tilhører den for Øjeblikket raadende Akkord, men indtræder dissonerende paa den *tunge* Taktdel og derfor virker som lange Forslag. Se *Gjennemgangsnoter*.

Vibrationer er Svingninger, hvori et Legeme bringes ved Stød, Strøg, Klunk, ved Luftens Anstød mod andre Legemer og dens deraf følgende Sammenpresninger og Udvidninger. Ogsaa en meget hurtig Gjentagelse af samme Tone og en „skjælvende" Toneangivelse hos Sangere.

Vide, se!

Vigoroso, kraftig.

Villanella, Musikstykke, egentlig Sang og Dansemusik fra det 16de Aarh.; danner en hel Literatur og var et lavkomisk Genre.

Vindlade, se *Orgel*, *Keglelader*, *Skyvelader*.

Vindmaaler (Vindprøver, Vindvegt), er et Rør med en flydende Væske, bøiet i Gaffelform, ved hvis Hjælp man maaler Vindens Styrke i Orgler.

Viola (*Viola di braccio*) = Altviol, Bratsche.

Viola d'amour, et større Strygeinstrument med flere Tarme- og Metalstrenger, hvoraf Halvdelen ligger under Gribebredtet; svag behagelig Tone. Endnu anvendt i Meyerbeers „Hugenotterne".

Viola di Gamba (*Knæ-Viol*), forældet Strygeinstrument, der repræsenterede Violoncellen. Den er ogsaa et 8-fods Orgelregister med vakker, lidt strygende Tone.

Viola pomposa, opfundet af Seb. Bach, Basinstrument til hurtige Passager, med 5 Strenge (*c - g - d - a - e.*). Atter gaaet af Brug.

Violin (*Violino*, *Fele*) har 4 Strenger, der er stemt i rene Kvinter *g - d' - a' - e''*. Den høieste Streng kaldes Kvinten. Det er næst Sangstemmen det fortrinligste Instrument til *cantabile-Sats*, og i Orchesteret er det Kongen blandt Instrumenterne.

Violin-Nøkkel = **G**-Nøkkel.

Violoncello (*Cello*), den mindre Basviol har 4 Strenger, der er stemt i rene Kvinter *C - G - d - a.* Den anvender baade Bas-Nøkkel, Tenor-Nøkkel (se *C-Nøkkel*) og Violin-Nøkkel til sine Noter; ved Brugen af den sidste Nøkkel maa undertiden Noterne spilles en Oktav lavere end noteret.

Violone = *Contrabas*.

Virginal, se *Clavecin*.

Virtuos er en Kunstner, der har fuldkomment og let Herredømme over alle de Vanskeligheder, som Musikens praktiske Udøvelse frembyder.

Virvel, se *Hvirvel*.

Vista, se *a vista*.

Vivace (*vivo*, *con vivacitá*), livlig, friskt og hurtig.

Vivacissimo, meget livlig.

Vocalisere [[* komma mgl **]] at synge Øvelser paa Vocaler; disse Øvelser kaldes *Vokaliser*.

Vocalmusik, se *Instrumentalmusik.*

Voce, Stemme; se *mezza v.* og *messa di v.*

Voces aequales, se *ad aequales*.

Volante, flyvende, flygtig.

Volate, Forsiring, Løb.

Volta, (Vending) se *prima volta*.

Volti subito, se *V. S.*

Vox humana (Menneskestemme), et 8-fods Orgelregister i Rørverket, ikke altid fuldstændigt; velklingende.

Y.

Yderstemmer kaldes den høieste og dybeste (øverste og underste) Stemme i et Musikstykke.

Z.

Zelo, Iver; *con z.* eller *zeloso*, ivrig, varmt.

Zifferskrift, se *Sifferskrift*.

Zinker var et nu forældet Slags Blæseinstrumenter, tidligere meget udbredt; havde en skrigende Tone, var af Træ med Mundstykke af Træ eller Metal og Klokkestykke omtrent som Klarinettens. Omfang fra **a** til **c'''**, chromatisk.

Zither, se *Cithar*.

Xylofon, se *Straa-Harmonika*.

Y.

Yderstemmer kaldes den høieste og dybeste (øverste og underste) Stemme i et Musikstykke.

Z.

Zelo, Iver; *con z.* eller *zeloso*, ivrig, varmt.

Zifferskrift, se *Sifferskrift*.

Zinker var et nu forældet Slags Blæseinstrumenter, tidligere meget udbredt; havde en skrigende Tone, var af Træ med Mundstykke af Træ eller Metal og Klokkestykke omtrent som Klarinettens. Omfang fra **a** til **c'''**, chromatisk.

Zither, se *Cithar*.

Xylofon, se *Straa-Harmonika*.